

גליזון באר הכהנה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

סוכות

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת האזינו

- א צדיק וישר הוא – קבלת הנהגת הבורא באמונה תמימה.....
- ג אמון בם – אמונה והכרה בכוח כל יחיד מישראל ובעשיית המצוות.....
- ה ילכו מחיל אל חיל – ד' ימי טהרה שבין יוהכ"פ לסוכות.....
- ח לעבדו בלבב שלם – מעלת ההכנה ועשיית המצוות בהתלהבות ובשמחה.....
- י אם אתה משמח את שלי – ענין צדקה וחסד כהכנה ליו"ט ובימי המועד.....

סוכות

- יד למען ידעו - בצילא דמהימנותא.....
- יז ושמחת בחגך – מעלת השמחה וסגולותיה.....
- יז אך שמח – מתוך האמונה יבוא לידי שמחה.....
- יח ולישרי לב שמחה – טהרת הלב מביאה לידי השמחה.....
- יט שם שמים על הסוכה - קדושת הסוכה ושם ה' השורה בה.....
- כא וסוכה תהיה – סגולות מצות סוכה.....
- כג היו מרקדים – חשיבות המרומם ומגביה עצמו אעפ"י שיודע שיפול.....
- כד הלל וזמרה – הודאה וקרבת ה' ע"י ארבעת המינים.....
- כה על נטילת – הרי הוא כביכול כנוטל את הקב"ה בכבודו ובעצמו.....
- כה שפע ברכות - סגולת מצוות ארבעת המינים.....
- כו כנגד האברים – רמזי ד' מינים לקדושת האדם.....
- כו אור פוסל – הולך בטל כישן דמי.....
- כז מקראי קודש – קדושת חול המועד ובפרט שבת שבתוך המועד.....
- כט ברכת מועדך – להמשיך מימי החג לכל השנה כולה.....

הושענא רבא

- ל לעת חיתום - יום מסירת הפתקין.....
- לא בשפון תליא – בידינו לקרוע רוע גזר הדין ולהריק עלינו שפע רב.....
- לד יום ערבה – פתח תקווה גם למי שאין בו לא טעם ולא ריח.....
- לו והושיענו אלוקי ישענו - המתקת הדינים ביום הוש"ר וביותר ע"י חביטת ערבה.....

שמנ"ע ושמח"ת

- לח עכבו עוד יום אחד – הקירבה שבין ישראל לאביהם שבשמים בשמיני עצרת.....
- לט עננו ביום קראנו – ימים המסוגלים מאד לקבלת התפילות.....
- מ תעלה תפילתי - תיקון לתפילות של כל השנה.....
- מ שישו ושמחו – סגולת השמחה בתורתנו הקדושה.....
- מב תחילתה וסופה חסד – הזהירות בכבוד חברו.....
- מג עכבו עמי – בקבלה טובה ישאר קשור לכל השנה.....

פרשת האזינו

מרימנוב זי"ע קודם הסתלקותו מן העולם 'הנה זה הוא עיקר התורה הקדושה, לידע שהש"ת הוא א-ל אמונה ואין עול' (בארות המים השלם).

וממילא גם לעת כי תמוט רגלו ח"ו לא יפול לבו בקרבו בידעו ש'כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד', שהרי 'צדיק ה' בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו', ולעולם אינו מביא 'רעה' על האדם, אלא היא רק נראית כרעה ואין זה אלא טובה עבורו. פעמים שזוכה לראות בעיניים כיצד היתה ה'רעה' הכנה לישועת ה'א, ופעמים שבאה לזככו ולהרבות שכרו לעולם הבא.

צדיק וישר הוא - קבלת הנהגת הבורא באמונה תמימה בפרשתן (לב ד), 'הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט א-ל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא'. כאן הודיענו הכתוב יסוד האמונה בהקב"ה כי תמים פעלו וצדיק וישר הוא, ובאמת ייאמר, כי מקרא זה צריך לעמוד נגד עיני האדם ולבו בכל עת ובכל שעה לקבל את כל הנהגת הבורא עמו באהבה ובתמימות, מתוך אמונה שהורה שיש מנהיג לבירה, א-ל אמונה ואין בו עול, וכלשון ה'פייט' (במוסף דר"ה ויוה"כ) 'וכל מאמינים שהוא דיין אמת'. וכה אמר הרה"ק רבי צבי הירש

א. איתא בגמרא (קידושין כו.), 'נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להן אחריות' - כלומר, שה'קונה' עושה מעשה קנין בקרקע ובפעולה זו נקנים לו 'אגב הקרקע' גם המטלטלים שבדעת המוכר לתיתם לו, ומסתפקת הגמרא האם קנין זה מועיל גם אגב קרקע כל שהוא, והרי זה ברור שאי אפשר להעמיד חפץ המטלטל ב'קרקע כל שהוא'... ומכאן מוכח שאין צורך להעמיד את המטלטלים בתוך הקרקע, ודחו בגמרא את ההוכחה, כי בוודאי יש בידו להניח שם חפץ כי יכול להעמיד בקרקע זו מחט, ומקשה כ"כ הרבה טרח התנא ללמדנו אופן שאפשר לקנות מחט שאינה שווה כמעט מאומה, ותיריך רב אשי - מי גילה לך רז זה שהמחט איננה שווה, אולי מדובר במחט שבראשה תלויה 'אבן טובה' - מרגניתא, ששוויה אלפי זוזי. שמעתי מחכם אחד שליט"א שרמז יש בדבר, שפעמים מרגיש אדם שהוא נדקר מן השמים (או ע"י בני האדם) ב'מחט', עס שטעכט, עס טוט וויי (המחט דוקרת ומכאיבה), אבל זכור תזכור, על המחט תלויה מרגניתא דשויה אלפי זוזי...

ויתבאר עוד, כי הנה 'מרגניתא' זו אין לה מקום על גבי הקרקע, שהרי כל גודל הקרקע היא רק 'כל שהוא', ואי אפשר להניח בה שום חפץ אלא רק לנעוץ בה מחט, ונמצא שהדרך היחידה לקנות את המרגלית היא אך על ידי המחט, ולעניינו יאמר, כי לפעמים רוצים מן השמים להשפיע על האדם כל מילי דמיטב, אלא שהוא כ'קרקע כל שהו' - שאינו מוכן לקבל את הברכה, ואין עצה אלא לתלות בו מחט 'ולדקרו' בייסורים ולהביא עליו עגמת נפש ועי"ז יוכל 'לקנות' את כל האוצר המוכן בעדו.

עוד ייאמר בזה, כי לכאורה כל פעולת ה'מחט' היא עשית 'חור' בבגד, אמנם באמת כל תכליתה וייעודה הוא לחבר בין שני דברים (וכגון כפתור לבגד וכיו"ב), שמכניסים את המחט עם החוט שבה עד שנעשו לאחדים, ונמצא שאין כאן 'חור' וקלקול אלא הא גופא התיקון והחיבור. ועד"ז ייאמר כי כל ה'מחטים' שנדקרו בהם יהודי לא באו לעשות לו 'חורים' ח"ו אלא נועדו רק לחבר אותו לאבינו שבשמים.

והנה נודע מהבעש"ט הק' זי"ע (עיי' בעש"ט עה"ת, פרשת מקץ בהערה ד, ועוד) כי זה הנפק"מ והחילוק שבין האמירה 'כל דעביד רחמנא לטב עביד' (ברכות ס:) לבין נחום איש גם זו שהיה אומר 'גם זו לטובה' (תענית כא.), כי ביאור 'לטב עביד' הוא - כדי שתצא טובה מתוך הרעה, מוסיף עליה נחום איש גם זו ואומר גם זו - אותה רעה טובה היא בעצם, וכדרך שנתהפך עפרו של נחום איש גם זו לחיצים, נמצא שטובה היתה לו בעפר עצמו... והאומר שגם זו לטובה מתוך אמונה שלימה הרי באמירה זו מהפך האדם את הרעה עצמה להיות לו לטובה. ולדברנו, כל מכה ומכה הרי מלבד ש'לטב עביד' - שתצא טובה מתוך הרעה, הרי בעצם 'גם זו לטובה', כי עצם המכה טובה היא שמחברת ומקרבת את היהודי אל הקב"ה.

ב. ובזה ביארו בנוסח התפילה (בברכת השיבה שופטנו) 'והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחסד וברחמים', כי תחינתנו ובקשתנו להסיר ממנו יגון ואנחה, שאף שהייסורים מכניעים לבו של אדם וממשיכים אותו

וכדאיתא ב'ספרי' בפרשתן על מה שנאמר (פסוק ז) 'זכור ימות עולם - אמר להם הקב"ה, כל זמן שאני מביא עליכם ייסורים בעולם הזה תזכרו כמה טובות ונחמות עתיד אני ליתן לכם לעולם הבא'.¹

הגה"ק ה'ארץ צבי' זי"ע מקווי'גלוב (מועדים, לשבת תשובה תרפ"ו) בלשון הכתוב בריש פרשתן (לב א) 'האזינו השמים ואדברה', שאם יאזין אדם אל 'השמים', כלומר שיטה אזנו להתבונן שכל העובר עליו וכל הקורות עמו אינם אלא מן השמים בהשגחה עליונה מדוקדקת, אזי יתקיים בו 'ואדברה', לשון הנהגה [וכמו 'דָּבָר אחד לדור', סנהדרין ח.], כלומר שהקב"ה ינהיגו בהשגחה עליונה גלויה לטוב לו כל הימים, וכבר נאמר (בתפילת מוסף דר"ה) 'ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך'.

וכבל שיאמין יותר כי הקב"ה 'צדיק וישר הוא' וגם בשעה שנראה ש'כל דרכיו משפט' הקב"ה משגיח עליו, כך יתהפכו כל הדינים לטובה, ויזכה לראות בישועת ה' מתוך השגחה פרטית גלויה.² וכמו שפירש

אל הקב"ה, אך מלוך עלינו אתה ה' בחסד וברחמים, כי אין כוונתנו ח"ו לילך בפריקת עול ובהפקרות, אלא שגלוי מלכותו ית' עלינו תהיה מתוך חסד ורחמים.

ג. הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (שלח תר"נ ד"ה בפרשת) מבאר לשון הכתוב 'א-ל אמונה', וז"ל, 'שאלוקותו ית' מתגלה בעולם הזה לפי האמונה שנמצא בבני אדם.

ד. וכן פירש הרה"ק ה'אורח לחיים' מזלאטשוב זי"ע בלשון הכתוב בפרשתן (לב ג) 'כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו', בהקדם המשל שאמר הבעש"ט הק' זי"ע לאב ששינה מלבושיו להבעית את בנו הקטן, ותיכף שמבין הבן כי אין זה אלא אביו וקורא אבי אבי, מיד מתמלא האב רחמים על הבן ומוריד אותם לבושים ומתגלה לפני הבן, וכך כל תכלית ה'הסתר' והצער אינו אלא בכדי שנבין שהקב"ה אינו עוזב אותנו אלא רק הסתיר פניו בכדי שנקרא אליו, וכשיש לו לאדם הכרה זו מיד נעלמים כל המחיצות וההסתרים ומתבטלים כל הצער והייסורים. וזהו שאמר הכתוב כי שם ה' אקרא בעת שיהיה צער ל"ע מתוך ההכרה שהכל מאתו, וגם אותו צער בא מידי הקב"ה, ואני קורא לו, עי"ז הבו גודל - היינו מידת החסד לאלוקינו - הוא מידת הדין, כי האמונה שהכל מהבורא ית"ש ממתיקה כל הדינים ומבטלת את כל מיני צער ויגון.

ה. כאשר פרצה ה'מלחמה' הנוראה (בשלהי שנת תרצ"ט) והנאצים ימ"ש החלו להתקדם לתוך מדינות פולין וליטא, נחפזו הכל להימלט על נפשם ולברוח למקומות מרוחקים יותר או להתחבא בתוך יערות (עד שבתוך זמן קצר התברר להם כי כבר אין לאן לברוח). גם בני משפחת 'הרב מבריסק' ה"ה הגרי"ז הלוי סאלאוויטשיק זי"ע רצו לברוח אך המתינו להכרעתו של 'הרב'. לאחר ששקל הרבה בדעתו הגדולה האם מעשה זה הוא אכן בגדר 'השתדלות' הכרחית או שיש בזה סתירה לחובת הבטחון בהקב"ה הכריע כי אמנם צריך לנוס אל היער הסמוך, אך הזהירים שלא יטלו עמם שום מאכל ומזון, אלא 'יקחו' את האמונה ב'אין עוד מלבדו'... ואכן יצאו לדרך כשארין ברשותם אפילו פרוסת לחם אחת.

לאחר כמה שעות שהלכו בדרך הופיע כנגדם איש יהודי הנושא שני סלים גדולים מלאים במיני מאכלים טובים ומשובחים, ושאלם האם כבר אכלו היום, והשיבוהו שעדיין לא נכנס לפיהם אפילו משהו, מיד הראה להם את מה שבידו, וסיפר להם, כי היה אמור להתקיים שמחת נישואין וכבר ביטלו את כל האוכל עבור סעודת החתונה, אלא שלצוק העתים נדחו הנישואין למועד בלתי ידוע ונשארו כל התבשילים באין דורש, ולא מלאו ליבו השליכס לאשפה שלא לעבור על 'בל תשחית', ועל כן נטלם עמו בכדי לתת אותם להולכי דרכים הרעבים, ואם ברצונם 'הרי שלהם לפניהם'... החל הגרי"ז לחקור ולדרוש אודות כשרות המאכלים, ולאחר שהתברר לו כי אכן הכל בתכלית ההידור והדקדוק הרשה לבני ביתו לקבלם ממנו, ונתיישבו לאכול 'כסעודת שלמה בשעתו' באמצע היער... והורה הגרי"ז שלא להשאיר מאומה מן האוכל ולשמור אותו למחרת, כי צריך לבטוח בה' שיספק להם למחר צרכיהם כמו שדאג להם ביום זה. והמשיכו להעמיק במנוסתם לתוך היער.

ויהי למחרת ושוב הופיע לפניהם איש אחר וסלי מזון בידו, ואותם הדברים בפיו, שהכינו סעודת נישואין והתבטלה... וקבלו מידו ופתחו את הסלים להוציא את המאכלים בכדי להתיישב ל'סעודה', ואכן היה שם כל מיני מאכל מלבד ה'לפת' המוגש בסוף הסעודה. פשיטא שאיש לא היה מוטרד מחסרון הלפת... חוץ מ'הרב' בעצמו... והיה הדבר לתימה רבתי בעיני כולם, שהלא אפילו בעיתות שלום מעולם לא היה מעניינו איזה אוכל מוגש ומוכן עבורו, ועל אחת כמה וכמה בעת מלחמה... ובפרט שאכלו יותר מכדי שבעם, ולמי 'חסר' בדיוק עכשיו 'מנה אחרונה'...

הדין למדת הרחמים, ונותן כח ועוז למעלה כמו שנאמר (תהילים פח לה) תנו עוז לאלוקים^ח. ושלא יהא ח"ו בכלל האמור 'צור ילדך תשי ותשכח קל מחוללך', כלומר ששוכח שהקב"ה מחולל ויוצר אותו מהעולמות העליונים למען יוכל לפעול בתפילותיך מעשיו הטובים. ועל כך אמר הכתוב כי דור תהפוכות המה - שיש בידם לזעזע את כל העולמות, ולהפוך מידת הדין בשורשה לרחמים גלויים ומרובים, אלא שלא אמון במ - שאינם מאמינים בעצמם^ט ובכוחות הגדולים אשר נתן להם הקב"ה'...

אמון במ - אמונה והכרה בכוח כל יחיד מישראל ובעשיית המצוות
בפרשתן (לב יח-ב) 'צור ילדך תשי ותשכח קל מחוללך וכו', כי דור תהפוכות המה בנים לא אמון במ', ופירש הר"ק ה'אורח לחיים' מולאמשוב זי"ע (ד"ה צור) כי הנה האדם 'צריך להאמין בתפילתו ובעשייתו שפועל למעלה וכו', ויחשוב שהוא עולם קטן ונכלל בו כל העולמות מרום המעלות, על כן כאשר יפשפש במעשיו ומתחרט עליהם יכול לפעול בעולמות העליונים עד מקום שורש נשמתו, ויוכל להפוך מידת

ונעמד הגרי"ז על רגליו ושאל בכובד ראש האם מישהו השאיר אמש מהסעודה, ונאלמו הכל בדומייה ואיש לא ענה, חזר הגרי"ז על שאלתו ודרש לדעת מי השאיר אתמול מהאוכל, עד שקם ילד קטן והודה כי אכן השאיר משהו. הורה לו הגרי"ז לספר בקול גדול מה הותיר למשמרת, וסיפר כי חשש שמא לא יהיה להם מה לאכול על כן נטל מעט לפתן והניחו בצנצנת בכדי שיהיה לו היום מה לאכול. פנה הגרי"ז לכל אותם שהיו עמו, ואמר להם, ראו והתבוננו בכל מעשי ה', הילד השאיר לפתן על כן לא קבלנו היום בדיוק את הלפתן, וכל זה ללמדנו עד כמה הקב"ה שומר ומגן עלינו כפי מידת בטחונו בו, ואם נסמוך עליו לבדו נזכה לראות תמיד כיצד הוא מגן לכל החוסים בו.

ו. וכבר אמר הר"ק מקאברין זי"ע (תורת אבות, אמונה ובטחון לז) שבכוח תפילתו של כל יהודי ויהודי, לפעול כל משאלות לבו לטובה ולברכה תיכף ומיד. אך מה שאנו רואים לפעמים שלא פעלה התפילה, הוא מפני שחסר לו אמונה בכוחה של תפילה, ואדם המאמין שבכוח תפילתו לקרוע רקיעים ולפעול עבורו כל מאי דבעי, הרי הוא פועל ללא כל שהות כל משאלותיו.

ז. והדברים אין צריכים ראייה אך דוגמא לדבר במה שמצינו בעניינא דיומא לגבי ארבעת המינים שמצוה לנענע בהם, וכמו שאמרו בגמ' (סוכה לז:) 'מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים', והדבר נורא למתבונן בהם, עומד איש פשוט והמוני, שבקושי קרא מימיו ומנענע בלולב ובוזה הוא משנה כל סדרי תבל ואת הנהגת העולם, עוצר רוחות רעות וטללים רעים.

אך מלבד האמונה בגודל פעולותיו 'בעליונים' גם צריך להאמין בכוחם של מצוות ה' לקדש את האדם, וכמו שאנו מברכים אשר קדשנו במצוותיו, ולהשפיע עליו השפעות קדושות וטובות ברוחניות ובגשמיות ללא גבול. וכאשר ישים האדם אל ליבו גודל השפעת מעשיו, אזי בוודאי תתלהב נפשו בעשיית המצוה בדחילו וברחימו.

ח. דברים חוצבי להבות אש בעניין זה כתב בספר 'סדר היום' (לשבועות) בזה"ל, ואל יקל בעיני האדם הדבר הזה, כי (אף ש)האדם הוא שפל ואפל בבחינה אחת (מצד אחד), אבל בבחינה אחרת (מצד שני) גדול כמו עד מאד, ובידו להעמיד כל העולמות כולם, מה שאין מלאך משרת יכול לעשות כן, והוא הנותן כח וחיל כביכול לבורא עולם כדכתיב (דברים לג כו) 'רוכב שמים בעזרך וכו', וצריך כל אדם עם היותו קטן מהקטנים והדיוט שבהדיוטות להחשיב עצמו ולהתגדל ולהתנשא על הענין הזה - לומר אולי על ידי יבא איזה ענין ודבר להפיק רצון הש"י, ואל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניו וכו', עיי"ש עוד.

ט. ואל תאמר, אין הדברים אמורים אלי... כי אם לאנשי מעלה, ויזכור מה שדרשו חז"ל (קידושין לו.) מפסוק זה, כי אף אם 'לא אמון במ' עדיין נקראים הם 'בנים' למקום, וכדברי רבי מאיר שבין עושים רצונו של מקום ובין אין עושים רצונו של מקום נקראו בנים.

דבר נורא אמרו בזה, שהרי אמרו בגמ' (שבת י:) 'לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת (כלומר, אותה כתונת פסים) שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים', והרי הקב"ה מקיים כל התורה כולה, ואף הוא אינו משנה בן בין הבנים...

איתא במשנה (אבות ג יד) 'חביבין ישראל שנקראו בנים למקום, חיבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום, שנאמר (דברים יד א) בנים אתם לה' אלוקיכם'. והתמיהה ידועה, שלכאורה נראה כפל הלשון, ומה בין 'חביבין' ל'חיבה

באר הפרשה - פרשת האזינו

וכך כתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (שבת שובה) כח אלוקי, אלא שהוא גנוז ונסתר 'זכפי האמונה תרס"ב ד"ה שובה) לפרש הלשון האמור בפרשתן שמאמין האדם כי יש בו כח אלקות כך מתגלה אליו, ולכן נקרא הקב"ה א-ל אמונה, שכפי האמונה 'אנכי ה' אלוקיך' נטבע בתוך נפשות בני ישראל שבאדם כך מתגלה בו'.

יתירה, וכן קשה מדוע הביא את הראיה מהפסוק רק כלפי מה שאמר 'חיבה יתירה'. ושמעתי לבאר באופן נפלא, כי מתחילה אמרו חביבין ישראל שהקב"ה מתייחס ומתנהג עימם כרחם אב על בנים, הוסיף התנא לומר חיבה יתרה נודעת להם, ר"ל, שלרוב חיבתו של הקב"ה לישראל לכן הודיע להם מעלה זו (ולא הסתיר זאת מהם), וזהו שהביא ראיה ממאמר הכתוב בנים אתם לה' אלוקיכם, שנאמר זאת לבני ישראל שידעו כי הם 'בנים', ויתבוננו בכוחות העצומים שנמסרו לידיהם, ולא יהיה ח"ו 'לא אמון' בעצמם...

וכך פירש הרה"ק ה'נחל יצחק' מזוטשקא זי"ע בלשון הכתוב בפרשתן (לב ה) 'שחת לו לא בניו מומם', שמי ששיחת וחטא ר"ל וחושב שכבר אבדה תקוותו והוא לא בניו - ששוב אינו נחשב כ'בן' לאבינו שבשמים, הרי הא גופא היא מומם והחטא הגדול ביותר....

סיפר הגאון רבי חיים קרייזווירטה זצ"ל גאב"ד אנטווערפן, שבימי המלחמה ניגש אליו אחד מעשירי בני ישראל, וכה אמר לי הנה אנכי הולך למות (כשנשלח לכבושונות יחד עם רבבות אלפי בני ישראל למות על קידוש ה') אבקשך, היות שחנני ה' בעשירות גדולה, ומעות הרבה שמורים עבורי ב'חשבון' בבנק שבמדינת שווייץ, אגלה באזנך את ה'קודים' - שע"י ניתן להוציא את המעות, ולכשתמצא אחד מיוצאי חלצי שיסאר בעזהשי"ת בחיים תעביר לו את הפרטים הללו, כדי שיקח את שלו ויתפרנס בכבוד.

עברו שנים רבות לאחר המלחמה והגר"ח לא מצא שם ושארית לאותו יהודי, ואף לאחר חיפושים שונים לא עלה בידו למצוא אחד מיורשיו. ויהי מקץ עשרים שנה מצא הגר"ח איש יהודי עני מרוד הלבוש בבגדים קרועים, מן השמים נדבר הגר"ח עם זה העני ובתוך הדברים גילה כי 'מצא את שאהבה נפשו', כי הלה בנו של אותו יהודי שמסר לו את מספר חשבון הבנק שלו בשווייץ, מיהר הגר"ח להשיב את ה'אבידה' (אחר שחקר היטב כי כנים הדברים)... ומסר לו את הסימנים, ואכן, הלה הצליח למשוך סכום כסף אדיר שהפקיד שם אביו שנים רבות קודם לכן. אז נענה הגר"ח ואמר, זה כעשרים שנה שהלה מסתובב בבגדים בלואים וקרועים כשבאמת גביר אדיר הוא, אלא שהוא לא ידע מן האוצר שהיה בבעלותו.

לדין ייאמר, הרי כל אחד ואחד הוא 'גביר אדיר'... יש בידו אוצרות מלכים לאין גבול, ועל כולנה הוא בנו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, אך עליו לדעת שהוא 'עשיר', ולא להידמות לאותו הלך שהסתובב כאביון שבאביונים רק כי לא ידע...

י. ובכלל הדברים הוא גם האמונה בטהרת הנפש הגדולה שנשפעה עלינו ביום הכיפורים ובמחילת העוונות שזכינו לה בחסדי השי"ת, וגם על זה ייאמר 'בנים לא אמון בם' - שהם חסרים את ההכרה עד כמה הם טהורים בימים אלו, וכמו שכבר הבאנו מה שביאר ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (הובא ב'ליקוטי הרי"ם' יו"כ) בטעם הדבר שאומרים בתפילת מעריב דמוצאי יוה"כ והוא רחום וסלח לנו, והרי עדיין לא הספיקו לחטוא אחר יוה"כ"פ, ועל מה מבקשים 'סלח לנו'. אלא על הא גופא, שאין מאמינים באמונה שלימה בכפרה הגמורה יש לשוב ולבקש מחילה. וכך אומרים בשם הרה"ק מקאצק זי"ע שאילו היו בני אדם מאמינים ומרגישים את גודל טהרת נפשותם לאחר יוה"כ לא היו שבים לחטוא לעולם אלא שאינם מאמינים ומרגישים את הטהרה כדבעי.

ידוע מה שפירשו צדיקים (הרה"ק רבי חיים מקראסנא זי"ע הובא ב'אמרי פנחס' לט רגג, ועוד צדיקים) בלשון הכתוב (קהלת ט ח) 'בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך לא יחסר', משל למה הדבר דומה, לאחד הלבוש בבגדים לבנים זכים ומצוחצחים, ועל ראשו הוא נושא 'צלוחית' מלאה שמן עד גדותיה, שבוודאי יזהר אדם הנושאה על כל תנועה ותנועה, בידעו שע"י תנועה אחת ללא מחשבה וחשבון מיד תתהפך הצלוחית וישפך השמן על בגדיו ויטנפם, על דרך זה, על האדם לכלכל מעשיו תמיד, לשמור על נקיון נשמתו ולובן בגדיו שלא יטנפו ממעשה שאינו הגון כתוצאה מחוסר מחשבה....

ביותר הדברים אמורים בימים אלו, כשאנו כולנו מהלכים ב'בגדים לבנים', ועל דרך שכתב רבינו יונה ב'שערי תשובה' (שער שני אות טו) 'לובן הבגדים - משל על נקיות הנפש בתשובה', וצריך להיזהר מאוד שלא ישפך 'שמן' על הבגדים....

ונראות כתב בעל 'שבט הלוי' זצוק"ל (דרשות ח"א שער י"ז) לבאר בהא דכתיב בריש פרשתן (לב א) 'האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי', ואיתא בחז"ל שמשנה רבינו ציווה על השמים ועל הארץ לשתוק בשעה שהוא מדבר, ולכאורה יש מקום להקשות, הרי משה רבינו היה עניו מכל האדם אשר על פני האדמה, והיך נהג כן שלא כדרך הענוים, אלא שעשה זאת ללמד את בני ישראל ולהראות להם מה גדול כוחו של איש יהודי, עד שביכולתו להעמיד דום את השמש והירח וכל צבא השמים, עליונים ותחתונים.

זכור השל"ה הקדוש (מס' סוכה תורה אור ב) וז"ל (בשניו קצת), כי כשם שבחמלת ה' עלינו נתן לנו את יוהכ"פ כדי לכפר על עוונותינו, כך אלו הארבעה ימים הם ענפים מיום כפורים לכפר עונות של השנה שעברה, בזכות שבני ישראל טורחים ועוסקים במלאכת שמים עם התעוררות הלב, יש בימים בעצמם מעין מחילה וסליחה ענפים מיום הכפורים וכו', על כן החכם עניו בראשו לעסוק במצות סוכה ולולב בעסק ובטורח גדול ובדמים יקרים לשם הידור מצוה², ותהיה לו התעוררות גדולה בלבו, וישוב אל ה' וירחמהו, וישמח ישראל בעושיו. עכ"ל.

זכור השל"ה (ר"ה יח.) 'דרשו ה' בהמצאו - אלו עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים', ויש לדקדק, דבין ר"ה ליוהכ"פ ליכא כי אם שבעה ימים ולא עשרה ימים, ומהו שאמר 'עשרה ימים', לפיכך מחדש השל"ה (שם אות ע) דקאי (גם) על עשרה ימים שבין יוהכ"פ ועד הושענא רבא, דמצינו שיום הכיפורים נקרא ראש השנה, כמו שנאמר (יחזקאל מ א) 'בראש השנה - בעשור לחודש', וכמו כן מצינו שהושענא רבא נקרא יוהכ"פ, כי אז נשלם תחתימה, ונגמר יום הכיפורים במלואו ובטובו, וזהו 'עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים', כלומר ממחרת יוהכ"פ ועד הושענא

ילכו מחיל אל חיל - ד' ימי טהרה שבין יוהכ"פ לסוכות

איתא במדרש (תנחומא אמור ב) על הפסוק (ויקרא כג מ) 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וגו' - וכי ראשון הוא והלא יום חמשה עשר הוא... אלא ראשון לחשבון עוונות³'. והרחיבו חז"ל בדבריהם עוד (ויק"ר ל ז) שביום הכפורים הכל מתענים, 'ומיום הכפורים עד החג כל ישראל עסוקין במצוות, זה עוסק בסוכתו וזה בלולבו, וביו"ט הראשון של חג כל ישראל עומדין לפני הקב"ה ולולביהן ואתרוגיהן לשמו של הקב"ה, ואומר להם, מה דאזל אזל, מן הכא נחיל חושבנא'.

יא. וכתב השל"ה הק' (ריש מס' סוכה) כי חלילה מלחשוב שניתן לעשות ככל הישר בעיניו ולנהוג ב'הפקרות' מאחר שאין הקב"ה מונה את העבירות שבארבעה ימים הללו, אדרבה, בימים אלו צריך לנהוג בקדושה יתירה מג' טעמים. א. הן רק עתה בקשנו מחילה ממלך חנון המרבה לסלוח, וצריך להיזהר שלא יקטרג השטן ח"ו שכל התשובה ובקשת המחילה לא היתה אלא מלפנים בכדי שניצל מן הדין. ב. 'כי עדיין תלויין ועומדין בדין וגמר תחתימה היא בהושענא רבא, וביני וביני הכל ימי תשובה והתעוררות הרחמים והחסד והחנינה', וראיה אחת לדבר ממה שביאר המהרי"ל הטעם שציוונו ה' לישב בסוכה בחודש תשרי (ולא בחודש ניסן שאז יצאנו ממצרים וישבנו בסוכות), כי היציאה מן הבית לסוכה הרי היא כגלות המכפרת עון, והיא כחלק מכפרת יוה"כ, וממילא נמצא שהחוטא בימים אלו הרי הוא כמי שאומר אחטא ואשוב. ג. שימים אלו שהם בין שתי קדושות, בין יום הכיפורים לסוכות, הם כמו חול המועד, 'ממילא מחויב האדם להוסיף בהם מעלה יותר בקודש'.

יב. בדרך צחות אמר הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע, כי כשבני ישראל משלמים דמים מרובים על קניית ארבעה מינים הרי הם גורמים לעצמם שנה טובה ומתוקה, וביאור הדבר, כי השטן בא בימי הדין ומעמיס על מאזני המשפט את חבילי עוונותיהם של בני ישראל, לעומתו טוען הסנגור - וכי מה רצית מהם אחרי שהשטן מפתה אותם בכל מיני פיתויים והם בתמימותם נתפתו לדבריו... ומתחיל וויכוח ביניהם האם אכן, תמימים הם בני ישראל או לא... ונופלת ההחלטה לבודקם לאחר יוהכ"פ, והנה בימים אלו יוצאים בני ישראל ומשלמים הון רב על ארבעת המינים... מיד שש הסנגור וממהר בשמחה לטעון לפני ב"ד של מעלה - ראו עד כמה תמימותם מגעת, שבקל אפשר לרמותם, כי איזה בר דעת משלם יותר מכמה פרוטות על פרי עץ, וכל שכן על הלולב ובדי ההדסים וערבות, מכאן תראה כמה תמימים וקלים הם להתפתות - מעתה בטלה כל 'טענה' עליהם - מדוע חטאו ולא עמדו בנסיון, כי היצר הצליח היטב לרמותם, ובדין הוא שיתנו להם שנה טובה ומתוקה בספרן של צדיקים גמורים.

באומרם ליקח הדם ולולב, וכדברי הרמב"ן (אמונה ובטחון פ"ט) הנודעים על הפסוק (שה"ש ב ז) 'אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפיץ', שבאשר מרגיש בקרבו רגשי התעוררות לאהבתו וליראתו ית' יעשה לה 'כלי' ע"י קיום מצוה או לימוד התורה בבדי לעצור ולשמר בתוככי נפשו רגשי קודש אלו, וזהו שאמר הכתוב 'אם תעירו ואם תעוררו את האהבה' - שנתעורר בכם מידת האהבה להשי"ת, אזי 'עד שתחפיץ', מלשון חפיץ וכלי, כלומר שתיקף ומיד תעשו כלי ובית קיבול לאגור ולשמור אותה התעוררות לאורך ימים לבל תפוג ותיעלם כלעומת שבאה. וזהו שאמרו ומה להם לעשות ליקח הדם ולולב, ר"ל שלאחר שזכינו בחסדי ה' ית' למחילת העוון ביוה"כ עד שכולנו נקיים מכל חטא כתינוק שנולד וכבריה חדשה אזי צריך 'להשקיע' בריבוי מצוות מעשיות. שהם ה'כלי' מחזיק ברכה וטהרה^{טו}.

אך לא לחינם נקטו חז"ל דווקא הדם ולולב, כי 'הדם' בידוע רומז לעיניים, ורמזו חז"ל עד כמה צריך לשמור על קדושת העיניים בימים אלו^{טז}, כי אם האדם אינו שומר את עיניו רח"ל הרי הוא כשומה המאבד את כל הקדושה העילאית שזכה לה בר"ה וביוה"כ". וכן אמרו עוד ליקח 'לולב' וכדברי ה'חינוך' (מצוה שכו) שהוא דומה לשדרה 'שהיא העיקר שבאדם (ובכלל זה גם ענין קדושת החיים שהיא יסוד הקדושה) לרמוז שיישיר כל גופו לעבודתו ב"ה'.

שהוא יורה חץ בעורף השמן הבורח ממנו ע"ד 'ידך בעורף אויביך' (בראשית מט ח), אלא גירא בעיניך שהוא עומד בפניו לנגדנו לרדפנו. והיינו 'ראשון לחשבון עונות' - שלא תחשוב שהוא סיוס וסילוק עונות ותתעצל במלחמה זו, לא בן הוא, אלא אדרבא ראשון לחשבון עונות, כי כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו וצריך עזר יותר, עכ"ל.

איתא במדרש (שוח"ט) על הפסוק (תהלים קב יט) 'תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל קה' - וכי עדיין אומה עתידה להבראות שהוא אומר ועם נברא וכו' אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם ובאין ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכפורים, ואתה בורא אותן בריה חדשה, ומה להם לעשות, ליקח הדם ולולב ולהלל אותך שנאמר ועם נברא יהלל קה'. ולכאורה צריך ביאור מה ששאלו ומה להם לעשות, ובעיקר צריך לבאר התירוץ ליקח הדם ולולב, שאם הכוונה לישול ארבעת המינים - אם כן מדוע נקטו הדם ולולב דייקא יותר משאר המינים.

וביארנו בספה"ק שעומק כוונת חז"ל במה שאמרו 'ומה להם לעשות' היתה, כיצד ניתן לשמור בקרבנו את כל רגעי ההתעלות הנוראיים להם זכינו בראש השנה וביום הכיפורים, היאך אפשר להחזיק בטהרת הנפש ולהישאר כ'בריה חדשה', ולא נשוב לבסלה כמימים ימימה. והורו לנו חז"ל את הדרך הנכונה

טו. והא גופא מתנה טובה מן השמים אותם ארבעה ימים בהם עסוקים וטרודים במצוות לקראת היו"ט המשמש ובא, שנתנו לנו את הכח והאמצעי לשמור על נקיון וצחות הנשמה על ידי שנהיה עסוקים 'ראשו ורובו' במצוות, ולא נחזור לסדר היום הרגיל...

טז. ו'דברי תורה צריכים חיזוק' דייקא בימים אלו, כשהמון האדם נמצא בשווקים וברחובות עיר, והכל עסוקים בהכנות ליו"ט, בצרכי החג, והסכנה מצויה ביותר...

גם מקום אתנו לעורר על החוב הכפול ומכופל לשמור על טהרת העיניים בימי החג הבעל"ט, וכבר אמרו חז"ל (קידושין פא). 'סקבא דשתא ריגלא' - ריעוע של ימות השנה, כלומר זמן התורפה והחולשה הוא 'ברגל' שאינם נשמרים כ"כ (עיי"ש), עד שכתבו התוס' (שם ד"ה סקבא) שיש אומרים שלכך נהגו להתענות אחר המועד תענית בה"ב, והחכם 'עיניו בראשו' לשמור עליהם, ולהתרחק מידי נסיון ומידי בזיון, ואכן האריכו הרבה פוסקי הדורות בזהירות היתירה שצריך בימי הרגל, עד שאפילו בבית המקדש היו נזקקים לעשות תיקון גדול בזמן 'שמחת בית השואבה' (סוכה נא:), כדי שלא יבואו לידי מכשול...

יז. נוראות מצינו ב'תפארת שלמה' על הפסוק בפרשתן (לכ ז) 'יצרנהו כאישון עינו', שהקב"ה נוצר ומשמר את האדם כאישון עינו - כפי מה שהאדם משמר את עיניו. ובזה מבוארים דברי חז"ל 'שמור לי ואשמור לך שומר שכר' (ב"מ פ:). שהשי"ת אומר ליהודי, בני יקירי 'שמור לי', שמור את עיניך כפי ציוויי, 'ואני אשמור לך', אני אשמרך מכל צרה וצער, ולבר מזאת הינך עוד שומר שכר, שבבואך לעולם הבא שכרך שמור לך.

באר הפרשה - פרשת האזינו

ועל כן רק ביום ראשון דסוכות הוא ראשון לחשבון עונות, 'למה באמת יהיה עדיף ההכנה למצווה של סוכה יותר מן היום עצמו שמקיימין המצווה, כיצד יתכן שיו"ט של סוכות שבו מקיימים מצוות ד' מינים וישיבה בסוכה הוא 'ראשון לחשבון עונות' ושוב אין מחילת עונות, ואילו בימים שלפניו, בהם טרודים במצוות ומתכוננים לקראת החג, אין נחשבים העונות.

יסוד נפלא הוכיח מכאן הרה"ק הישפת אמת' (האזינו תרל"ד ד"ה בטור) וז"ל, אבל אין הדבר רחוק שיותר כח והצלחה יש בהכנת המצווה מנוף קיום המצווה... ויש לדון קל וחומר ממה שאמרו ז"ל (יומא כט.) הרהורי עבירה קשים מעבירה, כל שכן מדה טובה, הרהורי מצווה שאדם מהרהר ומשתוקק לקיים פקודת הש"ת טובים מהמצווה ושומרים האדם, וע"ז אין עושין עונות

ועוד בה ב'לולב' שהוא רומז על ה'לב', וכמו שנרמז בשמו לו לב, וכדאיתא בגמ' (סוכה מה:) 'מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים', כן אמרו צדיקי הדורות כי לולב ר"ת וטהר ליבנו לעבדך באמת, והיינו שצריך בימים אלו בפרט לשמור על ה'לב' בהנשי קודש של אהבת ה' ויראתו, וביותר בעת עיסוקיו במצווה"י, שיכניס תשוקת הלב בהשתוקקות לעשות רצונך אלוקי חפצתי, מתוך שמחה של מצווה שהננו זוכים לעבדו בלבב שלם ולקיים מצוותיו"י.

לעבדו בלבב שלם – מעלת ההכנה ועשיית המצוות בהתלהבות ובשמחה

הקשה הט"ז (ריש סי' תקפ"א) על דברי המדרש (לעיל) שבימים הללו כולם עסוקים בהכנה למצווה,

יח. ושלא יהיה כאותו אחד שהיה מאריך הרבה ב'קריאת שמע', ושאלו רבו 'אריכות' זו מה טיבה, השיב הלה, שהוא מכוון בדעתו כל כוונת האר"י הק' זי"ע, חזר הרב ושאלו האם זכרת גם מהקב"ה... ואמר הלה, אוי, 'כוונה' זו שכחתי... כך ייאמר לענייננו, שפעמים שמרוב עיסוקו בהידור החג וקניית ארבעת המינים עם כל הדקדוקים לפי כל השיטות יכול לשכוח את הכוונה הפשוטה שמתעסק הוא במצוות ה' ומקיים עתה רצונו ית'... ועל כך אמרו שאכן בימים הללו הננו טרודים במצוות, אך יזהר שלא יהא טרוד במוחו ובלבו, ושהטרדות לא יעבירו אותו מדעתו ומדעת קונו...

יט. עוד מצינו ב'שמירה' על טהרת יום הכיפורים, וכמעשה שהיה אצל הרה"ק ה'חזוה' מלובלין זי"ע שהיה משמח את החתן בשמחת נישואיו, ניגש אחד השושבינין אל הרבי ושאלו, וכי את החתן צריך לשמח, והלא מזלו מאיר לו פנים, וטפי יש צורך לשמח את הנדכאים ושבורי לב, השיב לו הרבי, הנה אמרו חז"ל (ירושלמי ביכורים ג ג) 'חתן מוחלין לו כל עונותיו', ובוודאי בעת כזאת דואג החתן מאד שלא יחזור למצבו הראשון ח"ו, לכן צריך להזכיר לו שעל ידי מדת השמחה יזכה להמשיך להיות במצב זה, כי השמחה היא כחומה בצורה שלא יבא לידי עבירה ועון. והכי נמי חובתנו ממחרת יום הכיפורים לחסות בצל כנפי השמחה, וממילא לא יכשל בעבירה ועון, וזו הייתה קללת אדם הראשון אחר חטא עץ הדעת 'בעצבון תאכלנו' (בראשית ג יז), וכן כתיב התם (פסוק טז) 'בעצב תלדי בנים', וכיוצא בו אחר חטא העגל כתיב (שמות לג ד) 'ויתאבלו', משמע שמדת העצבות היא פועל יוצא מן החטא, וכן תאמר להיפך – ע"י השמחה לא ימעד ולא יכשל לעולם.

ומעתה כמה עלינו להיזהר שכל ה'טירדא דמצווה' לא יביא לידי כעס ולידי עצבון ח"ו, ואף אם יארע דבר תקלה וכיו"ב יתחזק באמונה כי הכל מאתו ית', ויעמוד על המשמר להיות שמח וטוב לב מכאן ואילך.

כ. והוכיח זאת הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע (סוכות ליל ב' תרצא) מ'שמחת בית השואבה', שעשו בבית המקדש שמחה גדולה קודם שאיבת ניסוך המים – משם שואבין רוח הקודש, ולא כתיב כן על גוף המצווה – ניסוך המים לאחר הקרבת תמיד של שחר, אלא שההכנה למצווה יכולה להביא יותר אור ושמחה מהמצווה עצמה.

עוד הוכיחו יסוד זה, שהנה נחלקו חכמי ישראל והצדוקים היכן הציתו את הקטורת ביוה"כ, שהצדוקים אמרו שממה שנאמר (ויקרא טז ב) 'כי בענן אראה על הכפורת' משמע שצריך לתקנו מבחוץ ויכנס כבר כשהענן עולה מהקטורת, אכן חכמי ישראל למדו מהאמור (שם ג) 'ונתן את הקטורת על האש לפני ה'" - שלא יתקן מבחוץ ויכניס, אלא יתקן בעמדו בבית קדשי הקדשים, והיינו שהצדוקים אמרו ש'הכנה למצווה' פחותה היא מקיום המצווה עצמה, וממילא 'אין ראוי' לתקן את הקטורת ולהכינה למצוותה במקום הקדוש והנורא לפני ולפנים, אכן חכמי ישראל אמרו שההכנה למצווה היא כמצווה עצמה וראוי לאותה הכנה שתיעשה אף היא בבית קודש הקדשים.

עכ"ל. וכעין זה כתב עוד במקום אחר (בחוקותי תרמ"ד) לו לאדם 'סביב' המצוה^כ, והשמחה והרגשת האושר שתיוקן הנפש תלוי ברוב הרהור ותשוקה לעבודת הבורא.

והיינו טעמא, כי עיקר הנחת רוח שיש לו להקב"ה אינו מעשיית המצוה גרידא אלא מהשתוקקות הלב לעשות רצונו ית"כ, ומההתלהבות דקדושה שיש ונודע מה שכתב הרמב"ם (סוף הלכות לולב פ"ח הט"ו) וז"ל, 'השמחה שישמח אדם בעשיית המצווה, וכאהבת הא-ל שציווה בהן, עבודה גדולה היא'^{כד}.

כא. מסופר על הרה"ק רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זי"ע, שפעם פגש את השטן בין כסה לעשור כשהוא עצב, שאלו לעצבות זו מה היא עושה, ויאמר השטן, שהנה הוא רואה ספינה מלאה אתרוגים המפליגה ממדינה למדינה, ועליהם הולכים בני ישראל לברך בחג הסוכות, והלא אמרו (סוכה לח.) שנענועי ארבעת המינים המה 'גירא בעינא דשטנא' [-חיצים בעינו של השטן], לא עברו ימים מועטים ושוב פגש הרה"ק מבארדיטשוב את השטן, אך הפעם היה שמח וטוב לב, וסיפר להרה"ק מבארדיטשוב שפעל פעולות שונות ונתנו לו זכות בשמים להטביע את הספינה, וממילא לא יוכלו בני ישראל ליטול את הארבעה מינים, בחול המועד סוכות פגש הרה"ק מבארדיטשוב את השטן בפעם השלישית, ובפעם הזאת היו שוב פניו נפולות, תמה הרבי ושאלו על כך, שהרי מילאו את משאלתו והטביע את הספינה, וא"כ מה לו כי ילין עכשיו, השיב השטן ואמר 'אכן הצלחתי במזימתי ורוב האתרוגים לא הגיעו למחוז חפצם, אך בדרך לא דרך הצליחו כמה סוחרים להעביר אתרוגים בודדים מהכא להתם, ובני ישראל עם קודש הוזילו ממיטב כספם ושילמו סכומי כסף עצומים כדי לזכות במצוה זו, והשתוקקות ורצון אלו גדולים וחשובים יותר מכל עיקר המצוה גופא, ועל כן הנני עצב ומתחרט על שגרמתי להטביע את הספינה, כי טוב היה לי שיהיו אתרוגים מהודרים בריווח, וממילא תמעט השתוקקותם'...

כב. נהגו העולם להעניק ל'חתן' 'קופסה מכסף' להכניס בו ה'אתרוג', והנה שונה הידור מצוה זו משאר הידורי מצוה, כגון מנורת כסף לנרות חנוכה, וגביע לקידוש והבדלה שהם בגוף המצוה (בחפצא) משא"כ 'אתרוג פושקע' שהוא מחזיק לאתרוג קודם המצוה ולאחריה - ולא בשעת מעשה כלל. וביאור הדבר, כי 'אתרוג רומז ללב', ועיקר הלב בנוגע לקיום המצוות הוא ה'עסק' והשתוקקות שלפני המצוה, ולאחריה - שאינו יכול להיפרד מהמצוה. וזה עיקר החשיבות...

כג. ובזה ביאר בעל ה'מענה שמחה' זצ"ל (הובא בספר חתן סופר עבודת היום פרק יב) הא דאיתא במשנה (מח.) 'סוכה שבעה כיצד, גמר מלאכול לא יתיר את סוכתו, אבל מוריד את הכלים מן המנחה ולמעלה מפני כבוד יו"ט האחרון של חג', וכבר נתקשו המפרשים מדוע נקט התנא דין זה השייך לסוף הרגל, ולא פתח בעצם קיום מצוות סוכה בכל פרטיה ודקדוקיה. אלא, כי הנה האות ו'המבחן' לאדם אם שמח הוא בקיום המצוה אם לאו - הוא בשעת גמר קיומה, שאם בורח הוא כתינוק מבית הספר... ושמח שנפטר הימנה הרי זה מורה שכל עשיית המצוה היתה בעל כרחו, אמנם אם אינו בורח מיד הרי הוא מראה בעליל עד כמה היה קשור ואחוז במצווה מתוך אהבה ורחימותא דליבא, אך מה יעשה ותם זמנה... לזה אמר התנא 'סוכה שבעה כיצד' - הסימן על כל קיום המצווה שאם גמר לאכול לא יתיר את סוכתו, שאל ימהר להיפטר ממנה כדבר שאין בו צורך, אלא רק את הכלים יעלה לביתו מפני כבוד יו"ט האחרון... וזה יהיה אות ומופת על כל שבעת הימים שישב בסוכה מתוך שמחה של מצוה...

כד. וכבר אמר הרה"ק רבי אשר מסטאלין זי"ע, שבד 'ערבה' עולה כמה גראצע"ס [-פרוטות], ומ"מ עולה חשיבותו למעלה למעלה עד שהוא הוא ה'חפצא' של 'יום ערבה' - יום הושענא רבא, אין זה אלא שהשמחה עושה אותו לדבר חשוב, כי אינו דומה מצוה הנעשית מתוך שמחה אלפי זהב וכסף ויותר, למצוה הנעשית כמצות אנשים מלומדה.

לעומת זאת, הרה"ק רבי מענדל מויטעפסק זי"ע (פרי הארץ מכתב כב) מבאר במה שאמרו חז"ל (חגיגה כז.) 'פושעי ישראל מלאים מצוות כרימון', והקושיא נודעת, שאם כן מדוע נקראים הם בשם 'פושעי ישראל' אחר שמרבים בעשיית מצוות, ומבאר, שאכן מקיימים מצוות לרוב אבל אינם שמחים ונהנים בעשיית מצווה, על כן נגרע כל ערך מעשה המצווה. והוסיפו על דבריו בדקדוק לשון הגמ' שהם מלאים מצוות, כלומר שממלאים עצמם במצוות, עושים מצוה אחת, ועוד מצוה ועוד מצוה מבלי להתלהב ולהתפעל מכל מצווה בפני עצמה.

אין בו צורך עתה. ויהי היום והוצרך לצאת למלחמה, והביא עמו את כלי המלחמה אך לא נתן בהם אש אלא אחז בהם כמו בזמן שלמדוהו, ופשיטא ואין צריך לומר שמיד שבו אותו האויבים ושחקו על משבתו. וכך על דרך זה הוא הנמשל, שהקב"ה נתן לנו את התורה והמצוות כדי שנוכל להילחם עם היצר הרע, ו"ע"י המצוות שאנו עושין בהתלהבות גדול בחשק עצום אנו נדבקים בפנימיות המצוה... ונרחקים מהחומר. ולפי גודל התלהבות כן הוא התרחקות מהחומר ובא יותר להשגת הבורא. אבל העושה בלי התלהבות רק מצוות אנשים מלומדה הוא כמו העבד הנ"ל שאין נתן האש בכלי זיין בעת המלחמה¹¹.

דבר נורא כתב הגה"ק רבי חיים ויטאל זי"ע (הקדמה לשער המצוות) וז"ל, והנה אנחנו ראינו כמה וכמה מצוות שעושים בני אדם ואינם מתקיימים דברי רבותינו ח"ו בענין גודל שברם אפילו בעולם הזה, אבל השרש שהכל נשען עליו הוא, שבעשיית המצוה אל יחשוב שהיא עליו כמשא וממהר להסירם מעליו, אבל יחשוב בשכלו כאלו בעשותה אותה המצוה ירויח אלף אלפים דינרי זהב, ויהיה שמח בעשותו אותה המצוה בשמחה שאין לה קץ מלב ומנפש ובחשק גדול, כאלו ממש בפועל נותנים לו אלף אלפים דינרי זהב אם יעשה אותה מצוה¹², עכ"ל.

אם אתה משמח את שלי – ענין צדקה וחסד כהכנה ליו"ט ובימי המועד

הזמן גרמא להרבות בצדקה וחסד, אם בצדקת ממון, אם בצדקת הווייתור - תן לו משלך¹³. וכך הובא ב'שערי תשובה' (או"ח תרכה) בשם 'אור צדיקים' להר"מ

ובה אמר הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע (ליקוטים, אבות ד"ה אם למדת) שרק מצוה הנעשית בהתלהבות נותנת כח באדם לעמוד בנגד יצר הרע, ומבאר בדרך משל לאחד שמלמדים אותו תכסיסי המלחמה, כיצד לאחוז בכלי זיין והיכן לעמוד בכדי שיוכל לפגוע בקמים כנגדו, והנה באותה שעה אזי אין נותנים 'אש' בכלי זיין שלא

כה. סיפר הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע, שבחודש אלול עלה זקנו הרה"ק רבי משה מלעלוב זי"ע להתיישב בארץ ישראל, ומבעוד מועד הכין לדרכו שופר לראש השנה וארבעה מינים לחג הסוכות, והנה, בערב סוכות (בהיותו על הספינה) הבחין שהערבות נכמשו ויבשו, ונפסלו מלצאת יד"ח בהם, מיד הפציר ברב החובל שיעצור באחד מאיי הים כדי שיוכל לקטוף משם ערבות לחג, הלה התנגד לבקשתו בכל תוקף – כי מדוע יתעכב בהפלגת הספינה בגלל אדם אחד החפץ בכמה בדי ערבות, אולם הרה"ק מלעלוב לא הרפה ממנו, וללא אומר דברים הוציא את כל הכסף הרב שהיה לו באמתחתו (כי בטרם יציאתו מארצו קיבל סכומים גדולים ממקורביו וחסידיו) והושיטו לרב החובל, והבטיח לו את כל כספו אם ימלא את בקשתו, ואכן להצעה זו לא סירב רב החובל וזכה הרה"ק מלעלוב לקיים את המצוה כתיקונה, ובזאת הגיע לאר"י בחוסר כל, ושלח לבקש מגבאי הצדקות בחו"ל שיוסיפו לשלוח לו מעות תמיכה, ויהי כאשר קיבלו מכתבו תמהו מאד על בקשתו, שהרי נתנו לו סכום מכובד מאד בטרם עלייתו לאר"י, ורק לאחר חקירות ודרישות נודע להם ממסירות נפשו לקיום המצוה, שהסכים לתת את כל אשר לו 'בעד נפשו', כי קיום המצוות בער בעצמותיו, וכל חפצי העוה"ז לא היו חשובים בעיניו למאומה מול התענוג והשמחה שהיו לו מלעשות נחת רוח לבורא יתב"ש.

כו. מעין הדברים כתב הרה"ק בעל ה'תניא' (פרק כו) שרק על ידי השמחה אפשר לנצח במלחמת היצר, וז"ל, ברם כגון דא צריך לאודעי כלל גדול, כי כמו שנצחון לנצח דבר גשמי, כגון שני אנשים המתאבקים זה עם זה להפיל זה את זה, הנה אם האחד הוא בעצלות וכבדות ינוצח בקל, ויפול גם אם הוא גבור יותר מחבירו, ככה ממש בנצחון היצר, אי אפשר לנצחו בעצלות וכבדות הנמשכות מעצבות וטמטום הלב כאבן, כי אם בזריזות הנמשכת משמחה ופתיחת הלב וטהרתו מכל נדונד דאגה ועצב בעולם.

כז. עובדא נפלאה מסופר על הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (הח"ח חייו ופעלו חלק ג' עמ' תתקכב), בעת המלחמה בגלותו בסנובסק שברוסיה, לא היה ניתן להשיג אתרוגים, רק ל'חפץ חיים' הובא אתרוג מהשנה שעברה, שבאין ברירה יצא בו ידי חובת ארבעת המינים. ויהי לפלא בעיני מקורביו, שבבוקר בירך על 'ארבעת המינים' ואילו לנענועים בשעת הלל לא אבה להשתמש בהם, ונמוקו. שהרי בזה ייגרם צער וחלישות הדעת – לרבים ממתפללי בית הכנסת, אשר נפשם כלתה מהשתוקקות לערוך מנהג הנענועים ואין לאל ידם עשות כן, והרי ענין צער וחלישות דעת נוגע לעשין ולאויין, בעוד שנענועים אינם אלא מנהג, לו יהי מנהג עתיק ומקודש. 'ובכן, יתכן בלי נענועים'.

פאפר"ש זצ"ל, 'יש להרבות בצדקה ערב סוכות', זה היום של ערב סוכות, הרי הוא בני יתן איש אשר ומוה"ר חיים ויטאל זצ"ל היה מחלק הקופה לעניים ידבנו לעשות צדקה כי רבה היא מאד ביום בזה כ"ט, ערב סוכות, וכתב ב'סוד ושורש העבודה' (פ"ב) 'הנה וגם הוא זמן אסיפה לאסוף הביתה על כל ימי החג

כח. גם יש להיזהר ביותר לגמול 'צדקה וחסד' עם בני ביתו... ושלא יהיה כאותם הגומלים חסדים לכל העולם חוץ מבביתם פנימה. מספרים על אחד הצדיקים, שראה תלמיד שהיה מחפש ותר שעות ארוכות אחר אתרוג מהודר בערב חג הסוכות שחל בשבת, ולאידך גיסא לא הקפיד לקיים חובת היום שאמרו (פסחים קט.) 'חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל'... (עיי' בשו"ע או"ח תקכ"ב, כיצד משמחן, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו), לפיכך ניגש אליו והעיר לו 'אתה עסוק במצווה דרבנן (דלולב ביו"ט ראשון של חג אינו דוחה שבת, ובשאר הימים נטילתו מדרבנן זכר למקדש), מדוע לא תתן לכה"פ כיו"ב לקיום המצווה מן התורה...'

ודברי תורה צריכים חיזוק בימי ערב החג כשהטרדות מצויות שלא לבוא לידי כעס ומחלוקת ח"ו. וכבר היה מעשה אצל הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע בזקנותו לאחר שנשא את זיווגו השני, שבנה את סוכתו בעמל רב ככל דקדוקיה והלכותיה, אולם כאשר ראתה הרבנית את הסוכה אמרה לו לפי תומה, שלדעתה עדיף טפי לבנות הסוכה בקצה השני של החצר, ויהי כשמוע את דבריה הלך תיכף ופירק את הסוכה ובנאה במקום אשר קבעה היא, אך כאשר ראתה את הסוכה במשכנה החדש, חזרה בה והודתה שהצדק עמו, וראוי יותר לבנותה במקום שהיתה בתחילה, ותיכף הלך ה'חפץ חיים' בניחותא ופירק את הסוכה ובנאה בפעם השלישית כאילו לא אירע דבר ובלי אומר ודברים. ידוע העובדא דהוה אצל הרה"ק מזלאטשוב זי"ע (בנוסח שהובא בתורת המגיד מזלאטשוב) בימים אשר דחקות ועניות היו מנת חלקו ולא היה לו לחם לפי הטף, והנה ברשותו היו תפילין יקרות שירש מאביו הרה"ק רבי יצחק מדרוהוביטש זי"ע, והרבנית הפצירה בו רבות שימכרם כדי להאכיל את עולליה הרעבים אבל הוא לא הסכים לכך בשום אופן. שנה אחת בהתקרב חג הסוכות לא היו אתרוגים מהודרים בכל גלילות זלאטשוב, ושמע הרה"ק מזלאטשוב שיש סוחר אחד שהצליח להשיג אתרוג אחד מהודר והוא מוכן למוכרו בעבור חמישים רייניש שהיה סכום רב ועצום, למותר לציין גודל השתוקקותו של הרה"ק מזלאטשוב לקנות את האתרוג כדי לקיים בו מצוות ה' אך לא היה בידו לפורטה אפילו שוה פרוטה, לכן מכר אותם התפילין היקרים לאחד מעשירי העיר תמורת חמישים רייניש, ובמעוה אלו קנה את האתרוג כדת וכדין, וכשהאתרוג בידו חזר לביתו שמח טוב לב על שזיכה אותו הקב"ה עם אתרוג לחג הקדוש הקרב ובא.

בכניסתו לביתו הבחינה הרבנית באתרוג, וביודעה שיש מחסור גדול באתרוגים תמהה בפניו מהיכן השיג סכום כסף גדול כל כך כדי לקנות האתרוג, אולם הרה"ק מזלאטשוב לא הסכים לגלות לה, ורק לאחר שהרבנית להפציר בו מאד הוכרח לגלות לה שמכר את התפילין היקרות בעד האתרוג המהודר, ויהי כשומעה כי כן נתמלאה רוגז, ובשעת כעסה צעקה עליו איך עשה כדבר הזה, דהא זמן זמנים טובא הרי היא מפצירה בו למוכרן ומעולם לא הסכים לכך אף כאשר היה הדבר נוגע לחיי נפש לקנות לחם צר ומים לחץ עבור הילדים הרעבים, ואילו כדי לקנות האתרוג מכר את התפילין בקלות, ולא נתקררה דעתה עד שמרוב כעסה נשכה את הפיטם ונפסל האתרוג, ויהי כראות הרה"ק מזלאטשוב כן לא העיר לה ולא כלום ואף לא הראה לה שום סימן של כעס וקפידה, רק נשא עיניו כלפי שמיא ואמר 'רבש"ע, תפילין אין לי, אתרוג אין לי, וכי גם אכעס', ובזאת פנה לעסקיו ולא הגיב מאומה. בלילה נתגלה אליו אביו בחלום, וגילה לו, שגדול מעשה האחרון יותר מן הראשון, וההתאפקות מן הכעס היתה חשובה בשמים יותר ממה שפיזר מעותיו לקניית האתרוג, ועי"ז ביטל כמה גזירות רעות.

כט. וכמו שמפורסם על הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע שפיזר ונתן לאביונים סכומים עצומים בערב סוכות, ואף שבכל השנה היה מרבה לתת מתנות גדולות לצדקה, ביותר היה מפזר כסף רב בימים אלו לאין שיעור, וכבר אמר בקדושתו, שאין לך 'נוי סוכה' יותר מן הצדקה שמחלקים בערב סוכות.

ונתנו צדיקים רמו בדבר, כי הנה שיעור סוכה כשרה הוא שתי דפנות העשויות כהלכתן ושלישית אפילו טפח, וכלומר, ששתי דפנות יהיו במשך שבעה טפחים בגובה עשרה, והשלישית תהא טפח בגובה עשרה, צא וחשוב מניין הטפחים שיש בדפנות הסוכה, והרי לך ק"נ טפחים (כל דופן הוא שבעים, והשלישית היא עשר), ועוד שיעור הסכך הוא שבעה על שבעה דהיינו מ"ט, סך הכל עולה למנין קצ"ט טפחים שהם כמניין 'צדקה'.

להזמין ולארה עניים מהוננים בני תורה על שולחנו, ענוד כתב (פ"א) אחיי ורעי קדושי ה' ידידי עליון ואהובי והם חלק הו' אושפיזין קדישין^{לא}. נפשי, הביטו אל שיעור חשיבתם של מקיימי מצוה

בימים שבין יוהכ"פ לסוכות ישב הגה"צ גאב"ד טעפליק זצ"ל במעונו אשר בירושלים עיה"ק, והשיב לשואליו דבר בכשרות ארבעת המינים, באחד הימים נודע לו על כמה משפחות עניות שאין להן מעות עבור צרכי החג, ומאז ביקש מכל מי שבא למעונו שיתן מנדבת לבו עבור העניים, בין הבאים היה איש אחד שהתנצל לפניו, שגם מצבו דחוק מאד, ועדיין לא השיג כסף כדי לקנות ארבעה מינים, ואיך יוכל לתת לאחרים כאשר אין לו כדי סיפוקו, והלא חייך קודמין, נענה הגה"צ מטעפליק ואמר אם מחסורך הוא רק 'ארבעת המינים' עדיין עליך לפזר מממונך לעניים, כי ארבעת המינים תוכל ליטול משל אחרים במתנה על מנת להחזיר, אבל, לאותה משפחה ענייה שלא יהיו דגים ובשר לחג, ובדחקם יוזילו דמעה אחת מחמת מצבם הדל, אזי עלולה דמעה זו לעורר קטרוגים נוראים בשמי מרומים ח"ו, ויצטרכו להרבה רחמים וחסדים כדי להמתיק את הקטרוג...

ואכן, נאים הדברים למי שאמרם, כי בדידיה הוה עובדא, שביקש פעם ביום ראשון של סוכות מאחד המתפללים עמו שיתן לו את הארבעה מינים במתנה על מנת להחזיר כדי שיוכל לצאת בהם ידי חובתו. לאחר בירור הדבר נתברר, שבערב סוכות היה לו אתרוג מהודר ביותר, אך אז הגיע לאזנו קול יללה הבוקע ועולה מביתה של שכנתו הקרובה אליו, משדפק על דלת ביתם לשמוע מה קרה, נודע לו, שהילד הקטן הפיל בטעות את האתרוג של אביו חורגו, והאם ובנה חוששים מאד מתגובת האב שבודאי יתרגז עליו ויענישו עונש חמור, ויהי כשמוע הגה"צ מטעפליק את צרתה חזר לביתו ונטל את האתרוג שלו והושיטו להם, כשהוא מורה להם להודיע לאביהם, שהרב ביקר בביתם וראה את האתרוג שלו, וקבע שאינו ראוי לברכה, על כן מסר לו אתרוג אחר כדי שיוכל לצאת ידי חובתו למהדרין. ועל כגון זה נאמר 'אתרוג כנגד הלב', כי ביותר חפץ הקב"ה בלב טהור, ומידות טובות כאלו עולות עשרת מונים מנטילת לולב ואתרוג נקי ומהודר ללא כתמים.

הרה"ק רבי מרדכי מנעשכיז זי"ע היה חוסך במשך כל השנה פרוטה לפרוטה כדי שיוכל לקנות אתרוג מהודר, פעם אחת בדרכו לקנות את ה'אתרוג', פגש ביהודי פשוט הבוכה מאין הפוגות, וכה היו דבריו, הנה, לפרנסתי הנני משמש כ'בעל עגלה' המעביר חפצים וחבילות ממקום למקום, ועתה מת עלי ה'סוס' בפתע פתאום ונשבר מטה לחמי, בירר הרה"ק לכמה מעות הוא צריך בכדי לקנות סוס חדש, נקב הכפרי בסכום גדול העולה כמעט כאותו הסכום שהכין עבור האתרוג, ללא אומר ודברים הוציא את כל צרור כספו מכיסו והושיטו לידי האיש, ובפרוטות שנשארו לו קנה אתרוג כשר בדיעבד, ובשמחה רבה הלך לביתו כשהוא מספר בהתרגשות לבני משפחתו כולם יברכו ביום טוב על אתרוג מהודר, ואילו אנחנו נברך על סוס מהודר....

כאותו מעשה היה גם אצל השרף רבי אורי מסטרליסק זי"ע, ובחג הסוכות שחרית התפלל ה'שרף' אצל הרה"ק רבי אלימלך מליזענסק זי"ע, והרגיש הרבי ר' אלימלך שריח גן עדן נודף מהאתרוג שלו, וניגש אליו ושאלו איך זכה לכך, בלית ברירה סיפר את כל אותו המאורע, והסכים עמו הרבי ר' אלימלך, שמחמת מצוה גדולה זו זכה שגם אתרוג שאינו כשר כי אם בדיעבד יריח בריח של גן עדן.

ל. בעלי הרמז רמזו מדברי חז"ל (ע"ז ג.) שלעתיד לבוא יאמר הקב"ה לאומות העולם 'מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה, מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא, ומדוע עושים סוכתם בראש גגם דוקא, אלא היינו טעמא, כדי שלא יוכלו העניים להגיע לשם, אבל בני ישראל מדה אחרת יש להם, ועושים סוכות בחצרותיהם (שבדרך כלל הוא מקום גלוי ופתוח לכל) כדי שכל דכפין ייתי ויכול כדי שבעו.

לא. דבר נפלא אמר אחד מצדיקי הדור שליט"א, כי לכאורה מן התימה הוא, כיצד הננו מרהיבים עוז בנפשנו לומר בפה מלא 'אזמין לסעודתי אושפיזין קדישין', וכי 'דרך ארץ' הוא להזמין את שבעת הרועים הקדושים לבוא להסב עמנו קרוצי חומר... אלא שהיות ובחג הסוכות אנו מקריבים שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם, וכדברי חז"ל הנודעים (במ"ר כא כד), והרי אנו גומלים חסדים אף למי שאינם ראויים, על כן 'בדין' הוא שאף האושפיזין קדישין ירדו ממכון שבתם השמים לקדש את בני ישראל אף אם אינם ראויים... ומעתה קל וחומר בן בנו של קל וחומר למי שגומל חסד ומיטיב לעמו בית ישראל שבוודאי שהאושפיזין קדישין יגילו וישמחו עמו, וכלשון ה'יסוד ושורש העבודה' הנזכר למעלה שזה חלקם.

יבורך גבר ה' שבעה ברכות, ואיך לא יתלהב ויחם לבבו אל הזהירות והשמירה מעולה בזה מאד מאד. זבן כתב השל"ה הקדוש (מס' סוכה נר מצוה ח) 'כללו של דבר, שיזמין האדם תחלה בפיו לצדיקים הנוכרים (היינו האושפזין), ואחר כך יתן חלקם להעניים היושבים סביב שלחנו, ואם אין לו סביב שולחנו, אזי ישלח לעניים לביתם, כי זה חלקם הראוי להם.

זו, אלו הן הנוחלין ומנחילים הגאולה והחירות לו ולבניו אחריו לדורות עולם, וכבוד ה' חופף עליו כל היום, והוא יושב בצל סוכה וקדושי משכני עליון - האבות הקדושים באים להתלונן עמו בצל סוכה, והם שמחים עמו בשנותן אז מלחמו לדלים אביונים הגונים בעלי תורה, ועניים מרודים יביא ויאסף אותם הביתה לב והם יקחו חלקם של הני אושפזין עלאין קודישין, ומברכתם

לב. מעשה היה בעי"ת בני ברק (מחמת צנעת הפרט לא נפרט איה הרחוב בו אירע המעשה), בבנין בן ארבעה קומות רצה שכן מהקומה הרביעית לבנות 'מרפסת' מביתו כדי שיכול לקיים שם מצוות סוכה הנצרכת להבנות תחת כיפת השמים, אך כל השכנים מתחתיו התנגדו לכך בכל תוקף - באמרם, ששם מקום סוכתם וסוכתו תפסול את סוכותיהם, בלית ברירה החליט השכן מהקומה הרביעית לבנות סוכתו בחצר הבנין - מה שיגרום לטירחה יתירה וגדולה, כי על כל חסרון כף או צלחת, כסא או ספר יצטרכו לטפס ולעלות ארבע קומות ושוב לרדת אותם וחוזר חלילה. ויהי כי כן, נכמרו רחמיו של אחד השכנים בקומה הראשונה, וויתר משלו ובא לאמר לשכן מהקומה הרביעית - הוצא נא מרפסת מעל המקום אשר הייתי בונה עד היום את הסוכה, ואת סוכתי אבנה מצדו השני של הבנין, וליהודים הייתה אורה ושמחה... והנה, בעיצומן של ימי חוה"מ (תשע"ח) פרצו רוחות סערה בכל ארה"ק, גם על ב"ב לא פסחה וכאן אירע הנס הגדול שהציל נפשות מבני ישראל, כי באותה שעה נפל 'גג' גדול וכבד תלוי (המכסה בכל השנה את המרפסת, ובסוכות עומד תלוי כלפי חוץ) מהקומה השלישית היישר לאותו המקום שהיה השכן מלמטה בונה בכל שנה את סוכתו ובהאי שתא העבירה לצד אחר, נמצינו למידים כי פעמים נראה שאיש פלוני היטיב לרעהו, והוא לא ידע שבאמת אינו אלא מיטיב לעצמו, ולא גרם טובה וברכה אלא לעצמו.

סוכות

למען ידעו - בצילא דמהימנותא

מארין מצרים - כי הכל בידי שמים... ומוזה יבין להנהגת ה' עמו כי הכל מיד ה' לטובתו הגמורה, ובידים טובות הוא נתון בכל עת ושעה ליה.

זכה כתב הרשב"ם על הכתוב 'למען ידעו דורותיכם - למען תזכרו, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה, ובתים מלאים כל טוב, ואל האמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' לו.

ביסוד הדברים ביאר ה'ערוך לנר' (סיום למס' סוכה, נדפס בסוף המסכתא) מה שאמרו בגמרא (סוכה ב.) לפסול סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה כי אז נחשב כיושב בצל דפנות ולא בצל סוכה. ומבאר הערל"נ כי הדפנות המקיפות את הסוכה מרמוזות על ענייני עולם הזה המסבב את האדם מלמטה, אולם המשביל מרים

בת"ב (ויקרא כג מ-מג), 'בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות, למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים אני ה' אלוקיכם'. והנה בין כל מצוות התורה יש מצוות שהכוונה מעכבת בהן ויש שאינה מעכבת (עי' בשו"ע ונו"כ או"ח סימן ס), אולם במצוות סוכה כתב הב"ח (ריש סימן תרכ"ה) דכולי עלמא לא פליגי שהיא צריכה כוונה, דהא מקרא מלא דיבר הכתוב 'למען ידעו דורותיכם'. ומעתה אם בכל מצוה ומצוה עלינו להתבונן במהותה, וכפי שנתבאר, הרי על אחת כמה וכמה שצריך להתבונן בענייני מצוות ישיבת סוכה, שבה נתנה התורה להדיא טעם המצוה. והיינו, כי שורש ועיקר המצווה הוא להביא לידי האמונה ל' בהש"ת ל', שהוא הבורא ומנהיג את כל העולם כולו, ברצותו שיעבדו תחת יד מצרים, וברצותו רווח להם בהוציאם

לג. והנה ידוע שמדרגת 'ידיעה' היא גבוהה יותר ממדרגת 'אמונה', שאינו רק מאמין אלא יודע בכירור שכך הוא הדבר, וכנגד זה אמר הכתוב למען ידעו דורותיכם, כי על ידי מצות סוכה ניתן להגיע למדרגות הגבוהות ביותר בהשגת האמונה ועד לדרגת 'ידיעה'.

וכך כתב בספר 'קרן לדוד' (חלק המועדים, חג הסוכות אות יב), 'כי מי שיושב בסוכה לשם שמים, מרגיש עצם קדושתה בהתלהבות ורשפי אש, ומרגיש הארת המצוה, ויודע נאמנה כי זכינו להיקף ענני הכבוד, ואי אפשר להסביר הדברים להבינם, כי אם חכם מבין מדעתו ישכיל וידע כי כנים הדברים הנאמרים'.

לד. ובזה יש לבאר מה שמצינו רבות לשון 'צל' לגבי סוכה, וכגון הא דאיתא בגמרא (סוכה ב.) 'אדם יושב בצל סוכה', וכן בזוה"ק (ח"ג קג:) נקראת הסוכה צילא דמהימנותא, כי באו לרמז בזה, שכשם שאין מציאות בעולם לעמוד כנגד השמש ושלא יהיה צל (שהצל הוא 'חלק' בלתי נפרד מהאדם), כך גם האמונה היא חלק בלתי נפרד מכל מציאות חיי האדם, והיא היא עצם החיים, וכדכתיב (חבקוק ב ד) 'וצדיק באמונתו יחיה'. ולזה קראו לישיבה בסוכה - 'ישיבה בצל' סוכה, לזכור שתוכן הפנימי של הישיבה בסוכה, ה'למען ידעו דורותיכם' הוא כמו 'הצל', כי 'ה' צילך'...

לה. וכמו שכתב הנצי"ב ב'העמק דבר' (שם) וז"ל, כפל המקרא 'בסוכות תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסוכות' להזהיר כל האזרח על ישיבת הסוכה, משום דתכלית המצוה לפי הפשט לצאת משיבת קבע לדירת עראי כדי שישומו בעלי האסיף אל לב שמכ"מ אינם כתושבים בארץ אלא כגרים, וכמו שאמר דוד (מלשה"כ תהילים לט יג) 'כי גרים אנחנו תושבים ככל אבותינו'. ולפ"ז הייתי אומר דמצות סוכה לא ניתנה אלא לבעלי קרקע בא"י ויש לו אסיף ולבו רחב עליו, אבל עני הנווד אין צריך למצות סוכה, משום הכי חזר והזהיר 'כל האזרח וגו'', ופירש הטעם ע"ז במקרא הסמוך. למען ידעו וגו' כדי שלא יהיו מתיאשים מן החיים הטובים אפילו אין להם אחוזת נחלה ושמחה טבעית, מכל מקום ידעו ממצות סוכה, כי ניתן לזכור ישיבתם בסוכות בהוציאו אותם וגו', והרי היה אז מכל מקום שמחת עולם על ראשם. והרי אני ה' אלוקיכם מנהיג ומשגיח עליכם לעולם ואין מעצור ממנו ית' להשפיע טובה וברכה גם בלי אחוזת נחלה, עכ"ל.

לו. כעין זה הביא ה'כתב סופר' (ד"ה ולקחתם) מדברי הרמב"ם (מו"נ ח"ג פמ"ג) בטעם מצוות נטילת ד' מינים, וכלשונו, שאחר שקצר ואסף התבואה יתן כל אחד שבח לה' ויודה לו, ולא יאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי כל זה, וציוה ה' ליקח מפירות הנאים והמובחרים.

(תרמ"ה ד"ה מצות), מצות הסוכה הוא מדרת הבטחון בה' יתברך, כמו שכתבו רז"ל (סוכה ב.) 'צא מדירת קבע' - שלא לבטוח בעושר ובנכסים, רק לבטוח בה' ל', ולכן הוא זמן שמחתנו. כי אין שמחה כשמחת הבטוח בה' באמת, כמו שמבאר בספר חובת הלבבות. ולכן נוסדו תפלות והושענות בחג הזה, לידע כי כל ברכות השנה תלויה רק בעזר השיו"ת, ולא לבטוח באסיפת כל התבואות לבית, וכמו שנאמר (תהילים סב ט) 'בטחו בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם'. וע"ז רמז ניסוך המים - לשפוך לב כמים לפניו ית'לה. ובודאי כן הוא מוטבע בלבבות בני' שבכל עת שצריכין ישועה בוטחים בו ית'לה. ולכן

את עיניו כלפי מעלה ויודע שה'סכך' הוא העיקר, להבין שההשגחה העליונה פקוחה עליו תדיר, והוא מאמין בבורא יתב"ש שמשפך כל צרכיו בכל עת ובכל רגע. ועיקר מצות סוכה הוא להזכיר לבשר ודם את ענן ה' החופף עליו, 'ועל כן הסכך למעלה מעשרים פסול, שאז יושב בצל דפנות ולא בצל סכך, לרמוז על השם בטחונו שתבא לו תשועתו על ידי ענייני העולם - שזה פסול, ולא נרצה לפני ה'.

ועל כך נאמר (סוכה ב.) 'צא מדירת קבע ושב בדירת עראי', וכלשונו של הרה"ק השפת אמת זי"ע

לז. איתא במשנה (סוכה ט:) 'העושה סוכתו תחת האילן, כאילו עשאה בתוך הבית', יש שרמזו ששני פסולים אלו דומים במהותם - כי תכלית מצוות סוכה היא להביא את האדם לידי אמונה בהשיו"ת, ולזה תהא הסוכה תחת כיפת השמים בלי שום הפסק, להורות לאדם שיהא תלוי אך ורק בבורא יתב"ש, ולא יסמוך על כוחו ועוצם ידו של בשר ודם. וממילא לא יחפש אחר מגן ומחסה של 'הבית' או 'האילן', אלא ישליך על ה' יהבו, ויחפש את הכוכבים המאירים משמים לתוכה, ולכן אמרו בירושלמי (סוכה פ"ב ה"ג) שלכתחילה עדיף שיראו את הכוכבים מתוך הסוכה, שלעולם ימצא את אור האמונה מתוך החושך.

לח. וכך כתב הרבינו יונה בספרו 'שערי העבודה' (אות יא) וז"ל, והמתפלל בדמע תפלתו נשמעת שהרי שערי דמעה לא ננעלו, והדמעה היא כנגד ניסוך המים שהיו מנסכים על גבי המזבח, כדאמר בבראשית רבה (עח טז) ר' בון אומר, כל אותן שנים שהיה יעקב בבית אל לא נמנע מלנסך וכו', ואלו הן הדמעות שהיה בוכה בשעה שהיה מתפלל בבית אל, עכ"ל.

לט. איתא בגמרא (ע"ז ג.) שלעתיד לבוא יגיד הקב"ה לאומות העולם 'מצוה קלה יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה, מיד כל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, והקב"ה מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז וכל אחד ואחד מבעט בסוכתו ויוצא', יש שביארו כי הקב"ה יבוא לנסותם בענין האמונה בה'. ולכן נותן להם מצוה קלה וסוכה שמה והיינו הסוכה שהיא צילא דמהימנותא - יסוד האמונה, כאשר כוונת הנסיון האם יאמינו בהשיו"ת בכל מצב, דהיינו אף כאשר הם יושבים מוקפים רק בדפנות של 'עראי', ובאמת, הגוים אינם מאמינים רק כאשר הינם במצב של ראש גגו (בישפיץ) - כשהכל מתנהל על הצד היותר טוב ומזלם מאיר להם פנים.

וזהו אומרים 'מיד כל אחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו', אך אז 'מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז' זה הטבע, היינו שהקב"ה משנה מזלם משוב לרע, ולפתע הם מפסידים כספם ורכושם - לראות אם עדיין המה מחזיקים באמונתם, אך הם 'מבעטין ויוצאים', משא"כ בני ישראל עם קדוש מחזיקים עצמם בכל מצב באמונת אומן (וראה כע"ז בספר אור ישע פר' וזאת הברכה ע"ש).

וכה אמר הרה"ק רבי צבי הירש מרימינוב זי"ע 'עם הסוכה אנו מרמזין שהקב"ה משגיח עלינו דרך נקבי הסכך', ויתכן ביאור דבריו הק', שעניין הסוכה להורות תוקף אמונתנו גם בזמן של 'הסתר' ח"ו - כשאין נראה בעליל ההשגחה הפרטית, אך אנו מאמינים כי הקב"ה 'משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים'.

ואדרבה דייקא במצב כזה אזי הקב"ה משגיח עליו ביתר שאת וביתר קרבה, וכמו שאמרו שהמשגיח מחלון הבית רואה את כל אשר לפניו, שהרי מרחב גדול פרוש לנגד עיניו לראות את הכל, אך המציץ מן החרכים וסדקי החלון אין מרחב לפניו, ולכן אינו רואה כי אם נקודה אחת, וזה כוונת הקרא, כי בעת האורה' כשהכל מתנהל אצלו על מי מנוחות הרי כביכול רואה אותו הקב"ה מ'חלונות' הפתוחים, וכביכול הקב"ה מביט עליו כעל פרט מתוך הכלל, אך בעת צרה כשמרגיש שהוא יחידי בעולמו, ב'לחץ זו הדחק', אז מביט עליו הבורא כ'מציץ מן החרכים' - להביט רק עליו מתוך אהבה יתירה.

משל לאב שנתברך בכמה בנים ובנות, שאהבתו לכל אחד מהם כבן יחיד, אמנם בכל עת זוכר הוא את כולם שווה בשווה, זולתי כשאחד מהם שוכב ב'חדר הניתוחים' תחת סכיניו של הרופא, כי אז כל מעייניו נתונים אך ורק

באר הפרשה - סוכות

השי"ת סוכך עליהם בימים אלו² כמ"ש (שם לב י) 'והבוטח בה' חסד יסובבנהו'³.

ואכן, לכן נצטוונו לשבת בסוכה דייקא בזמן הזה - 'וחג האסיף תקופת השנה' (שמות לד כב), כי בעת האסיפה יש מקום לחשוש שמא יבוא אדם להיות סמוך ובטוח במעשי ידיו להתפאר, וישכח חלילה כי הקב"ה הוא הזן ומפרנס מקרני ראמים ועד ביצי כינים, ע"כ נצטוונו לקיים מיד מצוות סוכה. וכך כתב ה'כלי יקר' על הפסוק 'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות', נקט אזרח שהוא לשון 'תושב', לפי שבזמן אסיפת התבואה מן השדה כל אחד רוצה לילך מן השדה לתוך ביתו לישב בו ישיבה של קבע, וחששה התורה אולי על ידי ישיבת קבע ירום לבבו כי מצאה ידו כביר וישמן ויבעט, על כן נאמר 'כל האזרח' - הרוצה להיות כתושב בעולם הזה ולא כגר אליו צוה ה' לצאת מדירת קבע לדירת ארעי כדי שיכיר בפחיתות ערכו שאינו בעולם הזה כי אם גר ולא תושב... ועל ידי זה לא יבטח בצל קורתו כי אם בצל ש-ד-י יתלונן, כמו שעשו ישראל בצאתם ממצרים שלא ישבו בבתים ספונים וחשובים, כי אם בהיקף שבעה עננים אשר כבוד ה' היה בתוכם והו' בצל ש-ד-י' ולא בצל קורות בתיים ארוזים, עכ"ל.

ושמחת בחגך - מעלת השמחה וסגולותיה
הנה חג הסוכות הוא 'זמן שמחתנו', שבו ציוונו הבורא יתב"ש (דברים טו יד-טו) 'ושמחת בחגך זגו', והיית אך שמח'. ומתאמרא בשם הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע לבאר הטעם שמצינו בתורה שמצות שמחה עדיפא מנמילת ד' מינים, שהשמחה נוהגת כל שבעה ואילו ולקחתם לכם אינו אלא ביום הראשון, שבא הכתוב ללמדנו שהקב"ה אוהב את השמחה וחפץ שיהיו בריותיו בשמחה על כן הגדיל המצוה יותר⁴.

ומה מאוד גדלה מעלת השמחה בחג הסוכות, וכמו שביאר ה'אבן עזרא' במה דכתיב (דברים טו יד-טו), 'ושמחת בחגך... כי יברכך ה' אלוקיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך והיית אך שמח', - 'וברכך (לשון) לעתיד, ותהיה לעולם שמח, ומעם 'אך' כי לא תהיה כי אם כן'. היינו שבשכר מצות השמחה בחג יזכה להמשיך את השמחה לכל השנה כולה, 'אך' אם לא 'כן' לא תהיה שמח...

בעין זה כתב ה'אברבנאל' (פרשת ראה) וז"ל. 'והיית אך שמח - להבטיחו, שאם ישמח ויגיל בחג הסוכות יהיה שמח וטוב לב כל השנה. ומסיים 'ואם תתעצב בראשית השנה - בעיצבון תאכלנה, כי כן טבע המציאות, השמח בחלקו שמחה וששון ישיג...!'

לאותו הבן, לספק לו כל הצטרכויותיו אשר יחסרו לו ולרפואתו, כך הוא ממש כביכול לדידן, כל בני ישראל 'בניו' יחידיו של 'אבינו' שבשמים הם, אך בעת שאחד מהם נמצא בעת צר ומצוק, אזי כביכול כל מעייניו של הבורא נתונים אך ורק לבן זה.

מ. ובדרך זה ביאר הגה"ק ה'כתב סופר' זי"ע מה שאמרו חז"ל (ילקוט אמור תרנ"ג) כתיב סוכה תהיה לצל יומם, כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה הקב"ה מסיך עליו מן המזיקים דכתיב באברתו יסך לך, שהנה כתב הרמב"ם (מו"נ ח"ג פל"ו) שככל שתתחזק האמונה בלבו של אדם שאין מקרה בעולם כלל, אלא הכל תלוי בהשגחה העליונה - כך יזכה לשמירה עליונה, והיות שעניינה של הישיבה בסוכה היא לרמז שאנו חוסים בצל של הקב"ה ואנו מאמינים שמושגחים אנחנו מאתו ית"ש על כן יזכה ל'שמירה עליונה' ושהקב"ה יגן ויסוכך עליו מפני המזיקים.
מא. וזוה יש שביארו (בשם הגרש"ר הירש) דלכן פסול לסכך במחובר לקרקע (וצריך להיות הסכך תלוש), כי האדם שהוא בעל נחלה הרי הוא נטוע ומחובר היטב לקרקע - כלומר בנכסים אלו מבטחו ומשענתו, לזה אמרינן ליה - צא מבית זה למשך שבעת ימים, צחצח את מוחך מכל אלו המחשבות, וקבע דירתך ארעי ב'צילא דמהימנותא' (צל האמונה הטהורה).

מב. ויתבונן כל אדם בעצמו עד כמה טרח ויגע למצוא ארבעת המינים כשרים ומהודרים, כמה זמן השקיע בהם... כמה מעות הוזיל מכספו עליהם... ואם כן קל וחומר עד כמה צריך 'להתייגע' לקיים מצות שמחה שהיא נוהגת מדאורייתא כל שבעה... ולא יתן 'כף רגל' לשטן המבלבל בכל כוחו להביאו לידי צער וכעס.
ואף אם קשה לו לשמוח יזכור מה שביארו לשון המיעוט ב'אך שמח', שבא הכתוב לומר דאע"פ שהוא מרגיש בעצמו שאין בידו לשמוח כראוי וכהוגן, יעשה הוא את המיעוט שיש בידו לעשות, כי רק זה מה שהקב"ה דורש ממנו.

צ"ח הקללות הבאים על חסרון השמחה, כמו שנאמר שם (כח מו) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלוךך בשמחה'.

איתא מהרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (קנו.) 'וכשם שבימים הנוראים המקורות נפתחין על ידי היראה, בן בימים האלו (בסוכות) המקורות של רחמים וחסדים פתוחים על ידי אהבה והשמחה בזמן שמחתנו^{מ"ד}.

אך שמחה - מתוך האמונה יבוא לידי שמחה

ובי תאמרו 'שמחה מנלן' כאשר חבילי מרדות מקיפין אותנו מימין ושמאל, לא מצאנו מנוח. אף מי שנתברך בבנים ובנות כשתילי זיתים סביב לשולחנו בריאים ושלימים בגו"נ, ידאג בכל עת שלא תפסק הטובה ממנו, ומידת השמחה רחוקה ממנו והלאה. תשובתו אחת היא - אב לנו בשמים, היושב וזוכר כל אחד מבריותיו, ובכל רגע ורגע מטיב להם בתכלית ההטבה, ומפורשים הדברים ב'אור החיים' הק' (שמות כב ו) וז"ל. אין לך שעה ורגע שאין השי"ת עושה פעולה עם האדם בין בבחינת גופו בין בבחינת צרכיו, עכ"ל - וכלומר, אף כשאין נראה לאדם בעיני בשר במה וכיצד הקב"ה מטיב עמו... מ"מ באמונתו יראה בן - שהכל לטובה^{מ"ה}, ומתוך אמונתו תשלו נפשו^{מ"ו} ואז לא

וב'פלא יועץ' (ערך סוכה סוד"ה ועוד נלוה) כתב 'וצונו לשמחה שמחה של מצוה, והוא סימן טוב לכל השנה, שכתבו גורי אר"י ז"ל, שמי שיהא שמח וטוב לב ולא יצטער כלל בחג הקדוש הזה, מובטח לו שתעלה לו שנה טובה ויהיה לעולם שמח'.

הרה"ק המגיד מטריסק זי"ע מפרש בשם אביו הרה"ק רבי מרדכי מטשערנאביל זי"ע (מגן אברהם שוהמ"ס ד"ה וישת), 'זמן שמחתנו' שהיא מלשון הכנה והזמנה כלשון המשנה (ביצה י:) 'זמן שחורים ומצא לבנים', היינו שמצות סוכה שאנחנו מקיימים בשבעה ימי החג, היא הבנה להמשיך שמחה על כל השנה כולה. כעין זה אמר הרה"ק רבי שמואל מליובאוויטש זי"ע (ספר מאמרים שנת תרנ"ה, עמוד תיג), שהתמצית והעיקר של שמחה מושפעת מכת חג הסוכות.

גם מסגולת השמחה להציל על ידה מכל צרה וצוקה^{מ"ג}, כמו שאמרו חז"ל (מובא ברש"י במדבר כט יח) שצ"ח הכבשים שמקריבים בחג הסוכות, באים לכפר על צ"ח קללות שבתוכה שבפרשת כי תבוא, ומבאר הרה"ק ה'אבני נזר' זי"ע (הובא בשם משמואל סוכות תרע"ג ד"ה ברש"י בשם אביו) כי ע"י השמחה שב'זמן שמחתנו' מתכפרים

מג. בדרך צחות הגיד הגאון רבי יוסף חיים זאנענפעלד זצ"ל, שלכן נשתרש אצל העולם לשיר את לשון הכתוב 'ושמחת בחגך והיית אך אך שמח', שכופלים פעמיים את תיבת 'אך', שהרי 'אכין ורקין מיעוטין הן' (סנהדרין מט.), וכן קי"ל (ב"ב יד.) 'אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות', ומאחר ש'אך' שמח בא למעט על כן כופלים לומר אך אך בכדי שיהא מיעוט אחר מיעוט להרבות השמחה.

מד. חיזוק עצום אמר הרה"ק ה'שפת אמת' כלפי הדורות האחרונים, שהנה אמרו חז"ל (ירושלמי, הובא בתוס' סוכה נ: ד"ה חד) ששמחת בית השואבה נקראת כן 'שמשים שואבין רוח הקודש', ומפרש השפ"א שמשם מאותה שמחה נעלית ומרוממת שהיה בבית המקדש ניתן לשאוב 'רוח הקודש' ושמחה גם בדורות הללו שאין השמחה בשלמות. ומוסיף עוד, שהרי נאמר 'והיית אך שמח' וזו הבטחה שנוכל להיות תמיד בשמחה, וכנגד זה אמרו בגמ' (מח.) שבא הפסוק 'לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה', ורמזו בזה על לילי ימים טובים של הדורות האחרונים, השקועים בחשכת לילה ובתוקף הגלות והייסורים, שניתן כח מלעילא גם בהם להיות בשמחה.

מה. בדרך צחות פירשו שהנה יש המצריכים להחזיק את האתרוג הפוך בשעה שמברכים על הלולב (או"ח תרנ"א ד), ללמדנו כי כשאדם נמצא במצב הנראה כאינו טוב כדאמרי אינשי 'מיט'ן פיטעם אראפ' (כ'שהפיטעם' כלפי הקרקע) - זהו שעת הכושר לברך... מתוך אמונה כי הכל לטובה, והכל יתהפך לטובה.

כדבר הזה אמרו לרמזו עוד במנהג ה'נענועים' בהלל, שמבואר בשו"ע (סי' תרנא ס"ח) שנוהגים לנענע בשעה שאומרים 'הודו לה', והביא המשנ"ב (ס"ק ל"ז) שבכל פעם שמנענע לצד אחד יאמר תיבה אחת, נמצא שכשמנענע ל'למטה' אומר תיבת 'לעולם', ואילו כשמנענע לאחוריו הרי הוא אומר 'חסדו', ללמד לאדם, שאם ח"ו נמצא הוא למטה ולאחור... יזכור היטב ש'לעולם חסדו'... וגם במצב כזה לא עזבוהו חסדיו המרובים.

מו. כה אמר האלטער (סבא) מסלבודקא, הנה, על הלכה אחת שהרמב"ם השמיט מחיבורו, תשב כל הלילה ליישב על מה ומדוע השמיטה הרמב"ם. אמור מעתה, מדוע על רכוש או שאר ענייני עולם שהקב"ה בכבודו ובעצמו השמיט ממך יש לך טענות, ואינך מנסה ליישב ולהבין שהכל מן השמים.

באר הפרשה - סוכות

שמתנניצין קצת הארה מבחי' הגן עדן. והשי"ת מבנים אותנו לדירה זו שחל עלי' שם שמים כדאיתא בגמ' והשמחה במעונו. לכן דירה זו (הסוכה) מביאה השמחה. ובוודאי ע"י טהרתן של ישראל ביוכ"פ יש שמחה לפניו במרום. לכן יש לנו לשמוח בשמחת הבורא ית'. וז"ש לפני ה' תטהרו.

בדברים הללו כתב גם האלשיך הקדוש (תו"מ אמור) לבאר את ענין השמחה כי היא מחמת גודל השמחה ששורה כביכול אצל הקב"ה בעת הזאת, כי לא שמח ה' במעשיו מאז ברא העולם עד הזמן ההוא (כשנבנה המשכן, עיי"ש)... וגם בכל דור אין לו יתברך ימי שמחה כחג הסוכות, כי אז נקיים ישראל מכל עוון אשר חטאו מחמת מחילת העוונות ביום הכפורים^מ, ועל כן יען כי כל שמחתו יתברך הוא על טהרת נפשנו, אם כן ראוי הוא כי זכר יעשה יתברך כחג ההוא אל השנת ישראל זה הכשרון, הלא הוא על ידי הסוכות^{מט}.

פסיק חוכיה (שחוק) מפיו כל ימיו^{מז}, כי יודע הוא שהכל לטובה, וגם יבוא לידי בטחון גמור שבוודאי הקב"ה לא יעזבנו, וממילא נס יגון ואנחה, ותתמלא נפשו בשמחה.

ומהאי טעמא נקבע 'זמן שמחתנו' לחג הסוכות, כי כאמור כל עניינו של החג הוא לישיב ב'צילא דמהימנותא', שזהו כל מהותה של ה'סוכה', ועל ידי שיקיים 'מצות החג' וישריש בקרבנו את האמונה הטהורה בלשון הכתוב 'למען ידעו דורותיכם', אזי באמונתו 'יחיה' ותסור כל האנה וצער מקרבנו.

ולישרי לב שמחה - טהרת הלב מביאה לידי השמחה איתא מהרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרמ"ג ד"ה ימי) וז"ל (בשינוי). ימי הסוכות נקראו זמן שמחתנו - כי (בסוכות) השי"ת זיכה אותנו לישיב בצלו. והיא מעין בחי' הגן עדן... ושם היא השמחה כמ"ש 'כשמחך יצריך בגן עדן'. והגם שכ' ויגרש את האדם - אעפ"כ יש זמנים

אל הגה"ק ה'חזון איש' זי"ע ניגש פעם אוד מוצל מאש שסבל ייסורי איוב במשך שנות ה'מלחמה', ואף אחר שנסתיימה המלחמה לא מצאה נפשו מנוח לגודל צערה. ובבואו לפני ה'חזון איש' פתח את פיו ודיבר בכעין תרעומות כלפי מעלה, שאינו מבין היאך עשה ה' ככה לעמו. פתח החזון"א גמרא, הראה לו על תוס' מסוים הידוע כמוקשה הבנה, וביקשו, ירחם נא מר עלי ויבאר לי דברי התוס'. עיין הלה בדברי הגמ' ובתוס' אשר עליו, והחל לנסות לבאר הדברים, אבל החזון"א לא נתן לו והקשה עליו בכה וכה. עד שהודה הלה שאין בידו לבאר התוס'. נענה החזון"א ואמר לו, הרי לך, שאף כמה שורות ב'תוספות' אחד אין בידך לבאר ולהבין דברייהם, ומה טענות יש לך על הנהגת בורא עולם. והיאך תחשוב שיש בידך להבין כבשונו של עולם...

וכבר אמרו לבאר בפסוק (תהילים צב ו-ז) 'מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך, איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת', וצ"ב וכי רק הכסיל לא ידע ולא יבין, הרי מפורש כתיב ברישא 'מאד עמקו מחשבותיך' וכלומר שאף מהחכם נסתרים דרכי ה'. אלא אדרבה כך פירושו, מה גדלו מעשיך - מאד עמקו, ואכן, רק ה'חכם' יבין שמאד עמקו מחשבותיו ואין בידו להבין את הנהגת ה', אבל הכסיל 'לא יבין את זאת' - אינו מבין שמאד עמקו מחשבות ה', וחושב שיש בידו להבין את הנהגת ה'.

מז. סיפר לי בעל המעשה אשר היו לו צרות הרבה רח"ל, ונכנס להגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל ושפך בפניו ליבו, נענה לו הגרש"ז ואמר, כי מכיר הוא יהודי שהוצרך לעבור ניתוח ומני אז אינו שומע באוזן אחת, גם אלמן הוא ל"ע, ובנוסף לכך יש לו ג' ילדים שלא זכו לפרי בטן, ומכל מקום שרוי הוא תמיד בשמחה ובכל עת פניו שוחקות ומחייכות, אמר לו הלה שאינו מאמין שיתכן כדבר הזה, שוב חזר בפניו הגרש"ז על דבריו והלה עמד על שלו שאי אפשר שיהיה כן, עד שאמר לו הגרש"ז, יהודי זה עומד בפניך עתה ומדבר עמך...

מח. עוד איתא שם, וז"ל, על הדרך שקרה בעת צאתם ממצרים על ענין חג הסוכות מעין זה יקרנו בכל שנה ושנה. כי מראשית השנה יתלכלך האדם בדברי עונות גברו מנו, ומראש השנה והלאה יעשו תשובה ויתקנו מעשייהם, ויתוקן העולם מאשר היה מתקלקל כל השנה ביום הכפורים. ולכן על ידי התיקון שהוא שמחתו יתברך, יהיה חג לה' בחג הסוכות, ואז מתמלא חסד על העולם. ועל כן אז הוא ניסוך המים ושמחת בית השואבה ששואבין שם רוח הקודש, מה שאין כן בשום חג מהראשונים.

מט. אמנם לאידך גיסא יש לדעת מה שכתב ב'משך חכמה' (אמור ד"ה אך) המדקדק בלשונו הכתוב בפרשת המועדות שבפרשת אמור (ויקרא כג) שמצינו ב' פעמים שנכתב תיבת 'אך' במשך כל עניני המועדות. א. גבי יום הכפורים, דכתיב (פסוק כז) 'אך בעשור לחודש השביעי'. ב. בחג הסוכות שם כתיב (פסוק לט) 'אך בחמשה עשר יום לחודש

שמתחילה מצפצפת וקוראת לבניה ונותנת מזונות לפניהם, ואחר כך מכנסת אותם תחת כנפיה. כענין הזה נוהגת השכינה הקדושה עמנו, בראש השנה ויום הכיפורים היא כותבת לנו מזונות וחיים טובים, ואחר שקוצבת לנו מזונות אזי מכנסת אותנו תחת כנפיה. וזהו ענין סוכות שהאמא הקדושה מסככת אותנו בכנפיה, עב"ל יא.

שם שמים על הסוכה - קדושת הסוכה ושם ה' השורה בה איתא בזה"ק (ח"ג קג): 'תא חזי, בשעתא דבר נש יתיב במדורא דא צילא דמהימנותא שכינתא פרסא גרפאה עליה מלעילא' (בוא וראה, בשעה שהאדם יושב בצל הסוכה פורסת השכינה כנפיה עליו מלמעלה).²
וב'אוהב ישראל' (ליקוטים לסוכות) ביאר, ענין הסוכה הוא כדוגמא שאנו רואין את התרנגולת

השביעי, ומבאר ה'משך חכמה' טעמא דמילתא בדרך הפשט לפי דרכו, כי הנה ענין התקיעות בראש השנה הוא כמו שכתב הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ג ה"ד) 'אע"פ שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה', וכאשר ישוב בתשובה יכפר עליו יום הכפורים, ושוב יהיה שמח בחג הסוכות וכן יטול ד' מינים שגם הם עניני שמחה, וכדכתיב (פסוק מ) על מצוה זו ושמחתם לפני ה' אלוקים שבעת ימים'.

ומעתה היה מקום לבעל דין לטעון ולומר, שאם לא התעורר בתשובה בר"ה ובעשיית שוב לא יכפר עליו יום הכפורים ויהיה מותר באכילה ובמלאכה, על כן נאמר 'אך ביום השביעי', ללמד שמכל מקום מחויב הוא ביום הכפורים בכל משפטיו וחוקותיו. על דרך זה היה מקום לומר שאם לא כפר עליו יוה"כ ולא הלבין חוט השני שוב אינו חייב בארבעת המינים ובשמחה, על כן נאמר 'אך בחמשה עשר יום', ללמד שאף על פי כן 'סוכות היום'... וכלשונו 'ואך בחמשה עשר וגו' ולקחתם לכם וגו' ושמחתם - בלא הבטה אל יוה"כ אם כיפר עליהן'.

ונראה דהרבה יותר מן הכתוב כאן להדיא נרמז בדבריו, ויש בהם לחזק רגלים כושלות העומדים על סף היאוש בבואם לחשב חשבון נפשם, והמה רואים שכבר עברו וחלפו ראש השנה ויום הכיפורים, ועדיין לא התעשת להתעורר מתרדמתו העמוקה, ובמחשבות אלו מנסה היצה"ר להפילו בפח היאוש והכשלון כי מה לו ול'שמחה'... אמנם להכי אמרה תורה 'אך' ללמד שלא יביט אל ימים הראשונים כלל, כי קדושת הימים של עכשיו קדושים ונעלים גם למי שלא השכיל לנצל אותם ימים נוראים כדבעי, ומעתה יתחדש לעבודתו וישמח ישראל בעושיו.

ואדרבה, על ידי שירבה בשמחה כמצוות הימים יזכה להתעלות בעבודתו ית', וכבר היה מעשה אצל הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע, שפעם אחת בחג הסוכות התייגעו החסידים ועסקו בתורה במשך כמה שעות ברצופות, ומרוב שמחה ודביקות יצאו בשיר ומחול לכבוד היום, משנכנס ה'בית אהרן' וראה אותם רוקדים, נענה ואמר, הנה אמרו חז"ל (בר"ר ע ח) 'למה היו קוראים אותו בית השואבה', שמשם היו שואבים רוח הקודש', ואפשר לומר הכוונה 'שמשם' היינו מהשמחה 'היו שואבים רוח' מלשון רצון ככתוב (איוב לב ח) 'רוח היא באנוש', ללמדנו כי האיש שיש לו רצון לעבודת ה' זוכה ל"קודש" דהיינו קדושה, וכדי לזכות לרצון עליו להתחזק במדת השמחה, כי היא מביאה את האדם להשתוקק ולרצות להתקרב לחי עולמים.

נ. אין איש מישראל הנמנע ממדרגה זו, אפילו מי שחושב עצמו מפשוטי ופחותי העם, וכך הוכיח הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורא זי"ע, ממה שדרשו חז"ל (סוכה יב.) מאי דכתיב (דברים טז ג) 'באספך מגרנך ומיקבך - בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר', ללמדנו שגם הפחות שבפחותים שהוא כ'פסולת' גם כן זוכה לעלייה בחג הסוכות, ולהיות כהסכך שהוא חלק משמותיו של הקב"ה.

יש שרמזו כן בהלכות נטילת לולב (סוכה יז:) 'מוליך ומביא, מעלה ומוריד', היינו אף אם התרחק להיות בבחינת 'מוליך', יש בידו לבוא לידי 'מביא' ולחזור לשורשו בקדושה.

צדיקים הגידו בגודל קדושת הסוכה דגם האיש הפשוט וההמוני מתקדש מאד בקדושתה ורמזו בלישנא דמתני' (סוכה כב.) 'המעובה כמין בית כשרה', שאף מי שנכנס לסוכה מגושם בעביותו כמו שהוא בבית ג"כ מקדשתו הסוכה למעלה ראש מפני שגדולה קדושתה עד מאד.

לעומת זאת ביאר הרה"ק מקאצק זי"ע במאמרם (סוכה כה:) 'מצטער פטור מן הסוכה', דמאחר והוא יושב בקודש הקדשים ובצל השכינה, איך יתכן שירגיש בצער ודוחק גשמי, ולפיכך פטור הוא מן הסוכה, כלומר שאינו מקושר ומחובר למצוה זו, וזה בגלל שלא השיג את פנימיות המצוה כלל.

נא. ואמר הרה"ק העטרת צבי זי"ע (דרכי חיים ושלוה דף רסד) שלזה רמז הפיוט 'יחביאנו צל ידו תחת כנפי השכינה', שביוה"כ פ' מזכירים ומבקשים שמירה בזכות הסוכה.

באר הפרשה - סוכות

חדריו' למצוות סוכה - לומר שהנכנס לסוכה כמי שנכנס לחדרו הפנימי של הקב"ה בכבודו ובעצמו^ג, על כן נגילה ונשמחה בך, כי עוז וחדוה במקומו^ג.

ובך איתא בגמ' (סוכה ט.) בשם שחל שם שמים על החגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה (והיינו שחל קדושת שם שמים על הסוכה בשם שחל שם שמים על הקרבנות)^ג.

איתא בגמרא (סוכה ב.) 'אדם יושב בצל סוכה'. וכן בזה"ק (ח"ג קנ:; נקראת הסוכה צילא דמהימנותא. וצ"ב, כי הלשון 'צל' קאי על מי שאינו יושב תחת דבר המיצל רק במרוחק ממנו מעט, כהיושב

והנה אמרו בגמ' (ד:) שסוכה שאין בה עשרה טפחים פסולה - ונלמד ממה שאמרו שמעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה. ולכאורה צריך ביאור מה שייכות זה לזה... (ובפשטות הכוונה שלמידים שרק בנוכה עשרה טפחים נחשב כרשות בפני עצמו). וביאר בספר 'חסד לאברהם' (להגה"ק רבי אברהם אזולאי זצ"ל, מעין רביעי נהר נח), וכן הוא ב'שפת אמת' (תרמ"ב ד"ה כתיב) דבא לומר שהשכינה שרויה בכל סוכה^ג, לכן אין לעשות את הסוכה פחותה מעשרה כי אז לא תשכון בה השכינה.

והוא על דרך שהסמיכו בספרים (עיי' שם משמואל סוכות תרע"ט, ועוד) את הפסוק (שה"ש א ד) 'הביאני המלך

נב. הרה"ק ה'שם משמואל' זי"ע (שחזמה"ס תרע"ג) מבאר מדוע אין נוהגים לומר 'שלום עליכם' בליל ש"ק בחוה"מ סוכות, ומוסיף עוד ע"פ מה שהגיד אביו הרה"ק ה'אבני נזר' זי"ע בשם רבותיו שאם יבוא מלאך למקום שבני ישראל מתקבצים ומתאספים יתבטל המלאך מחמת פחד ה', שהרי אמרו (סנהדרין לט.) 'כל בי עשרה שכינתא שריא', ולכן אינו יכול להישאר שם 'על אחת כמה וכמה שיש לומר, שאין ביכולת המלאך לבוא אל הסוכה מפני פחד ה' ומהדר גאונו, כי חל שם שמים על הסוכה, והאושפיזין גבוהין הרבה מן המלאכים כידוע, א"כ אין מקום לאמצעים, כי בסוכה גדולה מעלת כל יחיד ויחיד מישראל שאין המלאך יכול להגיע אליו, כי הוא יתבטל מגודל הקדושה השורה שם, 'ובזה תוכחת מגולה לכל איש היושב בסוכה לידע מה שלפניו', עכ"ל.

נג. עוד דרשו חז"ל (שה"ר ב יט) את הפסוק (שה"ש ב ו) 'שמאלו תחת לראשי' - זו סוכה, וימינו תחבקני - זה ענן שכינה לעתיד לבא, וביאר האר"י ז"ל ב'פרי עץ חיים' (שער חג הסוכות פ"ד) על פי מאמרם (סוכה ז:) ששיעור הכשר סוכה הוא שתי דפנות כהלכתן ושלישית אפילו טפח, והוא כעין צורת חיבוק שמחבק איש את רעהו, דהא כמו כן בזרועו של אדם יש שלשה פרקים, א' היא הפרק הסמוך לכתף, ופרק הזרוע עצמו, ופרק של אצבעות, וכביכול הקב"ה מחבק את ישראל בסוכה ביד ימינו על ידי שלש דפנות כשהשלישית הכשירה בטפח. והדברים נוראים על גודל הקרבה והאהבה שמתעוררת מהקב"ה לישראל.

נד. ויש להסמיך לכך דברי הש"ס בחגיגה (ה:) שהקשו משני פסוקים הסותרים זה את זה, דכתיב (ירמיה יג יז) 'במסתרים תבכה נפשי', לאיך גיסא כתיב (דברי הימים א' טז כז) 'עוז וחדוה במקומו', ומשני לא קשיא 'הא בבתי גוואי הא בבתי בראי' וברש"י שם פירש, דבפסוק הראשון שנאמר שהקב"ה בוכה איירי לענין הבתים הפנימיים [-בתי גוואי] של הקב"ה כביכול, ואילו בבתים החיצוניים [-בתי בראי] אכן עוז וחדוה במקומו, אולם ברבינו חננאל על שולי גליון הגמרא מפרש איפכא, שבבתים הפנימיים 'עוז וחדוה במקומו' ואילו כלפי חוץ בבתי בראי 'במסתרים תבכה נפשי' [וכעין שמחת חתן וכלה, שבמעמד החופה כולם בוכים, ואילו בחדר היחוד שמחים, ונמצא שהסוכה היא בבחינת חדר היחוד של קוב"ה וכנסת ישראל כביכול], ולפי זה יש לומר דבימי הדין של ראש השנה ויום הכיפורים נמצאים בני ישראל בבתי בראי, ושם מלך במשפט יעמיד ארץ בלא סימני חיבה ואהבה, ואילו בחג הסוכות זוכים ישראל להיכנס בבתי גוואי, בחדר לפניו מחדר אצל מלך מלכי המלכים, והתם הלא 'עוז וחדוה במקומו' ואין שם כי אם השראת מדת השמחה.

נה. וביותר, ב'תורת כהנים' (אמור יב) יש 'הווה אמינא' שצריך לבנות את הסוכה בהר הבית, דדרש התם 'חג הסוכות שבעת ימים לה' - יכול תהיה חגיגה וסוכה לגבוה', ופירש הראב"ד (שם בשולי הגליון) פירוש, שיעשה סוכה בהר הבית ויקדש אותה לשמים (דומיא דחגיגה שמקריבה בבית המקדש), אלא שלמדו מהפסוק 'חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים' - חגיגה לגבוה וסוכה להדיוט. נמצא שכה שגבה קדושת הסוכה שהיה 'הוא אמינא' להצריך לבנות את הסוכה דייקא במקום המקדש, והיינו, שקדושת הסוכה היא כקדושת בית המקדש.

הפרי מגדים כתב לאסור לעשות הסוכה קפנדריא דומיא דקדושת המקדש (כדאיתא בברכות נד.), וכ"ש שרקיקה אסורה מקל וחומר.

ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדיבורו במושב המלך. באמת אמרו, כי האף אומנם שדברי הרמ"א נסוכו על כל יהודי באשר הוא נמצא, מ"מ ביתר שאת ועזו ייאמר בן גבי היושב בצל סוכה, שהוא יושב בבית המלך, וכך כתב ה'ראשית חכמה' (שער הקדושה פ"ד) 'וכן היה מנהג מורי ע"ה [הרמ"ק], שלא לדבר בתוך הסוכה בימי חג הסוכות אלא בדברי תורה, כי מצות סוכה קדושתה גדולה, והעד שעצי סוכה חל עליהם קדושה ואסורים כל שבעה'.

ויזכור מה שהביא ב'משנה ברורה' (תרל"ט סק"ב) 'ולפי שקדושת הסוכה גדולה מאוד ראוי למעט בה בדברי חול, ולדבר בה כי אם קדושה ותורה, וכ"ש שיהיה זהיר מלדבר שם לשה"ר ורכילות ושאר דיבורים האסורים, וב'ביכורי יעקב' (סימן תרל"ט סק"ב) מביא גם הזהיר בשל"ה מאד שלא לכעוס בסוכה'.

וסוכה תהיה - סגולות מצות סוכה

הרה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע פירש במה שאומרים (בהושענות, אם אני חומה) 'שואנים הושע נא', והלא 'וכל מאמינים שהוא עונה לחש', וא"כ מדוע שואנים 'הושע נא', אלא, כי אכן, בר"ה ויוהכ"פ יש להתפלל בלחש ובהיחבא כדי שלא יפריעו המקטרגים והמשמינים, אבל בסוכות שאנו יושבים ומתייחדים בצילא דמהימנותא, לכן אין ביד המקטרגים להיכנס פנימה¹, ממילא יש בדינו לשאוג ולבקש ישועה, שהרי אין מי שיעכב בעדינו

סמוך לאילן והצל של האילן מתפשט עליו, ואילו היושב בסוכה הרי הוא יושב תחת הסוכה, ולא בצילה.

ומבאר הרה"ק מראפשיץ זי"ע ('זרע קודש' ליל א' דסוכות) ע"פ דברי חז"ל במדרש (עי' של"ה הקדוש, תולדות אדם שער הגדול אות ה) לפרש הכתוב (תהלים קכא ה) 'ה' צלך' שכמו שכל תנועה שהאדם עושה נראים תנועותיו בצל, כיו"ב מעורר האדם בהנהגתו בעולם הזה שיתנהגו כן למעלה - שיתנהגו עמו כמידתו. וזהו ענין הסוכה, שאנו עושין בדוגמת סוכה עליונה, ולכן נקראת 'צל סוכה' שסוכה דידן היא כדמיון ודוגמת סוכה עליונה² היינו שהאדם מכין סוכה מעצים ואבנים בעולם הזה ועל ידי זה זוכה לשבת בצל של הסוכה העליונה, והגם שאין ערך ודמיון כלל עם כל זה מוכרח לומר כן'.

כתב ב'יסוד יוסף' (פרק עז) 'היושב בסוכה ולומד או מתפלל, הרי הוא יושב ממש בתוך עולמות עליונים, שכל עולם נקרא יום, כידוע³, וזהו דכתיב (ויקרא כג מב) 'בסוכות תשבשו שבעת ימים' פירוש שהאדם נכנס בשבעה עולמות עליונים בימי החג.

כיו"ב כתב ב'יערות דבש' (חלק א דרוש ו) 'כי סוכה עשויה לענן ה' יומם על הסוכה, ואף שאין נראה, מ"מ ברור ואמת, מי שיושבים בסוכה לשמה ועוסקים בתורה ושמהים בחג במצוה ושמחת מועדות, שענן ה' חופף למעלה מעלה, עין ראתה ותאשרונו'.

הנה כתב הרמ"א (או"ח א א) כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו

ומהאי טעמא יש במקובלים (פרי עץ חיים שער חג הסוכות סוף פ"ג) שיש להיזהר לאכול בסוכה על שלחן של ארבע רגלים, דומיא דשלחן הפנים שהיה עשוי מארבע רגלים, ואם כי אין דברינו אמורים להלכה למעשה, אך ישמע חכם ויוסף לקח בקדושת המקדש השורה בסוכה.

גם כל שמה של 'סוכה' מורה על שם שמים שחל עליה, וכדאיתא בזהר הק' (תק"ז ב:) ש'סוכה' היא כמנין שם הוי"ה ואדנ"י (כמנין צ"א).

הוסיף לפי"ז ה'קב הישר' (פרק צה) וז"ל, ולכן אנו מתפללין (ברכת השכיבנו בתפילת ערבית) 'ופרוס עלינו סוכת שלומך', כי בזכות הסוכה שאנו מקיימין אותה יהיה השם שלם וכסא הכבוד יהיה שלם. עוד כתב בהמשך דבריו 'שכל זמן שהסוכה היא נעשית כהלכתה ובטהרה וכו' אז הסוכה היא מרכבה להקב"ה ושכינתיה, וסוכה היא במקום בית המקדש מעט, כי בית המקדש נקרא 'סוכת שלם'.

נו. וכדאיתא בזה"ק (ח"ג ק: שאומרים קודם התקיעות) שיעקב ברח מעשו אל תוך הסוכה. וכה כתב ב'שער הכוונות' (ענין סוכות דרוש ד, עי"ש) להאריז"ל, 'ענין הסוכה הוא, שאנחנו ישראל בני מלכים עושים סוכה ויושבים בצל אור המקיף ההוא המתפשטת בה המקיף וסובב אותה כעין סוכה, כדי שנמשיך אלינו מן האור המקיף ההוא, ומבואר ב'בני יששכר' (חודש תשרי מאמר י אות ז) שעל ידי הארת אור מקיף בורחים כל החיצונים, ומסמיך ליה מן הכתוב (דברים כח י)

גם עצם ימי החג הם ימי רחמים וחסדים גדולים, וכך
 כתב הגר"א (קול אליהו אמור) וז"ל. בגמרא במס'
 סוכה (דף כה:): 'הי' גשמים יורדים בחג וכו' משלו משל
 לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון של מים
 על פניו, ויש לדקדק מדוע לא אמר כפשוטו משל
 לעבד שבא ליתן כוס לרבו. אכן יבואר עם מה שנודע
 כי ראש השנה ויום הכפורים המה ימי הדין, ואחריהם
 (הובא בהקדמת הרה"ק החקל יצחק מספינקא זי"ע לספר אמרי יוסף,
 בראשית אות ב.).

ואכן מצינו לצדיקי הדורות שהפליגו בגודל מצוות
 סוכה אשר על ידה ניתן להיפטר מכל עקתין
 בישין^נ, ולזכות לחיים טובים^{נח} בשמחה ובשלום^נ,
 ולפרנסה גדולה בהרחבה^פ.

וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך', עליך דייקא - פירוש באור מקיף, ואז מתייראים החיצונים
 מן אור המקיף, 'כי הם חיצונים ואין להם מקיף, בסוד הכתוב (בראשית ג א) 'והנחש היה ערום', ודי בזה למשכיל'.
 ומוסיף לפי זה, דכל מה שהאדם מדקדק ביותר ומחמיר ביותר באופני עשיית המצוות הוא מאיר ביותר ברחוק
 את האור מקיף. ודבר ברור, שכל אחד ואחד זוכה לכך בשעה שהוא יושב בסוכה, ואין שום חילוק בין צדיק גמור
 המכיר ב'סודות התורה' ליהודי פשוט המכוון לעשות רצון ה' על ידי ישיבתו בצילא דמהימנותא, כי כולם זוכים
 להינצל מכל החיצונים.

נז. ב'תפארת שלמה' (מועדים הוש"ר) רמז לה בדברי חז"ל (סוכה כה:): 'מצטער פטור מן הסוכה', שבסגולת מצות סוכה
 אפשר להיפטר מצערו ומצוקותיו, והיינו 'מצטער פטור' נפטר מצרותיו על ידי מצות 'סוכה', וזהו נמי מה ששינו
 שם (דף כה:). 'חולין ומשמשיהן פטורין מן הסוכה' - שיהיו נפטרין מכל חולי ומכאוב, ויתרפאו רפואת הנפש ורפואת
 הגוף על ידי הסוכה, אמן.

גם על ידי קיום מצות סוכה יש ביד האדם לקרוע גזר דינו שפסקו עליו בימים הנוראים, וכך אמר הרה"ק הייטב
 לב' זי"ע, דאע"פ שפסקו עליו 'חייב' בר"ה ויוהכ"פ יכול על ידי קיום מצות סוכה להפך את 'חייב' לר"ת של (תהלים
 קמט ה) 'יעלזו ח'סידים ב'כבוד ירננו'.

ובנותן טעם להביא דברי הרה"ק ה'שפת אמת' (תרנ"ג ד"ה איתא בזוה"ק) שכל פסוק זה נדרש על חג הסוכות, שכן
 'יעלזו חסידים בכבוד' היינו בענני הכבוד (והסוכה היא כנגד אותם עננים) וכן 'ירננו על משכבותם' - כי המצוה היחידה
 שמקיימים בשעת השינה היא לישון בסוכה.

נח. וכמו שאמר הרה"ק מראפשיץ זי"ע (ליקוטים לסוכות והו"ר ד"ה כל), שהמקיים מצות סוכה זוכה לאריכות ימים, ורמזו
 בפסוק 'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות', דתיבת 'אזרח' עולה בגימטריא כמנין 'גבורה' (216), שהבטיח השי"ת,
 שכל היושבים בסוכה יהיו אזרחים וזקנים, ולכן אזרח בגימטריא 'גבורה', שיגיע לגבורות, כמו שכתוב (תהלים צ י) 'ואם
 בגבורות שמונים שנה'.

גם יזכה ל'רפואה', וכמו שרמז לה הרה"ק ה'יסוד העבודה' זי"ע בלשון הכתוב (דברים לב לט) 'מחצתי ואני ארפא',
 שעל ידי 'מחיצות' הסוכה יזכה שיתקיים בו 'ואני ארפא' (הובא בתורת אבות).

נט. כתב בכ"ף החיים' (סימן תרכו סק"ו) בשם ה'יפה ללב' (ח"ה אות ג) 'מאן דזהיר במצות סוכה, ולעשותה כתיקונה,
 מובטח לו שלא יהיה מריבה בתוך ביתו כל אותה שנה', ובספר 'סגולת ישראל' (מערכת מ אות יח) מביא סגולה
 להינצל ממחלוקת 'למוד מסכת סוכה [בכל ימות השנה], וזהו תצפנם בסוכה מריב לשונות' (תהלים לא כא).

וכן מקובל בשם הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע שבכל ימות השנה למד מסכת סוכה, ואמר שלימוד זה מסוגל
 שישכין ה' מנוחה ושלום בתוך ביתו, וממילא גם תבוא הגאולה השלימה כאשר ירוש ה' סוכת שלום עלינו ועל
 כל עמו ישראל ועל ירושלים.

ס. וכך כתב הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע (לסוכות), וז"ל. במשנה פרק ב לסוכה (כח). מי שהיה ראשו ורובו בסוכה
 ושלחנו בתוך הבית. הנראה לרמז בזה על פי מה שנתבאר כי על ידי שהיה יושב בסוכה היה ממשיך השפעות
 טובות על שולחנו (רמז לפרנסתו של אדם) של כל השנה בתוך הבית שלא יחסר כלל. וזה גם כן מה שאמר (שם כט). מנא
 מיכלא חוץ לסוכה, פי' כח הסוכה להמשיך שפע פרנסה לכל אחד ואחד גם חוץ לסוכה כאשר יהיה בביתו כל השנה.
 וראה עוד מה שכתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ז ד"ה מצות) שכתב 'מצות הסוכה נותנת ברכה והארת קדושה
 לדירת האדם', ובזה מפרש מה שנאמר למען ידעו דורותיכם שהוא מלשון דירה, ש'כיון שהמצוה בדירה נשאר ממנה
 ברכה לדירת האדם'

על שם העתיד (כמו שכבר היטיב מעשיו), וכמו שאמרו (קידושין מ.) 'מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה'. לזאת אמרה תורה בסוכות תשבו - מי שמלא בושה כנ"ל אזי יאמר אזרח - מעתה אזרח ויאירו מעשי, ישבו בסוכות - יוכל לישב בסוכה, וראיה לזה כי בסוכות הושבתי את בני ישראל 'בהוציא אותם מארץ מצרים' - על שם שהיו עתידין לקבל את התורה.

ורמזו לה אותו צדיק (יישב פנים סוכות מ"ב) גם בענין ריקודים והמחולות שבשמחת בית השואבה כי בעת רקוד מגביה האדם את עצמו אעפ"י שהוא יודע שיחזור ויפול לארץ, וזהו שבח גדול, כמו שפי' הזוהר (נח סט:): את הפסוק (תהלים פט י) 'בשוא גליו אתה תשבחם', כי אמרו חז"ל (שוח"ט מזמור ב) 'הים הזה הגל שלו עולה ומתגבר כאילו מציף את העולם, וכיון שמגיע לשפת הים הוא משתטח לפני החול' שלא יוכל להציף ולהתפשט בכל היבשה, ואע"פ שכל גל רואה את הגל שלפניו שאינו מצליח להציף את העולם, מכל מקום אינו מתייאש ובא מחדש להציף את העולם... וזהו 'אתה תשבחם' כי שבח הוא להם שאינם מתייאשים וכל אחד אומר אני אצליח^כ.

ימי החג במצוות לקיחת הלולב וישיבת הסוכה - והימים האלה המה ימי רחמים להמתיק הדינים ע"י המצות המקיפות אותנו ואשר אנחנו ממלאים ידנו ברכה בימים ההם... וזאת נודע כי המזיגה הוא עירוב מים בין להמתיק את חריפותו שיהי' ראוי לשתייה, וזהו ענין המשל לעבר שבא למוזג כוס לרבו - היינו לבטל חריפותו... עכ"ל. נמצינו למדים שאף אם חרצו עליו דינו לרעה ח"ו בימים הנוראים בידו להמתיק עתה את הגזירה לחסדים טובים^כ.

היו מרקדים - השיבות המרומם ומגביה עצמו אעפ"י שיודע שיפול

בתב הרה"ק ה'ייטב לב' זי"ע (ייטב פנים סוכות י) לבאר הפסוק (ויקרא כג מב-מג) 'בסוכות תשבו שבעת ימים כל האזרח בישראל ישבו בסוכות למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים', כי הנה תיבת 'תשבו' היא אותיות 'בושת', והיינו כי בעמוד האדם בפתח הסוכה ויתבונן בגודל קדושת הסוכה (בבחינת מקוץ) הרי הוא מתמלא בושה וכלימה על כל מה שעבר, העצה היעוצה, שיקבל עליו להטיב מעשיו מהיום והלאה, ובוה יכנס לסוכה

סא. הרה"ק 'שפת אמת' זי"ע (תרג"ח ד"ה במדרש) מפרש נוסח הברכה בשמו"ע (מחיה מתים) 'מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה', מלך ממית ומחיה זה ראש השנה ויוהכ"פ שהקב"ה מלך מלכי המלכים יושב על כיסא מלכותו במשפט וחותך קצבת חיים לכל ברואיו, 'ומצמיח ישועה' בחג הסוכות שאפשר לפעול ישועות ולבטל את הגזירות רעות, וכל המשפט בראש השנה היה להצמיח ישועה זו. ואולי לכן אומרים 'הושענות' בחג הסוכות, כי אפשר אז לזכות לישועות גדולות ונפלאות בימים נעלים אלו.

סב. ויש לך לדעת כי עיקר חשיבות האדם ע"ש מלחמתו היא (מבלי כל שייכות אם ניצח בסוף או לא) וכן איתא בזוה"ק (תיקו"ז כט.). שארבעת המינים הם 'מנא דקרבא' (כלי זיין) והם באים להכריז 'דידן נצח, דידן נצח' - שבני ישראל ניצחו ב'מלחמה' בימי הדין. ולכאורה צריך ביאור, כי בנוהג שבעולם ה'מנצח' מניח ועוזב את כלי המלחמה, והחיילים עוברים עם מלכם בראשם מתוך מנוחה ושלווה הנפש, אם כן מהו שציוונו לצאת עם 'כלי הזיין' בידינו. אכן אמרו צדיקים, ששונים הם פני הדברים במלחמת היצר, שאף אחר שניצח האדם שוב ושוב עליו לדעת שהוא נשאר 'איש מלחמה' ואדרבה זה הניצחון, שיצא עם כלי הזיין בידו - להמשיך לעמוד איתן בקשרי המלחמה, כי זה כל האדם. פעם הובא אתרוג נקי ומהודר בתכלית ההידור בגידולו בקומתו ובמראהו לפני הרה"ק רבי שלמה (הראשון) מבאבוב זי"ע, לתמיהת מקורביו התפעל הרה"ק מיופיו והדרו ואעפ"כ הודיע כי לא בזה חפץ, ולא יברך על אתרוג זה, רק על אתרוג אחר שהכין מבעוד מועד, והנה מפני הכבוד והיראה לא העיזו להעיר לו על כך מאומה, אולם בעת התפלה החליט אחד הגבאים שאם הרבי אינו נוטל את האתרוג המהודר מדוע לא יקיים הוא את המצוה בתכלית השלימות, משנטל את האתרוג באימה ובמורא נשמט האתרוג מידו מרוב פחד נפל ארצה 'מיט'ן פיטם אראפ' (עם פני הפיטם לארץ), ויהי כאשר התכופף להרים את האתרוג הבחין דמעיקרא היה הפיטם מחובר במחט אל האתרוג,

הלל וזמרה - הודאה וקרבת ה' ע"י ארבעת המינים במדרש (ויק"ר ל ד) הסמיכו מצות נמילת לולב לפסוק (דה"י א' מו לג) 'או ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ, והיינו שמשפוטנו בני ישראל זכאים בדין - כשבא ה' לשפוט את הארץ, אז ירננו עם 'עצי היער' אלו הד' מינים, ומבאר ה'לבוש' (סימן תרנא סק"ח) הכוונה 'לפי שביום הכיפורים באין לדין ישראל ואומות העולם, ואין יודעין מי יצא זכאי ומי יצא חייב, נתן הקב"ה מצוה זו לישראל, שיהיו שמחים בלולביהם כאדם היוצא לפני השופט זכאי ונותן השופט מקל או דבר אחר לסימן שהוא יצא זכאי וישמח בו, והנענוע הוא הרינון, שהוא השיר והשבח להקב"ה על נסיו ונפלאותיו אשר עשה עמנו'.

ידועים דברי 'ספר החינוך' (מצוה שכד) בטעם מצות הלולב, וז"ל. 'לפי שימי החג הם ימי שמחה גדולה לישראל, כי הוא עת אסיפת התבואות ופירות האילן בבית, ואז ישמחו בני אדם שמחה רבה, ומפני כן נקרא חג האסיף, וצוה הקל לעמו לעשות לפניו חג באותו העת, לזכותם להיות עיקר השמחה לשמו, ובהיות השמחה מושכת החומר הרבה ומשכחת ממנו יראת אלוקים בעת ההיא, ציונו ה' לקחת בין ידיו דברים המזכירים אותנו כי כל שמחת לבנו לשמו ולכבודו [וביותר לפי המבואר במדרש שיובא להלן, שכל הארבעה מינים מורים על הקב"ה], והיה מרצונו להיות המזכיר מין המשמח, כמו שהעת עת שמחה, כי צדק כל אמרי פיו, וידוע מצד הטבע ארבעה המינים כולם משמחי לב רואיהם'.

ועל ידי ה'השתוקקות' להתעלות בעבודתו ית' ולהתקרב אל השי"ת יזכה לשפע סייעתא דשמיא שאכן יוכל להתעלות כפי משאלת לבו. וכך איתא ב'דרשות חתם סופר' (ח"א דף מה. ד"ה ידד) על הפסוק (דברים לג יב) 'לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו, חופף עליו כל היום', כי חז"ל (זבחים נג:) דרשו מהכא ואמרו 'רצועה היתה יוצאה מחלקו של יהודה ונכנסה בחלקו של בנימין, והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לנוטלה, לפיכך זכה בנימין הצדיק ונעשה אושפיוכן להקב"ה, והיינו טעמא כי מיעמו בעיניו קרבתו אל אלוקים [על ידי הרצועה שלא היתה בחלקו], ועדיין נשתוקק ליותר מכל זה, ואינו מסתפק במה שישנו ממנו, על כן 'ידיד ה' ישכון לבטח עליו' - ר"ל אהבת ה' בטוחה שלא תזוז ממנה, ומים רבים לא יכבוהו. עכ"ל.

והיינו שכאן חזינן אצל בנימין - שהרצון וההשתוקקות גרמו לו שנעשה אושפיוכן לשכינה, ומכאן ילמד כל אחד שאף אם אינו מצליח להשיג ולהתעלות בעבודתו כפי רצונו, אעפ"כ אל יפסיק מלהשתוקק אל ה', כי בסוף יזכה לסייעתא מן שמיא כהנה וכהנה, וראיתו, שהרי בנימין הצדיק היה מצטער ברצונו לזכות לרצועה זו (שיצאה מחלקו של יהודה) כחלק מביהמ"ק, ולמעשה זכה ליותר - שנבנה קדשי קדשים בחלקו. ומכאן, שההשתוקקות והרצון תגביה ותטהר את האדם הרבה יותר ממה שדימה בעיניו, והבא לטהר מסייעין אותו אלף פעמים יותר ממה שברצונו וברעתו להתקדש.

ונמצא שהיה האתרוג פסול מן הדין, חיש מהר התפשט דבר המעשה בקרב החסידים וענו כולם ואמרו כאחד, שרוח הקודש שורה על הרבי, ובעיניו הפקוחות ראה וידע שלא לברך על אתרוג פסול, משנודע הדבר להרה"ק מבאבוב דחה את דבריהם, והגיד להם שאין כאן שום מופת או רוח הקודש כלל, לא מיניה ולא מקצתיה, 'רק כאשר ראיתי שהביאו לפני אתרוג בתכלית השלימות אשר אין בו מום שבגלוי, ידעתי שבוודאי יש כאן מומים שבסתר, כי אין שלימות בעולם הזה...'

ונראה שיש ללמוד חיזוק גדול מסיפור זה, שהרי האתרוג רומז על הלב כאמור, ועל האדם לדעת שלא להתייאש בכל מצב שהוא, ואע"פ שאדם רואה נגעי וחסרונות עצמו אל יפול ברוחו וידע שאין שלימות בעוה"ז, וזו עבודתו להיות כסדר 'איש מלחמה' ולנסות להתגבר נגד המלך זקן וכסיל, וזו מטרת בריאתו בהאי עלמא, ועל כן אל יתייאש מן הנפילות מפני שהן חיותו בעוה"ז.

וכך ביאר הרה"ק ה'חווה' מלובלין זי"ע בשם הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע את הפסוק (דברים ד כד) 'כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא', שכביכול אכילתו של הקב"ה הוא את האש שהאדם מבעיר ומדליק בלבו במלחמתו נגד היצר הרע (הובא בליקוטים יקרים ג:), והיינו מעצם אש המלחמה ולא דוקא מהנצחון, כי אין הקב"ה מבקש מן האדם כי אם שיעמוד בקשרי המלחמה וישתדל לנצח, והשאר - לקל גומר עלי.

ולפי זה כתב ב'רביד הזהב' (להרה"ק רבי ישראל דוב גילערנמער מיאשניצא זי"ע, כי תצא ד"ה אופן ב') דברים נוראים בשם רבו הרה"ק מראפשיץ זי"ע, וז"ל. 'שמעתי מפה אדומ"ו הקדוש זי"ע, גבי ארבעה מינים שבלולב, שהם נגד השם הוי"ה ב"ה, ולוקח האדם בידו ועושה בו כביכול ברצונו ס"ד.

בספר 'אמרי שפר' (ברכות יז:) להנה"צ רבי שמעון דייטש זצ"ל כתב 'וכן היה נוהג מורי הגאון מהרמ"ם (החתם סופר) ז"ל (לאחוז ארבעה מינים בידו בעת התפלה, כמנהג אנשי ירושלים בסוכה (מא:)) ועי' בטור ושו"ע תרנב ב), והיה מעיד, שחיבוב מצוה גורם כוונת התפלה כל כך, שמתפלל ביו"ט של סוכות ע"י אחיזת לולב ככוונה שלימה יותר מיום הכיפורים'.

שפע ברכות - סגולת מצוות ארבעת המינים

כתב ה'בני יששכר' (תשרי מאמר י כד) בשם הקדמונים (עי' בראש דוד להחיד"א פרשת אמור) שכתבו בקבלה, שעל אותן ארבעה מינים אין שולט עליהם שום שר בדרך שאר המינים, והוא הוראה נפלאה לישראל שאינם נתונים תחת השרים ס"ה, ומבאר דבריהם על פי מה שאמרו (בר"ר י ו) 'אין לך כל עשב ועשב שאין לו מזל ברקיע, ש'מכה אותו ואומר לו גדל', ובמינים אלו ליכא שרים הממונים עליהם, וכל גדילתם אינם אלא בהשגחתו יתב"ש, לכן יכול לבוא לידי דביקות בעת קיום מצוה זו.

כתב הרא"ש (סוכה פ"ג כו) בשם הירושלמי דהנענועים בהלל הם כדי לנענע כחו של קמיוגור. וכן כתב המהרש"א (ח"א סוכה לח. ד"ה ממשי) שנענוע הלולב בא

על נטילת - הרי הוא כביכול כנוטל את הקב"ה בכבודו ובעצמו

בתיב (ויקרא כג ז), 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר וכפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל'. ואיתא במדרש (ויק"ר ל ט), 'פרי עץ הדר' זה הקב"ה שכתוב בו (תהלים קד א) 'הוד והדר לבשת'. 'כפות תמרים' זה הקב"ה שכתוב בו (שם צב יג) 'צדיק בתמר יפרח', 'וענף עץ עבות' זה הקב"ה דכתיב (זכריה א ה) 'והוא עומד בין ההדסים'. 'וערבי נחל' זה הקב"ה דכתיב ביה (תהלים סח ה) 'סולו לרוכב בערבות ביה שמו', נמצא שכל הד' מינים מרמזים על הקב"ה בכבודו ובעצמו, וכשאנו נוטלים אותם הרי אנו כביכול נוטלים אותו יתב"ש ס"ג.

סג. ב'בית יוסף' (סימן תרנא סעיף יב) מביא בשם הריקנטי (פרשת אמור ד"ה ולקחתי), שצריך להחזיק את האתרוג יחד וצמוד עם שאר המינים, 'וסוד זה נגלה אלי בחלום בליל יום טוב ראשון של חג הסוכות, בהתאכסן אצלי חסיד אחד אשכנזי, שמו הרב ר' יצחק, ראיתי בחלום שהיה כותב השם ביו"ד ה"א, והיה מרחיק הה"א אחרונה מן השלש אותיות הראשונות, ואמרתי לו, מה זה עשית, והשיב כך נוהגים במקומנו, ואני מחיתי בו וכתבתי אותו שלם, ואשתומם על המראה ואין מבין, למחר בעת נטילת לולב ראיתי שלא היה [רבי יצחק] מנענע רק הלולב ומיניו בלא אתרוג (היינו שלא נטלם בצוותא חדא), והבנתי פתרון חלומי וחזר בו, ומסמיך לכך דברי חז"ל הנזכרים, שכל הארבעה מינים מרמזים על הקב"ה, לכן צריך ליטלם ביחד.

בענין זה הובא משם הרה"ק מהר"ש מבעלזא זי"ע, שלכן נהגו לעשות 'קוישיקלאך', ותוחבים בהם ההדסים והערבות יחד עם הלולב, כי כשם שיש לזיהר בכתיבת שם הוי"ה שלא יתפרדו האותיות זו מזו, כמו כן צריך נמי להשגיח לבל יהיו דבוקים האותיות יחד יותר מדאי, כי גם זה פוסל בכתיבה, ולכן מפרידים ועושים כיסים לכל מין למען יהא ניכר כל מין ומין לעצמו.

סד. וכעין זה מביא בספר 'חמדה גנוזה' (ח"ב ע' מז) בשם חותנו הרה"ק ממעליץ זי"ע, שהרה"ק מראפשיץ זי"ע היה אומר בכל שנה בהושענא רבא 'והנה יש מאמר בפני העולם, אם אני אוחז אותך בידי אז אני תקיף ממך, ומוכרח אתה לשמוע לי, כן הוא כעת שאנחנו אוחזים את השי"ת בידינו כביכול מוכרח השי"ת לשמוע תפילתנו'.

סה. הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (קלה). אמר, ש'ערבה' עולה בגמטריא כמנין 'זרע' (277-), שנטילת הלולב עם ערבה (וכן נטילתה בהושענא רבא) מסוגלת לזש"ק ולזרע ברך ה'. ומקורו בפרי עץ חיים שער הלולב פ"ג (עיי' אמ"פ השלם תס"ה, שצריך לבשל את הערבה ועיי"ש), ולפי דבריהם יומתק מאד, שהרי אמרו (תענית ב.) 'שלשה מפתחות בידו של הקב"ה, שלא נמסרו ביד שליח, וחדא מינייהו מפתח של חיה, אמור מעתה, דכיון שדרשו 'וערבי נחל - זה הקב"ה' והיא לא נמסרה ביד שליח על כן בשכר מצוה זו זוכים מדה במדה לדבר אשר המפתחות נמסרות בידו יתב"ש.

דבריו, ויירא מה' אף בעת השמחה, עכ"ל^{סח}. והיינו, שהיצר פותח במלחמה על כל אחד מאבריו, וע"י נטילת ד' המינים' ייזכר במלחמה המוטלת עליו.

זידע כי רמו נפלא מצינו ב'ארבעת המינים' להורות כי לא ידח ממנו נידח, לכל איש מישראל יש תקווה טובה, ובתנאי שיתחבר עם הצדיקים והישרים, וכך אמרו חז"ל (ויק"ר ל יב) שארבעה מינים שנוטלים בחג הסוכות הם כנגד ארבע מדרגות באנשים, 'אתרוג' יש בו טעם וריח, 'לולב' יש בו טעם (שהוא מעצי דקל שגדלים עליהם תמרים) אך אין בו ריח, 'הדסים' יש בהם ריח אך אין בהם טעם, ואילו 'ערבות' אין בהן לא טעם ולא ריח, כיו"ב יש בין בני ישראל מארי תורה ומצוות, תורה בלא מצוות, מצוות בלא תורה, וגם אלה שאין בהם לא תורה ולא מצוות, וכך אמרה תורה לאגד יחדיו את כל ארבעת המינים יחדיו, ויבואו אלו ויכפרו על אלו. כיו"ב, בבני ישראל כאשר הם באחדות ואגודה אחת משלימים הם זה את זה^{סח}.

אזכור פוסל - הולך בטל כישן דמי

פסק המחבר (תרל"ב א ב) 'סכך פסול פוסל בארבעה טפחים, ואילו אויר פוסל בשלשה', ותמוה, מדוע החמירו באויר שיפסול בשלשה ואילו סכך פסול אינו

לעצור 'כח הטומאה מסטרא דשמאלא דסטנא', היינו לבטל כח הרע שלא יוכל לקטרג.

כתב הרה"ק מרימינוב זי"ע (מנחם ציון האזינו) 'בימי החג אנו נוטלים ארבעה מינים שהם כמו מכבדות, לכבד ולטאטא בהם כל רשעי ארץ, שאנחנו בני ישראל עומדים עלינו מקטרגים הרבה בכל דור ודור משבעים אומות וכו', ודבר זה הוא אמת ויציב גמור, כמו שהייתי רואה אותו למראה עינים, שכל ישראל (יהודי) בורא לעצמו שבעים אומות (בכל פעם שהוא עובר על ציווי השי"ת) וצריך להכניעם, על כן אנו נוטלין הארבעה מינים הללו, ונלחמים בהם עם כל המקטרגים והמעיקים, שד' מינים הללו הם הכלי זיין שלנו (תיקו"ז ט.), ובהם מוליד ומביא מעלה ומוריד, שכל מקום שיש שם מקטרג ומשטין על ישראל כולם יפלו תחת רגלינו ולא יוכלו קום'^{סו}.

כנגד האברים - רמזי ד' מינים לקדושת האדם

כתב ה'חינוך' (מצוה שכד) וז"ל. האתרוג דומה ללב שהוא משכן השכל, לרמוז שיעבוד בוראו בשכלו, והלולב דומה לשדרה שהיא העיקר שבאדם (ובכלל זה גם ענין קדושת החיים שהיא יסוד הקדושה) לרמוז שיישיר כל גופו לעבודתו ב"ה, וההדס דומה לעינים^{סו}, לרמוז שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו, והערבה דומה לשפתים, שבהן יגמור האדם כל מעשהו בדבור, לרמוז שישים רסן בפיו ויכוון

סו. עוד מסגולות ארבעת המינים הוא כמו שכתב ב'אליה רבה' (תרמה ס"א) 'לולב בגימטריא ל"ו ל"ב, כלומר ל"ו צדיקים בכל דור, ונגד ל"ו מסכתות, ול"ב היינו תורה המתחלת בבי"ת ומסיים בלמ"ד, ולולב בגימטריא חיי"ם היינו תורה, [ויזכה] לבנים צדיקים שיש להם לב בתורה'.

ובמהרי"ל (הלכות לולב) כתב ש'לולב' בגי' 'חיים' לרמוז שהקונה אתרוג עם לולב יפים, זוכה לחיי העולם הזה והעולם הבא. סז. מענין לענין, בדרשות מהר"ם בריסק (סוכות, ב) כתב לרמוז בהדסים שדינם להיות משולשין כנאמר ענף עץ עבות. והעולם קורין להדס המשולש 'תלת על תלת', והנה ההדס הוא כנגד העין ונרמז בזה שצריך להתבונן בעין שכלו הדק היטב היטב הדק בב' השילושים, הלא המה, דברי עקביא בן מהללאל (אבות ג א) הסתכל בשלושה דברים - מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון וכו', והשנית - דברי רבי (שם ב א), הסתכל בשלושה דברים דע מה למעלה ממך עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים.

סח. יש שדקדקו, שהנה בתורה נזכר 'אתרוג' תחילה, וכדכתיב 'פרי עץ הדר וכפות תמרים' וכו', אמנם במשנה (סוכה פ"א) נשנו דיני אתרוג באחרונה, וצריך ביאור מה ראו חכמים לשנות מסדר הכתוב. וביארו בזה, כי התורה פתחה באתרוג שהוא רומז ל'לב' כי הוא העיקר, אך חז"ל רצו להורות לנו את הדרך שעל ידה נזכה לטהר לבנו לעבדו באמת, על כן נקטו תחילה דיני שאר המינים הרומזים לשאר האברים, ללמד שאם ישמור על האברים כדבעי יזכה לטהרת הלב כראוי.

סט. ומהאי טעמא צריך להשגיח מאד להתחבר עם יראי שמים, והם יוכלו לסייע בעדו בעבודת ה', הגה"צ רבי יצחק שלמה אונגאר זצ"ל אב"ד דק"ק 'חוג חתם סופר' היה אומר בשם הגה"ק ה'חתם סופר' זי"ע, דהנה הערבה אין בה לא טעם ולא ריח ובכל זאת נוטלים אותה בחביבות יחד עם שאר המינים, ומנענעים אותה בסילודין,

שבשמחת בית השואבה - שמשם היו שואבין רוח הקודש (ירושלמי סוכה ח א), לא ראו שינה בזאת ביניהם, כי אם כן, לא היו זוכים למדרגת רוח הקודש (כמבואר בזה"ק ח"ב קלא:), ורק בגלל שמילאו את הזמן כראוי זכו להשיג מדרגות ולהתעלות".

מקראי קודש - קדושת חול המועד ובפרט שבת שבתוך המועד

בתיב (ויקרא כג ד) 'אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם במועדם, וביאר הרמב"ן בזה"ל, וטעם מקראי קדש, שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה היא על ישראל להקבין בבית האלוקים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לא-ל בכסות נקיה ולעשות אותו יום משתה, עכ"ל. והגם שעיקרם של דברים נאמרו לגבי 'יום טוב',

פוסל עד שיהא בו רוחב ארבעה טפחים, ידוע הביאור בשם הרה"ק מקאצק זי"ע (וכן איתא מהרה"ק מקאזמיר, הובא במאמר יחזקאל) כי הבטלה - בדוגמת האויר שהוא ריק, גרועה מן הכל, וגרע מסכך פסול דהיינו העסק בדברים גשמיים, דאע"פ שאינו עוסק בתורה ואינו מכוון במעשיו לשם שמים מכל מקום עדיף זה מהמבזבז זמן לריק.

בחידושי 'חתם סופר' (סוכה נג.) מפרש דברי הש"ס שם 'כשהיינו שמחים בשמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו, ויש לדקדק, וכי היאך אפשר לאדם הישן לראות את שינתו, אלא רמזו כאן על עוד מין ממיני ה'שינה' וכמו שאמרו (מג"א תקפ"ג ו) 'הולך בטל כישן דמי (וגרע ממנו)', ושינה זו שייך לראותה בעיני אדם, כי יושבי קרנות יראו זה את זה ושניהם עוסקים בהבליהם, והרי הוא כישן (כלשונו של החת"ס), ולזה אמרו,

אולם בהושענא רבא כאשר הערבה יוצאת מן הקבוצה ולא עוד אלא שהוא מתחבר עם עוד ערבות דוגמתו שאין בהם לא טעם ולא ריח, אזי מיד חובטים את כולם, כי אסור להתקרב לחבורה של רשעים.

כיוצא בזה מספרים על בן בליעל, שכאשר הוכיחו הרה"ק רבי מאיר מפרימישלאן זי"ע על עוונותיו, השיב בעזות מצח, הרי הרבי הוא בבחינת האתרוג שיש בו טעם וריח, ואילו אני הריני כערבה שאין בה לא טוב ולא ריח, אף סוף סוף הא בלא הא לא סגיא, ואם יטול איש אתרוג מהודר שבמהודרים מבלי שיצרף ביניהם את הערבה לא יקיים ידי חובתו לעולם, אם כן, מה בין ביני לבין רבינו, הלא שנינו זקוקים זה לזה, וכל אחד בפני עצמו אינו שוה כלום, השיב לו הרה"ק מפרימישלאן כאיוולתו, החילוק פשוט מאד, הן אמת שבודאי לכתחילה ראוי שיעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו יתב"ש בלבב שלם, אולם כאשר הרשע מוציא עצמו מן הכלל ומתחבר עם חברים כמותו, אזי נוטלים את כל בדי הערבות בצוותא חדא וחובטים אותם בקרקע עד אשר יצא נפשם...

ענין נפלא בזה, אמר הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע, וכמו שכתב תלמידו (הרב ר' אברהם אבא קאסאווסקי אב"ד ביאנאו, הובא בשיחות החפץ חיים עמ' קלג) וז"ל, שמעתי מפיו הקדוש בענין הארבע מינים, זה טעם וריח, וזה טעם ולא ריח, וזה ריח ולא טעם וזה לא טעם ולא ריח יבאו אלו ויכפרו על אלו, וכמאמרם עה"כ (עמוס ט ו) 'ואגודתו על ארץ וכו', וכה אמר, האתרוג אשר הוא במדרגה הכי גבוהה, הת"ח, גם הוא צריך להיות אגוד לשאר המינים. אבל השלושה מינים קשורים ביחד תמיד כל היום, אבל האתרוג, מתדבק להם בשעת עשיית המצוה ואח"כ הוא שב למקומו. והענין נפלא עד מאוד, עכ"ל. ולמדנו כאן, כי הרבה הרבה יש להזהר להדבק רק בחברים טובים, וזה האתרוג - השמור, יזהר עצמו ביתר שאת להמצא רק בסביבת 'אתרוגים' (ואף מי שאינו בדרגת 'אתרוג' יזהר מהפחותים ממנו).

ע. הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היה רגיל לחזור על דברי זקנו הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ד ד"ה שמחת) לבאר מאמרם 'כשהיינו שמחים שמחת בית השואבה לא ראינו שינה בעינינו', על פי דברי המדרש (שמו"ר מז ז) שהטעם שמושה רבינו לא היה ישן בהיותו בשמים ארבעים יום וארבעים לילה, כי ידע שבכל רגע שהוא ישן הרי הוא מפסיד מן התורה, משל למלך שאמר לאוהבו למדוד דינרי זהב, ויקבל במתנה כל מה שימדוד, ביקש לישון, אמר אם אישן אני מפסיד אלו, כך משה מודד התורה ולא אכל ולא שתה, ביקש לישון, אמר אם אישן אני מפסיד, שלא אמר לי [הקב"ה] אלא ארבעים יום בלבד, ומהאי טעמא נמי לא ראינו שינה בעינינו בשבעת ימי החג, מפני שידעו והבינו כי אם אישן אני מפסיד, וממילא לא יכלו לישון.

הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע פירש בפסוק (קהלת יב א) 'וזכור את בוראך בימי בחורותיך', דקאי על המועדים וזמנים שאומרים בסדר התפלה 'אתה בחרתנו', כי הימים הללו נשגבים המה ביותר, והזכור אז את בוראו יזכה 'עד אשר לא יבואו ימי הרעה' - שהאור ידחה את החושך ולא יבואו ימי הרעה (הובא באמרי הרי"ם קהלת, ועוד).

מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, שנאמר (תהילים קיח כז) אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, שהכוונה היא למי 'שעושה לו איסור וגדר במצות אכילה ושתיה בחג, דהיינו שלא לאכול אכילה גסה ושלא ישתכר יותר מדאי שאינו לשם שמים, ועל כך נאמר כאילו בנה מזבח, שכן שולחנו של אדם נחשב כמזבח כפרה (ברכות נה.), והקריב עליו קרבן - אותה אכילה שלא אכל...

והנה כתב הרמב"ם (הלכות לולב ה יד) לגבי שמחת בית השואבה 'לא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה, אלא גדולי חכמי ישראל וראשי הישיבות והסנהדרין, והחסידים והזקנים ואנשי מעשה הם שהיו מרקדין ומספקין ומנגנין ומשמחין במקדש בימי חג הסוכות, אבל כל העם האנשים והנשים כולן באין לראות ולשמע, וביאר הריטב"א (ב"ב קכא.) שלא כל מי שרצה לרקד שם היה יכול לבוא ורק חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין, והיינו טעמא, כדי שלא יבואו חלילה לידי הוללות^ג, והרה"ק השפת אמת ז"ע (סוכות תרל"ז ד"ה והיית) מצא רמז לכך מן הכתוב 'והיית אך שמח', ד'אך בא למעט שמחה של הוללות^ג.

אך גם ימי חול המועד המה בכלל מקראי קודש (עי' סי' תקכ"ט בפרשי הלכה רבים), אשר מה שנבה ורבה קדושתם, והפליגו חז"ל (אבות ג יא) בעונשו של 'המבזה את המועדות', עיי"ש, ופירש רבינו יונה וז"ל, ואמר בבאן המבזה ולא אמר המחלל, מפני שאינו מדבר ביו"ט עצמו, כי בזה לא הוצרך לדבר שיו"ט כשבת הוא, אלא מחולו של מועד מדבר לעושה ביד מלאכת איסור, והוא מבזה חולו של מועד ואומר אלו הימים אין להם קדושה כל כך כימים הראשונים, עכ"ל^א.

בא וראה דברים נפלאים שכתב הרה"ק השם משמואל ז"ע (שבת חוה"מ פסח תרע"ג), 'כל מה שהאדם מכין עצמו בקדושה ובטהרה לעומתו נשאת הארת היו"ט אח"כ וכו', ובכל רגע ורגע מימי החג צריכים הבנה לקבל קדושת החג ששופעת כל ימי החג בלי הפסק. ומעתה דבר שפתיים אך למותר היאך צריך לנהוג בחול המועד, ו'חכם לב' ינצל כל רגע ורגע בכדי לזכות לקבל את הארות וקדושת החג. ומילתא דפשיטא היא שלא ניתנו ימים אלו לבלות אותם בהבל וריק ובהוללות...

ובך ביאר המהרש"א (סוכה מה: ה"א ד"ה כל) מה שאמרו בגמ' (שם) 'כל העושה איסור לחג באכילה ושתיה

עא. כתב בספה"ק פלא יועץ (ערך חוה"מ) וז"ל, מאמרם ז"ל (ירושלמי שבת טו ג) שלא נתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא לעסוק בתורה. וידוע מה שפרשו הקדמונים בפסוק (תהלים עה ג) 'כי אקח מועד אני מישרים אשפוט', כי אשר יש להם טענה שאינם יכולים לעסוק בתורה מחמת טרדתם על המחיה ועל הכלכלה וכו', ואם בחול המועד וכן בכל עת שהוא פנוי אינו מפנה עצמו לבטלה אלא עוסק בתורה, בא בשכרו גם על הזמן שהוא טרוד בעסקיו כאלו היה עוסק בתורה. והאיש הירא את ה' חרדה ילבש כל ימיו, ויזהר מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף (אבות ו ב). וביותר יזחל ויירא בחול המועד שהם ימי הדין שבפסח העולם נדון על התבואה ובחג על המים (ר"ה טז). וגמר הדין בהושענא רבה, והפנקס פתוח לדונו על פי מעשיו, וראוי לאזור חיל להוסיף מצוה אחת יתרה, ודי בזה למי שיש לו לב.

עב. אדרבה, כתב הרה"ק הישמח ישראל ז"ע (אות יב) לבאר מנהג ישראל לזמר בשמחת בית השואבה מפיוטי יום הכיפורים, כי בבכיות של יום הכיפורים מתקנים הבכיות שמקורם מהיפך הקדושה, ובשמחה של שמחת בית השואבה מתקנים השמחות וההוללות של כל השנה שהיו שלא כרצון ה'.

אגב אורחא, עוד מצינו ב'ישמח ישראל' (אות יד) דאיתא בגמ' (סוכה נא:) שהיו מתקנים בשמחת בית השואבה תיקון גדול שלא יבואו לידי קלות ראש, ונרמז כאן כי שמחת בית השואבה היא תיקון גדול למידת הקדושה, ועל כן היו עושים בבית המקדש פתילות מבלאי מכנסי כהנים ומאבנטיהם, כי בגדי כהונה אלו מכפרים על עון זה.

עג. מעשה פלא הובא בגמ' (סוכה מח:), אמר ליה ההוא מינא דשמיה ששון לר' אבהו, עתידינו דתמלו לי מים לעלמא דאתי דכתיב (ישעיה יב ג) 'ושאבתם מים בששון', אמר ליה אי הוה כתיב לששון כדקאמרת, השתא דכתיב בששון משכיה דההוא גברא משוינן ליה גודא ומלינן ביה מיא - אמר אפיקורס אחד לר' אבהו, שעתידים אתם למלאות לי מים בעולם הבא שנאמר ושאבתם מים בששון, אמר לו ר' אבהו, אם היה כתוב לששון אכן היה כדברך, אך מאחר שכתוב בששון הכוונה היא שיעשו מגוף נאד מים וימלאוך בך מים]. והביא בשם משמואל (יוה"כ תרע"ב ד"ה בש"ס) שאביו הרה"ק ה'אבני נזר' הקשה קושיא עצומה, כי מה למעשה כגון דא ולגמ'... 'כי תורתנו הקדושה

וצריך האדם לבקש שאכן יזכה להמשיך את קדושת המועד גם לשאר ימות השנה, וכמו שפירש ה'אבודרהם' (סדר ערבית של פסח) נוסח הבקשה 'והשיאנו ה' אלוקינו' שהוא מלשון משא, והיינו שמתפללים מאת ה' שיטעין ויעמים עלינו משא של קדושה יותר ממה שיש בידינו לקבל (ואז יזכה לפירוש האחר של 'והשיאנו' שמשמעו מלשון 'נשיאת ראש'). עוד פירש שהוא מלשון המשנה (ר"ה כב:) 'משיאין משואות', דהיינו אבוקות ולפידים, שיאיר ה' לנו ע"י ברכת המועד.

בדברים האלה פירש הרה"ק רבי משה מקאברין זי"ע (אמרות מהורות עניני שבועות) וז"ל. והשיאנו לשון משואות - זאלסט אונז אריין פלאקערין און אריין שיינען קדושת יו"ט (האר בנו קדושת יו"ט), לשמחה מען זאל זיך קענען נעמען א שטיקל שמחה (שנוכל לקבל לכה"פ מעט שמחה מהיו"ט).

ובל זה תלוי ביגיעתו והשקעתו של האדם בימים אלו, כי אם הוא לא יעשה מאומה באתערותא דלתתא לא יצליח לקנות בפנימיותו מן ההארה הנשפעת באתערותא דלעילא, ודומיא דאבוקה ולפיד שצריך לנערז חזק כדי שיתפס האור ככולו, בן נמי צריך האדם להתעורר, 'זיך געבען א שאקל', כדי שיהא רושם של האור ניכר בו לכל ימות השנה.

ועל אחת כמה וכמה שתגדל הקדושה ב'שבת חול המועד' ע"י, וכמו שאמר הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע (הובא בלקושי יהודה) שבת זה דחוה"מ הוא שבת גדול, שכל שבת נתהווה מימי החול, ושבת זה דחוה"מ נתהווה מימי היום טוב, והיושר הוא לומר 'אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה' (הושע ב ט), ולא להיות ישנים, והיו"ט הלא מעורר ישנים ומקיץ נרדמים, ורק לפחות ליתן את עצמו לעורר [כלומר, שלא יעכב את השפעת הקדושה לעורר אותו בהנהגה שאינה ראויה...].

ברכת מועדך - להמשיך מימי החג לכל השנה כולה

איתא בגמ' (סוכה נג.) שבשמחת בית השואבה בחג הסוכות זרקו 'אבוקות של אור' מיד ליד, ונרמז בזה ענין המשבת האור למקומות החוקים ולכל ימות השנה, שבעת כזאת צריך להדליק ולהבעיר את האבוקה שיהא רישומה ניכר לעולמים ע"ה.

הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (סוכות תר"נ ד"ה הימים) פירש נוסח התפלה (בשלוש רגלים) 'והנחילנו ה' אלוקינו בשמחה ובששון מועדי קדשך', שישארו לנו הימים טובים כנחלת עולם (כדוגמת נחלה הבאה לאחר שהמוריש עוב את העולם).

איננה מקום להעתיק בה דברי התולים, ובוודאי ענייני חכמה ולימוד לאדם נרמזו בכאן, ומבאר, כי אותו מין סבר שעיקר התכלית לאדם להיות שש ושמה, וזה רמז בדבריו כי מאחר שנקרא שמו 'ששון' והוא בשמחה, אם כן קיים את תכלית החיים ובדין הוא שכולם ישמשו אותו וישאבו לו מים... אמר לו רבי אבהו כי אין התכלית בשמחה גרידא לכשעצמה שאין בה שום תוכן רוחני... אלא השמחה נועדה לצורך עבודת ה', וכך רמז לו שיקחו אותך - את ה'ששון' ויעשו ממך כלי למלאות מים, כי השמחה היא 'כלי' שעל ידו עושים את רצון ה'...

עד. מובא בספר מנהגי המהרי"ל 'מרגלא בפומיה דהמהרי"ל, איני נהנה משום שבתות השנה כמו משבת דחוה"מ, דיש יו"ט לפניו ויו"ט לאחריו והוא בעצמו מועד'.

עה. איתא במשנה (יומא סו:) 'על כל סוכה וסוכה אומרים לו הרי מזון והרי מים', רמז בה הרה"ק רבי ישראל מקארלין זי"ע (המכונה ה'ינוקא') שבחג הסוכות יורד שפע גדול בעולם שיכול להספיק לאדם מחג הסוכות זה ועד חג הסוכות הבא עלינו לטובה בשנה הבאה, לכן 'פאק זיך אהן די טעשער' (מלא כיסך מברכות שמים) בשפע רב, ברוחניות ובגשמיות לכל ימות השנה.

ובזה ביאר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ח ד"ה שמיני) את הפסוק (שמות לד כב) 'וחג האסיף תקופת השנה', שחג הסוכות הוא 'תקופת השנה' פירוש עיקר ותוקף הקיום של כל השנה, 'ולכן נקרא חג האסיף, שאוסף בו כוח ותוקף לכל השנה'.

הסביר הרה"ק רבי אברהם יהושע פריינד זי"ע אב"ד נאסאד מדוע נקראת מצות סוכה בלשון חז"ל (ע"ז ג.) 'מצוה קלה', דהנה בגמרא (גיטין נו:) מצינו שהיתוש נקרא בריה קלה דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה, היינו שיש לו פה להכניס המאכל, אך אינו מוציא, ולזה רמזו בריאת שם הסוכה 'מצוה קלה' - כי יש בה סגולה, להאיר בלבבות בני ישראל ושלא יצא האור לעולם - שתמיד ישאר בתוך חדרו של הקב"ה.

הושענא רבא

לעת חיתום - יום מסירת הפתקין

כתב בווה"ק"י (ח"א רב. בתרגום) ביום ההוא של 'ראש השנה' נכתבים ה'פתקים', וכולם נמצאים באוצרו של הקב"ה, אם זוכה האדם לשוב בתשובה שלימה קורעין את האגרות הללו. ואחר כך הכין הקב"ה את יום הכיפורים כיום תשובה - אם שב, טוב, ואם לאו, מצוה המלך לחתום האגרות. אם זכה ועשה תשובה שאיננה בשלימות, תולים לו עד היום האחרון שהוא עצרת - יום האחרון של חג הסוכות, ואז, זכה ושב בתשובה יקרעו האגרות, ואם לאו... יצאו הפתקים בית המלך וימסרו בידי הממונים לקיים הפסק, וכבר אינם חוזרים אל המלך רק ייעשו בפועל. והרי שיום הושענא רבא הינו 'יום הדין' כראש השנה וכיום הכפורים ע"י.

שאמרו בפייט 'בראש השנה ישפוטנו, וביום צום כיפור יכתבון וביום הושענא רבא יחתמונו'.

וביערות דבש (ח"א דרוש ו) 'והנה בינוניים אין נכתבים, כלל בראש השנה, וביום הכיפור נכתבים, וחתימה שלהם יו"ד ימים אח"כ, וזהו סוף ב' לתשרי שהוא ליל הושענא רבא' (ומסיים, ולכך לא נכתב בתורה, כי תורה בכללה לצדיקים וכשרים נאמרה, שהחתימה שלהם ביום הכפור).

וזה לשון ה'סדר היום' (סדר יום הוש"ר) 'ולחיות היום הזה נורא מאד, ובו נחתמים כל הספרים כולם, והפסקי דינים ניתנים ביד כל תובע ומשטין, לכן צריך להרבות בו צדקה תפלה ותחנונים, לעורר הרחמים העליונים שירחמו עלינו, ויחתמו אותנו בספר חיים ובספר צדיקים לגאולה וישועה'.

הן הן הדברים אשר הביא השל"ה הק' (תחילת מס' ר"ה) בשם הקדמונים, שנתנו סימן בפסוק (עמוס ג ד) 'אריה שאג מי לא יירא', אריה ר"ת א'לול ראש השנה יום כיפור הושענא רבא, כי גם בהאי יומא שואג האריה 'ומי לא יירא' מפחד הדין ע"ט.

וכבר איתא ב'ספר חסידים' (סימן תנב) בזה"ל, ויש לילה שהנפשות יוצאות מן הקברות, כגון ליל הושענא רבא יוצאות ומתפללות, וכבר הלכו שנים והחביאו

ואף שלכאורה משמע שהפתקים נמסרים בשמיני עצרת ולא בהוש"ר, כבר ביאר האר"י הקדוש (שעה"כ ענין סוכות דרוש ו, והובא ביסוד ושורש העבודה פט"ז) 'אעפ"י שנמסרו ה'פתקין' ביום הושענא רבא, עדיין לא ניתן רשות להשליחים לפעול דבר עד שמיני עצרת' - אם ישוב מיד יקרעו אותם הפתקים ע"ה.

וכך כתב ה'רקאנטי' בפירושו על התורה (פרשת שלח) 'ולכן יש אומרים ביום הושענא רבא יחתמונו', היינו

עו. הנה נסדר לומר דברי הזוה"ק האלו בסוף הלילה, ומה יפה ונעים אם ישכילו ללמדו בתחילת הלילה, כי אז יגשו אל הלילה הקדוש באופן אחר לגמרי.

עז. וביאר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל הטעם שלא נזכר בתורת הנגלה מגדולתו של יום זה שהוא יום חיתום וגמר דין, כי לפנינו בישראל היתה ידיעה זו (שיום הדין הוא) גורמת להשבית ולהפריע את העם מקיום 'ושמחת בחגך', לכן הסתירו חכמינו דבר היותו יום הדין, אבל אחר ירידת הדורות שאין רועדים וזוחלים כל כך מיום הדין, ולאידך גיסא רצו חכמינו שישכילו בני ישראל לנצל שעת הכושר זו, על כן גילו לנו קדושת היום כי הוא נורא ואיום, וגמר החתימה בו ביום הוא (הובא בהליכות שלמה לחג הסוכות עמוד רמא).

ויש להוסיף נופך ביתר שאת, דאף בדורות הראשונים היה דבר הדין והמשפט ידוע ליודעי חן אלו חסידים ואנשי מעשה, והם ידעו איך לרצות את בוראם על ידי 'אבוקות של אור' ושמחה יתירה, כי השמחה היתה נעשית מתוך פחד ויראה, ובכך היו מרקדין ומבטלין כל הדינין דמעיקין, בבחינת 'שמחתי מתוך יראתי', אבל בדורות האחרונים איכא למיחש שמא מתוך השמחה יבואו לידי קלות ראש חלילה, לכן ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש חסרון יראת שמים, וכדי לעוררם גילו חז"ל רז זה, דאיכא דינא בעלמא בהאי יומא.

עח. אלא דיש דעות בין המקובלים האם ניתן רשות לשליחים בעלות השחר דשמיני עצרת או בתפילת מוסף.

עט. בספר 'הליכות שלמה' (לחג הסוכות עמוד רמא) הביאו ממנהגי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בלילה הזה, וז"ל. 'מתחילת ליל הושענא רבא היתה הנהגת רבינו באימה ויראה כבימים הנוראים, ומשעת צאת הלבנה עסק רוב שעות

ולכן 'בלילה שלפניו [צריך] לראות כמה קרקפתא דגברי צריכין לפרנסה, ומראין בצל, ואומרים המלאכים פלוני לא יחיה - הרי אינו צריך למים ולפרנסה'^פ, והנה, לדין יאמר כי כבר כתב הרמ"א (תרסד א) 'שאין לדקדק בזה, כדי שלא ליתרע מזוהה, גם כי רבים אינם מבינים הענין על ברור, ויותר טוב להיות תמים ולא לחקור עתידות', מיהו דבר ברור הוא שאנו עומדים בסיוס הדין - וכל עתידו בשנה הבאה עלינו לטובה עומד לפנינו מנגד, ועדיין יש בידו להתנער מעפר ולהציל את נפשו.

בשפון תליא - בידינו לקרוע רוע גזר הדין ולהריק עלינו שפע רב

עוד איתא בזוה"ק (ח"ג לב.) 'תנינן, ערבה דדמיא לשפון (ערבה הדומה לשפתים), הכי הוא ודאי בהאי יומא בשפון תליא' - כלומר, ביום הזה הבל תלוי בפי האדם. ובזמן זה - קודם גמר הדין עדיין בידנו להציל כל אחד את נפשו ונפשות ביתו'^פ.

בוא וראה עד היכן הדברים מגיעים, כדכתב ה'רוקח' (הל' סוכות אות רכא) שבית דין היו מדקדקים לעבר

עצמם בבית הקברות, ושמעו שאחת קראה לחברתה נצא ונתפלל יחדו, יצאו כל הנפשות והתפללו ובקשו רחמים כדי שלא יגזר מיתה על החיים וכו', ומוסיף שם, שלשנה הבאה 'אמרו [הנשמות] לא נקבץ יחדיו, כי כבר שנים גילו עלינו לרבים, אלא כל אחד ואחד יתפלל בקברו, שלא ישמעו החיים ויגידו לעם'. והרי, שאפילו בעולמות העליונים חלים ומודעזעים בהאי יומא^פ.

גם מצינו שיש בו מחילת עוונות דומיא דיום הכפורים, וכמו שכתב ב'מטה משה' (סימן תתקנו) מחז"ל, אמר הקב"ה לאברהם, אני יחיד ואתה יחיד, אתן לבניך יום המיוחד לכפר בו עונותם, וזהו הושענא רבא, אמר לו הקב"ה לאברהם אם אין כפרה לבניך בראש השנה יהיה ביום הכפורים, ואם לאו יהיה בהושענא רבא...^{פא}

גם איתא ב'זוה"ק' (ח"ג לב.) שבליילה הזה יכול כל אחד לראות על הצל שלו מה יעלה בגורלו בזו השנה, אם נמצא הצל חסר יעבור עליו מרעין בישין רחמנא ליצילן, ואם צלו שלם יוכה לשנה טובה. והביאו ה'רוקח' (הלכות סוכה אות רכא) מה שנגזר בראש השנה ונחתם ביום הכיפורים - מראה בצל בהושענא רבא, ומבאר הטעם על פי ששנינו (ר"ה טו.) 'בחג נידונין על המים',

הלילה באמירת תהלים בהתעוררות רבה, ואף בימי זקנותו קם ממשכבו כמה פעמים במשך הלילה והמשיך באמירת תהלים, וכן זירז לבני ביתו שירבו באמירת תהלים וכו', ושנים רבות התפלל ביום זה תפלת שחרית כוותיקין, והוסיף שם, שמאד לא הוי ניחא ליה מאנשים שעלו לביתו 'ביקורי חג' לקבל פניו בלילה הזה, ואף עם אלו שבאו דיבר רק בקוצר אמרים, ומיד בתום שיחתו עמם חזר לאמירת תהלים.

פ. ויתבאר ביותר במשל למה הדבר דומה, לילד קטן שהצליח לטפס על גג הבית העשוי רעפים מונחים זה על גבי זה באופן משופע, ראו זאת עוברי אורח ונחרדו לנפשם, כי ברגע קטן יכול הילד להחליק ח"ו ולמעוד מהגג עדי ארץ... ומיד מיהרו לשטוח כרים וכסתות (מזוהים) סביבות הבית לכל צדדיו, בכדי להגן עליו ולמען לא יחבט מהקרקע, ואף נזדרזו לקרוא לאנשי ההצלה שיורידוהו משם בסולמות הגבוהים שברשותם, בקיצור, כולם רועדים ומפוחדים חוץ מאחד - הילד עצמו המטייל על הגג להנאתו הלוך וחזור כי אינו מבין את גודל הסכנה שהוא שרוי בה... כדבר הזה ייאמר לדידן, זה עתה עברו עלינו 'הימים הנוראים', בהם נכתב ונחתם גזר דינו של כל אחד ואחד עד לר"ה תשפ"ב, ומי הוא היודע מה נכתב עליו... ומלאכים יחפזו והנפשות שנמצאים בעולם עליון כולם עסוקים להכין לנו 'הצלה ומפלט' על ידי שהם מבקשים רחמים ותחנונים, וחלילה לנו להיות כאותו תינוק שעל ראש הבית השש ושמה...

פא. וכן כתב ה'מחבר' (סי' תרס"ד ס"א) 'ומרבים קצת בנרות כמו ביום הכיפורים'.

פב. ומ"מ, לעולם אל יתייאש, כי ידועים דברי 'ספר חסידים' (תמב) וז"ל, אחד לא ראה בליל הו"ר צל ראשו, והתענה הוא ואוהביו הרבה צומות ונתן צדקה הרבה, וחי כמה שנים אחרי כן כדכתיב (משלי יא ד) וצדקה תציל ממות.

פג. הרה"ק בעל ה'דברי חיים' מצאנו זי"ע אמר כי 'הושענא רבא' מתפרש בג' לשונות וכולם אמת, חדא, שהקב"ה שהוא רם ונשא יושיענו, וזהו הושענא רבא, כלומר שמבקשים אנו מה'רבא' הוא הבורא יתב"ש, השני, שיושיע הקב"ה את בני ישראל עם קודש המכונים 'בני בכורי ישראל', (שמות ד כב), ולפי"ז יתפרש הושענא את 'רבא', ועוד זאת בתראי, שיושיע אותנו הקב"ה בישועה גדולה ובגאולה שלימה ורבנית שכולנו מצפים ומחכים לה.

ולחסר את החודשים כפי הצורך כדי שלא יחול הושענא רבא להיות בשבת, וכל כך למה, 'כי היו בוכים ומתחננים על המים, לכך לא יתכן בשבת'. ויש לנו להתבונן היטב בזה, כיצד דוחים את כל שאר ה'מועדים' שבירח האיתנים כר"ה ויוה"כ מחמת יום הושענא רבא, ומי נדחה מפני מי, הוי אומר קמן מפני גדול... ולא עוד, אלא שלא חששו לגרום שלא יחול ראש השנה בשבת ויבטלו תקיעת שופר בשבת, ולא טרחו אלא שלא יחול הושענא רבא בשבת, ומכאן תלמד על מעלת התפילות ונחיצותן ביום זה (והם כפיקוח נפשות ממש) עד שאי אפשר שיחול בשבת^{פד}, על כן 'שפכי כמים לכך' ביום זה^{פה} כי כל מהות וענין חיי האדם תלויים ביום הזה^{פו}.

פד. ומעתה יתבאר היטב מה שמסופר על הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקארלין זי"ע שנכנס לבית המדרש בליל הושענא רבא, וראה שני אברכים המשוחחים ביניהם שיחת חולין, מיד ניגש אליהם ואמר להם 'מסתמא הנכם מדברים עניינים דחופים עד מאד שאי אפשר לדחות אותם מחמת חשיבותם, אולם מכל מקום היה עדיף טפי אם הייתם משוחחים בענין דחוף זה בעת תפלת 'כל נדרי' מאשר בלילה קדוש זה...', כי אכן חובת היום בתפילה אפילו יותר מיום הכפורים.

פעם נכנסו קבוצת אברכים דורשים ומבקשים אל החסיד המפורסם רבי אליהו ראטה ז"ל (מנקיי הדעת שבירושלים, ומשמשו בקודש של הרה"ק רבי שלומיקה מזוועהיל זי"ע) בליל הושענא רבא, וביקשו לשמוע ממנו דברי חיזוק, מיד נענה בסערת לבו - אין הזמן פנוי אפילו לשיחות חיזוק וכיוצא בהן, מהרו וקחו ספרי תהלים בידכם והתפללו... כי חובה לנצל רגעים ושעות אלו במלואם, כי הזמן בוער כאש, ואסור לבזבז שעת כושר כזו.

ה'מגייד מדובנא' נשא משלו למה הדבר דומה, לשתי מדינות שבמשך שנים רבות היו המלכים לוחמים ורבים זה עם זה על גבולות המדינות, זה אומר עיר ספר זו שייכת לי, וזה אומר שהיא שייכת לו, ומלחמה זו היתה עקובה מדם וגבתה קרבנות רבות משני הצדדים, כי למשך תקופה אחת ניצח האחד ואח"כ גבר השני וחוזר חלילה, ולא הגיעו מעולם להכרעה ברורה, עד שבליט ברירה החליטו שני המלכים שחייבים לסיים את המלחמה אחת ולתמיד, ונמנו וגמרו שכל מלך ישלח אחד מגיבוריו לחזית, ויכרעו שם בור עמוק, ומי שיצליח להפיל את השני לבור הוא המנצח במלחמה לצמיתות, ועיר הספר תהיה תחת שליטתו לעולמי עולמים. וכן עשו, כל מדינה בחרה לעצמו גיבור עצום וקבעו להם יום שבו יתאבקו זה עם זה בפני קהל ועדה, כדי שסוף סוף תסתיים המלחמות המיותרות, ואכן ביום ההוא הגיעו הרבה אנשים להסתכל ולראות מי ינצח במלחמה, והנה בתחילת המלחמה היה נראה שהצד האחד מנצח, כי הנציג שלהם משך בכח את הגיבור של המדינה השניה עד לפתח הבור, אך בהיותו שם התגבר השני והפיל את הראשון לתוך הבור, והוכרז הנצחון לבני מדינתו.

בשמחה רבה הזמין המלך את הגיבור וערך לכבודו סעודה גדולה כדי להודות לו על נצחונו, בתוך הסעודה כטוב לב המלך פנה אל הגיבור ושאלו, הן אמת שדין נצח, אך בתחילה היה נראה שהצד השני עתיד לנצח, כי הוא גרר אותך בכח ובחוזק אל הבור ולא הצלחת להתגבר עליו, ובכל אותה העת הייתי מצטער ומודאג מאד מן התבוסה והמפלה, ואם ראינו בסוף שידך גבר ידך עליו והנך חזק יותר ממנו מדוע עשה כדבר הזה וגרמת לי להצטער... השיב לו הגיבור בחכמה, הא גופא הביא לי את הנצחון, כי נתתי לו למשוך ולגרור אותי אל פתח הבור, ובכך אפסו כוחותיו, רק עי"ז הצלחתי להתגבר עליו בפתח הבור ולהפילו לבאר שחת... והנמשל הוא במלחמת היצר הרע, שלפעמים נותן השטן לאדם לנצחו בפרטים קטנים ושונים, אולם הוא אורב לו לצד פתח הבור כדי להפילו שם ח"ו, ולכן צריך להשיגח מאד במעשיו לדעת מה העיקר ומה הטפל.

במה דברים אמורים, כלפי הושענא רבא, שלפעמים נותן היצה"ר לאדם להתעלות בר"ה וביוה"כ ואף כל ימי החג, ויתן לו להרגיש קדושה עילאה מתוך שמחת החג, אך כל כוונתו הוא להפילו בהוש"ר, כי אז יאמר לו בחלקלקות לשונו, שאינו צריך לנצל את הזמן במלואו, שהרי כבר עסק בעבודת הקודש בכל ימי החג וימים הנוראים שעברו עליו לטובה, ועתה ינוח מעט וילך בשרירות לבו, אמנם האמת דרחמנא ליצלן מהאי דעתא, וצריך להיזהר עד מאד שלא להתפתות לשמוע בקולו, שהרי הכל הולך אחר החיתום, ואם לא עכשיו אימתי, והוא כעומד על פתח בור עמוק ועל ידי חוסר זהירות עלול הוא למעוד לתוכו חלילה.

פה. מסופר על החסיד רבי יוסף ברים ז"ל מחסידי צאנז, אשר התעורר ויכוח בינו לבין אחד המחותרים שלו על דבר הנדוניא שסיכמו ביניהם בעת השידוך, כיון שלא הגיעו לעומק השוה החליטו שהרה"ק בעל ה'דברי חיים'

כתב הרה"ק ה'שפתי צדיק' זי"ע (הוש"ר לב) בשם זקנו צעקה' (דברים כב כד), נמצאנו למדין מכאן 'כשהארם הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע, דמצינו בנערה יכול לצעוק ואינו צועק מקרי רצון [ולא אונס], וכן המאורסה שחייבה התורה בעונש 'על דבר אשר לא תקנו חז"ל שכל איש ישראל יצעק היום הושענא פ',

מצאנו זי"ע יכריע בנידון, הימים היו ימי חודש אלול, והחסיד ששהה בצאנו לא מצא שום הזדמנות להיכנס את הקודש לשטוח את ספיקו, ויהי בהושענא רבא ראה שאין לו עוד מתי להיכנס, כי אחר החג היה עליו למהר לביתו, לכן ביקש מאת המשמש שיתן לו להיכנס אל הקודש טרם התקדש החג של שמיני עצרת, אולם הגבאי התנצל לפניו שאין הזמן גרמא לכך, ואי אפשר להפריע את הרבי בדברי חולין בעת כזאת, אולם החסיד התעקש שהוא חייב להיכנס ולפשוט את הספיקות, בלית ברירה הציע הגבאי, שהוא יסתלק מן המקום ואם ברצונו להיכנס יעשה כן מדעתו, הסכים החסיד ונכנס לפני ולפנים לבדו, וראה את הרה"ק מצאנו אוחז בדביקות את ה'לילקע' [-המקטרת] וכולו אחוז שרעפים, לפניו בוערים כלפידים, כאשר הבחין בו הרבי שאלו לרצונו, פתח והלה והתחיל לספר לו דברים כהווייתן, ויהי טרם כילה לדבר והנה תפס בו הרה"ק מצאנו בחולצתו כנגד לבו בסערה, וזעק לעברו האם הנך יודע מה נעשה כעת, הלא עברו עלינו ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום כיפור, ועכשיו אנו עומדים ברגעים האחרונים טרם גמר הדין, ובעת כזאת באת לבלבל אותנו בענייני נדוניא...

והנה מדת אהבת ישראל של הרה"ק מצאנו ידועה היא לכל, והמפורסמות אינן צריכות ראייה, אך יעיד על כך מה ששנה אחת קודם סוכות חילק סכום כסף עצום של שלשת אלפים רייניש לעניים ואביונים לצרכי החג, ובכל ימות השנה היה מפזר מעותיו לנשברי לב לאלפים ולרבבות, וכל זה מרוב חמלתו לכל אשר בשם ישראל יכונה, ואותו צדיק נזף באיש שבא לבלבלו בדברים גשמיים בהושענא רבא, ובודאי עשה כן בטוב לבו, כי מרוב חמלתו עליו ידע שעבורו עדיף טפי לנצל רגעים נעלים אלה מאשר לפתור את הסכסוך בענייני ממונות.

פו. הוה עובדא אצל הרה"ק רבי יואל מסאטמאר זי"ע שהאריך בתפלה בהוש"ר שחל להיות בער"ש עד שכבר כמעט פנה יום, ולכן הכריזו בבית המדרש שהנשים ימהרו ויחזרו לביתם כדי להדליק נרות שבת בזמנה בטרם יעבור הזמן ולא יכשלו ח"ו בחילול שבת, ולקהל הקדוש שעמדו סביבו כחומה, פתח ואמר מנהמת לבו הטהור בקדושת היום בדרך משל, למה הדבר דומה לעיר אחת שתושביה סרחו על מלכם, ושופטי בית המשפט גזרו עליהם כליה, בצר להם התייעצו עם שרים ויועצים ונדע להם שביום פלוני נוהג המלך לטייל בגינה פלונית, ובאותה שעה אפשר לגשת אליו כדי לבקש ממנו חנינה.

באותו יום התייצבו פרנסי ונכבדי העיר באותה גינה, וציפו בדריכות לקראת בואו של המלך, אך חלפו שעה ושעתיים והמלך לא הופיע, אולם הם המשיכו לחכות עד שכבר נטו צללי ערב ועדיין לא ראו את הכרכרה של המלך, ומאד התעצבו אל לבם שמא הפסידו את תקוותם האחרונה. בין המשלחת היה גם פקח אחד, שאמר להם בבטחון 'מי לכם עוד כהמלך בכבודו ובעצמו - שבוודאי שומר על חוקי המדינה', ואם דרכם של מלכי המדינה לטייל כאן ביום זה, בודאי שהוא שוהה כאן בקרבתנו אלא שלא גילה סודו לאיש, ומה שאין אנו רואים אותו בגלוי ובתפארתו הוא משום שהוא מסתובב בבגדים פשוטים, לכן הבה נצעק כולנו אל מלכנו שיושיענו בכל מקום שהוא, ובזאת פנה הרה"ק מסאטמאר וסיים לומר לשומעי לקחו בזעקה 'עוד מעט יבא היום ויפנה, ואף שנדמה בעיני האדם שאינו זוכה לגילוי השכינה, אל יחשוב שכפי מה שנדמה לו כך הוא באמת, כי זה אינו, רק הקב"ה אתנו אע"פ שאינו נראה בעיני בשר, ולכן הבה נצעק כולנו כאחד 'הושע נא והושיעה נא אבינו אתה...', שהרי אבינו הוא בכל מקום שהוא, ועל כן 'הושע נא' מכל צרינו, כי זה העיקר והיסוד לזעוק לבורא כל עולמים מעומק הלב, געבען א געשריי צום באשעפער, ובודאי יוושע.

פז. הנה זועקים אנו הושע נא והושיעה נא אבינו אתה, ונסמך את דבר המעשה הידוע מהגאון רבי ישעי' ברדאקי זצ"ל שהיה ממייסדי הישוב בעיה"ק ירושלים, בעת אשר הפליג בספינה לעלות לארץ הקודש יחד עם בנו ובתו הקטנים נשברה הספינה באמצע הדרך (כשכבר היו קרובים לא"י) וקפצו לים לשוט ע"פ המים, האב הגאון רבי ישעי' לקח עמו את בנו ובתו ושט יחד עמם... תוך כדי שחייתו בים הרגיש שכוחותיו אוזלים, והבין שאם ימשיך לשאת את שתיהם עליו יטבעו כולם במים אדירים, בשעה קשה זו התבונן ובריר לעצמו את ההלכה מי עדיף, ומי מהם הוא מחויב להפקיר בעבור השני, והחליט שהצלת הבן קודמת להצלת הבת כמבואר בפוסקים. בטרם עשה מעשה לעזוב את בתו הטובעת, אמר לה בלב נשבר ובחרדה, הנה ביררתי את ההלכה, וכדי להציל לכה"פ ב' נפשות הנני

משמע שאם יצעוק יענה לו בוודאי^{פ"ח}. ומחויב כל אחד יום ערבה - פתח תקווה גם למי שאין בו לא טעם ולא ריח לצעוק אף שאינו יודע מה הוא צריך ומה חסר לו, ואף מי שאין בו מעשים, והוא דומה לערבה שאין לה אעפ"כ יצעוק סתם הושענא^{פ"ט}. לא טעם ולא ריח, יכול לבקש^ג ולהיענות ביום

מוכרח לעזוב אותך לנפשך... מששמעה הבת את דברי אביה, החלה לזעוק 'אבי... אבי...' אין לי על מי להישען כי אם עליך - האם תעזבני ותשליכני למצולות ים (רחם נא עלי, מבלי לחשוב חשבונות' שעפ"י דין יש לך לעשות כן), לשמע דבריה נזדעזע האב עד מאד, והחל זועק אל ה' שיצילם מן המיצר, והרגיש מיד שהוא מקבל כוחות חדשים בעוז ותעצומות ובכוח זה המשיך לשוט עד חוף מבטחים כשכל הג' שלמים ובריאים. והמשיך לשחות עם שניהם עד החוף וניצולו כולם. כך היו מרמזים אנשי ירושלים בפסוק (תהילים סח לה) 'תנו עוז לאלוקים' שבתפילתנו אנו נותנים כביכול עוז וכח כלפי מעלה לעזרנו ולהושיענו. וכן כתיב (שם קלא ב) 'כגמול עלי אמו כגמול עלי נפשי' וברש"י 'הנני עליך כמו שאין לו ידים ורגלים כגולם מוטל לנגדך, כגמול שהוא נתון עלי אמו נפשי בקרבי לנגדך כיונק על שדי אמו'. וכן פי' ב'מצודות דוד' נפשי כתינוק הנגמל משדי אמו שכל בטחוני על אמו כן בטחוני בד' (ספר מאריה דארעא דישראל תולדות חייו של הגר"ח זאנענפעלד).

אף אנו נאמר זעקת הבן אל אביו אבי אבי מחויבת לפעול כל מיני ישועות - מבלי לעשות חשבונות מה יש לעשות עפ"י דין ויושר - אלא ברחמים גדולים יושיענו ויצילנו, ע"כ בעמדנו בזה היום הושענא רבא נזעק הושע נא והושיעה נא 'אבינו אתה' - על מי נשען אם לא עליך אבינו שבשמים, כאשר נזעק כן בוודאי נושע ב'הושענא רבא'... הרה"ק ה'דברי שמואל' זי"ע (ליקוטי אמרים אות יג) מבאר הטעם שאומרים תחילה 'אני והו הושיעה נא', לאחר מכן מבקשים 'אנא הושיעה נא', שוב חוזרים ומאריכים בלשון הבקשה 'אנא א-ל נא הושע נא והושיעה נא' עד שלבסוף אומרים 'אנא א-ל נא הושע נא והושיעה נא אבינו אתה', בדרך משל לבן מלך אשר גרשו אביו מהיכל המלך, ומרוב עיתים וימים נקרעו בגדיו עד שהלך לבוש בסחבות, בבגדים מטונפים ומקורעים, והתעורר לחזור אל המלך, אך התבייש להודיע כי בן המלך הוא, על כן ביקש נדבה, ונתנו לו כפי שנותנים ל'ארחי פרחי' ולקבצנים מן השוק, אך הלה לא הסכים לקבל וביקש נדבה גדולה יותר, והסכימו למלא מבוקשו ונתנו לו מתנה מכובדת יותר, אך שוב מיאן לקבל, שאלו המלך מפני מה אינו מתרצה בסכום מעות שקיבל, השיב כי קרוב הוא אליו 'ומן הדין' שיקבל כפי שנותנים לקרוב, ואכן העניק לו המלך מתנה הגונה, אך הלה חזר וטען שקרוב הוא מאוד אל המלך ואין ראוי שיקבל כפי שנותנים לקרוב רחוק, עד שלא היה יכול להתאפק וצעק מקירות ליבו הלא אתה אבי... כך בתחילה מתביישים אנו לבקש ועל כן מבקשים רק 'הושיעה נא' במתנת חנם, אך בהמשך מבקשים אנו יותר כדין קרוב על כן 'הושע נא והושיעה נא', עד שלבסוף צועקים 'אנא א-ל נא הושע נא והושיעה נא אבינו אתה', ומאחר שאנו בניך ואתה אבינו אם כן אין גבול לשיעור הנתינה, וכמה שתתן לנו אינו מספיק לגודל רחמנות האב על הבן...

פח. שהנה בספה"ק בני יששכר (מאמרי ניסן א ג) מביא מה דאיתא במדרש (שוח"ט תהילים צא, עיי"ש) 'מפני מה ישראל מתפללין ואינן נענים מפני שאינן יודעים להתפלל בשם', וכבר תמה ה'בני יששכר' מהו שאמרו שאין אנו יודעים להתפלל בשם, וכי אין אנו אומרים ברוך אתה ה' אלוקינו (ועיי"ש מה שביאר בזה). 'יש שאמרו בדרך רמז, לבאר על פי משל למי שהלך בדרך באישון לילה ובכיסו סכום כסף גדול מאוד, לפתע התנפלו עליו חבורת אינשי דלא מעלי, גררו אותו לצידי הדרכים - מקום שאין בו נפש חיה, בו תרמוש 'חייתו יער' - אלו מהלכי על שתיים הדומים לחיות, כפתו אותו בחבלים שלא יברח והחלו מחטטים בכיסו, לפתע שמע קולם של שוטרי העיר המהלכים מרחוק פתח האיש בכוחות לא לו, ש-ו-ט-ר-י-ם הצילו, ש-ו-ט-ר-י-ם הצילו... פשיטא ואין צריך לומר שזעקותיו הללו בקעו מגרונו מתוך ההכרה כי צרתו צרה, ורק הם היכולים להציל את חייו ואת ממונו מיד שודדים אלו... באופן זה ממש צריכים להיות התפילות והתחנונים לאבינו שבשמים, כי אין לנו מלך גואל ומושיע אלא אתה, ורק הוא היכול לעזרנו. זהו שאמרו חז"ל מפני מה ישראל מתפללין ואינן נענים מפני שאינן יודעים להתפלל בשם, שאף שאנו 'יודעים' את שמו הגדול, אך אין אנו יודעים ומכירים 'בשם' שרק הוא ה'כתובת' אליו נפנה, ואין התפילות באות מתוך ההישענות בו בלבד, וממילא אינם פועלות מה שיכולות באמת לפעול.

פעם הוצרך הרה"ק מ'תולדות אהרן' זי"ע לשהות בים לצורך בריאותו, ולפתע נקלע לתוך מערבולת מים, ונסחף לעומק הים, רחוק הרבה משפת החוף, ובחסידי ה' ניצל מן הסכנה בדרך נס, לימים סיפר הרה"ק מעשה זה לנכדו הרה"ג רבי אשר אנשיל הכהן כ"ץ שליט"א, ושאל אותו בזה"ל (וכפי שרשם זאת לזכרון), מה אתה חושב שעשיתי שם

השפלים שלנו שאין לנו רק תפלה, וביום זה נפתח שערי תפלה בפיהם של ישראל, וזהו 'הושענא רבא', שאפשר לזכות לישועות גדולות ביום הזה, אפילו לאיש שהוא בבחינת ערבה ואין בו לא טעם ולא ריח^{צב}.

והטעם שמכונה בשם הושענא רבא יתבאר על פי מה דאיתא במדרש (שמו"ר מה ו) על הפסוק 'וחנותי את אשר אחון', באותה שעה הראה לו הקב"ה את כל האוצרות של מתן שכר שהן מתוקננין לצדיקים וכו', ואחר כך ראה אוצר גדול, אמר האוצר הזה של מי הוא, אמר לו מי שיש לו אני נותן לו משכרו, ומי שאין לו אני עושה לו חנם ונותן לו מזה, שנאמר וחותי את אשר אחון, למי שאני מבקש לחון, וכן 'ורחמתי

הזה^{צא}, וכמו שכתב הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (סוכות תר"מ ד"ה ערבה) דהנה אמרו במדרש (ויק"ר ל יב) שה'ערבה' היא כנגד מי שאין בו לא טעם ולא ריח, ומה חשיבותם של אלו - 'אך הפה שהוא עיקר כחן של ישראל - הקול קול יעקב, אם כי בוודאי קול הצדיקים שיש להם טעם וריח עולה למדרגות רבות ביותר, אעפ"כ יש להם תערובות מעשים טובים, [אולם] מי שאין לו טעם וריח הוא רק תפלה בלבד, וזה שאמר (תהלים קב א) 'תפלה לעני כי יעטוף' היינו שמתעטף כולו בתפלה כמו"ש 'ואני תפילה', וזה ערב לפניו יתברך, ונקראת ערבה (וכלומר ש'ערבה' הוא מלשון 'ערב'). ומטעם זה נקרא 'הושענא רבא', כי ביום זה נושעים בו גם השפלים שאין להם טעם וריח כנ"ל, והוא ישועה גם לדורות

למטה, שאמרתי וידידי וצעקתי שמע ישראל... לא ולא. לא אמרתי שום וידידי, אלא צעקתי בכל כוחי, טאטע, נאר די קענסט מיר העלפן, העלף מיר (אבי שבשמים רק אתה יכול לעזור לי, אנא ממך הושיעני), ואז הגיע איזה גל כח מלמטה ופלט אותי לחוץ אל שפת הים, ע"כ (הובא ביזכור לאברהם).

פט. ובאמת אין איתנו מי שיודע מה לבקש לשנה הבאה, וכי מאן דהוא העלה על דעתו אשתקד את האסונות הנוראים שאירעו בשנת תשפ"א, ומי הוא היודע עתידות, אכן לזה העצה היעוצה לזעוק הושענא, כי הקב"ה הוא היודע איזה דבר ועניין צריך ישועה... אך עוד עצה כללית יש, וכמו שכתב הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע - לבקש ולהתחנן שלא יהא שום עגמת נפש, ובזה נכלל כבר כל הבקשות...

צ. והעיקר שלא לאבד ולא להפסיד הזדמנות זו לעת החיתום, כמעשה שהיה אצל הגאון ה'מנחת יצחק' זצוק"ל, שהיה נוהג לדבר בעת סעודה שלישית מידי שבת בשבתו דברי פלפול ודרוש, פעם עלו אליו שני אברכים וביקשו ממנו שיוסיף לומר גם 'דברי חיזוק', נענה המנח"י בענוותנותו מי אנכי שאחזק יהודים אחרים... ברם, בשבוע שלאחריו חזר על משל מדברי 'חובות הלבבות' (שער התשובה פרק י) משל שהמשילו הקדמונים, לאדם שהיו בידו מטבעות כסף, והיה צריך לעבור בנהר גדול, התחיל האיש להשליך מטבעותיו לתוככי הנהר, כי חשב שכך יעלה בידו לסתום את הנהר, אמנם אחר שכבר השליך את כל המטבעות לבד מאחת שנשארה בידו, וראה כי עדיין מים רבים ועמוקים לפניו - ואין בידו לעבור את הנהר ולהגיע למחוז חפצו, אמר למלח (מנהיג ספינות) אחד שעבר שם עם ספינתו - קח נא ממני מטבע זו אשר בידו, והעבירני בספינתך אל עבר הנהר. עשה המלח כדבריו, והביאו למחוז חפצו תמורת המטבע האחרונה שנשארה בידו.

עתה תחזה, 'חכם' זה זכה והציל את עצמו ב'הזדמנות' אחרונה שנקלעה בידו, ואף אחר שנהג כ'שוטה גמור' המאבד כל מה שנותנים לו, מ"מ 'בשעתא חדא ורגעא חדא' תפס והציל עצמו... מכאן ילמד כל אדם שלא לומר הן אבדתי גם אבדתי את כל ימים הקדושים ב'שטויות והבלים' כרחוק מזרח ממערב מ'עבודת הבורא'... מה אעשה עתה... כי אדרבה 'בשעתא חדא ורגעא חדא', ינצל כדבעי את האי יומא רבא בתפילות ובתחנונים, ויגיע בס"ד למטרתו ולמחוז חפצו לתכלית הטוב.

צא. בדרך רמז אמר הרה"ק בעל ה'אמרי אמת' מגור זי"ע להעמיס בלשון חז"ל (שבת לא). 'צפית לישועה', שעל האדם לצפות ולקוות להשי"ת ביום הישועה זה הושענא רבא, ושאלה זו ישאלו את האדם בבית דין של מעלה, מדוע לא 'צפית לישועה', כי גם הנבזים והשפלים במצבם הרוחני יכולים להיוושע ביום נשגב זה.

צב. כיו"ב כתב עוד ה'שפת אמת' (תר"נ ד"ה ליום) וז"ל. מה שקבעו חז"ל רוב תפלות בזה היום. כבר כתבנו שנקרא הושענא רבא שיכולין להוושע בו אפילו השפלים ודורות השפלים שהם בחי' ערבה לא טעם ולא ריח. ויש להבין א"כ מה כחם. אלא דהא כתיב (תהלים קטו ו) 'דלותי ולי יהושיע', פירוש על ידי שיודעים שהם דלים וצריכין להוושע - תבוא להם הישועה. וכ"כ חז"ל אעפ"י שאני דלה לי נאה להושיע הוא מטעם הנ"ל... כי עיקר הישועה לדלים. ולכן עיקר הישועה שיבוא משיח צדקנו במהרה מוכן דוקא להיות בדורות השפלים.

(אסתר ה ב) 'ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי, כי החותם נמצא בטבעת המלך כמו שכתוב (שם ה) 'וחתמו בטבעת המלך, וסתם המלך רומז למלך מלכי המלכים - שנותן החותם לצדיקים, ואומר להם 'כתבו על היהודים וחתמו כטוב בעיניכם, ונתן הממשלה אל הצדיקים, והנה אמרו חז"ל (ויק"ר ל ט) לולב זה הקב"ה, על כן לוקחין ממנו (מהלולב) את הטבעת, להראות אשר חותם הטוב של הושענא רבא, הן לזכות והן לחוב, הכל מוסר הקב"ה לישראל לעשות כרצונם וחפצם.

את אשר ארחם', ומשום כך הערבה שאין בה טעם וריח זוכה לישועה גדולה ולאוצר גדול משל צדיקים מפני ששופכת נפשה בתפילתה עד שמעלה הן בפני המקום ב"ה, וזהו הושענא רבא.

והושיענו אלוקי ישענו - המתקת הדינים ביום הוש"ר וביותר ע"י חביטת ערבה

כתב הרה"ק ה'אמרי נועם' זי"ע (הוש"ר אות ה) לרמוז במה שנהגו להסיר הטבעות שבלולב ביום הושענא רבא³³ (טושו"ע סימן תרס"ד ס"א), שהוא כמו שכתוב

צג. בגמרא (שם) איכא תרי טעמי למה מוליך ומביא ומנענע עם הלולב, חדא 'מוליך ומביא למי שהארבע רוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו, ועוד 'כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד, כדי לעצור טללים רעים', ובפמ"ג (משב"ז סימן תרנא סק"ב) כתב נפק"מ בין הטעמים, ופותח וכותב 'לי העני יש בכאן רמז, דלהטעם שמנענע כדי להעיד שכל ארבע רוחות שלו יתב"ש אם כן אינו צריך כי אם הולכה והבאה ולא לכסכס בעלים, אבל לטעם 'כדי לעצור' צריך טירוף וכסכוס כדי לנענע כחו של קטיגור, והגם שהוא איירי בנענועים שבכל ימי סוכות, מיהו מדבריו למדנו טעמא רבא למה בהוש"ר נוהגים להוריד ולהסיר הטבעות, שהרי ביום הזה צריך להשתיק הקטיגור ויקח הסניגור מקומו, ועל ידי הסרת הטבעות מתנענע הלולב חזק יותר.

שנה אחת פתח הרה"ק ה'קדושת יום טוב' זי"ע בקול חוצב להבות אש קודש, ואמר דברים נוקבים בדרך משל, למה הדבר דומה, לבן מלך שהלך שובב והסתובב באשפתות ולא התנהג כמעמדו הרם, לכן גרשו המלך מעל פניו והגלה אותו למדינה רחוקה, והנה בבואו לשם קיבלו אותו בני הכפרים בגסות כדרך שקיבלו שאר האנשים, וכמה שניסה להסביר להם שהוא בן מלך היו לועגים לו ומבזים אותו בכל עת ובכל שעה, ולא עוד אלא כיון שניסה לשלוט ולמלוך עליהם היו מכים ומציקים לו ומלבישים אותו בבגדים צואים, למותר לפרש גודל צערו של הבן וייסורי נפשו מתוך מצבו השפל, והתחיל להתגעגע אל אביו בגעגועין עזין, ומה רבה היתה שמחתו כאשר לאחר זמן רב נודע לו שבתוך כמה שבועות יבוא המלך לבקרו, אולם גם בני הכפר שמעו על דבר ביקורו של המלך, וידעו שאם יתודע למלך מה שעוללו לבנו יענשו קשות, על כן מיהרו והסירו ממנו את בגדיו הצואים ותחתייהם הלבשו אותו בבגדי חמודות, והתחילו לכבדו בכבוד מלכים, וכאשר הגיע המלך שמח מאד לראות את בנו לבוש בבגדי יקר ותפארת והולך בדרך טובים ומתנהג בדרכי מלוכה, עד שכבר החליט בלבו שיהא טוב לבנו שיסאר עוד באותו כפר כדי שיושלם במידותיו הטובות. כאשר נודע לבן על החלטת אביו נשבר לבו בקרבו, והלך להתייעץ עם אחד מאוהביו כדת מה לעשות, והוא אכן נתן לו עצה הגונה, שימהר לפשוט את בגדיו המפוארים וילבש תחתייהם את הבגדים הצואים, ובזאת יכנס אל אביו ויגלה לו שהוא לבוש בבגדים אלו במשך כל ימות השנה, ויבקש על נפשו בתחנונים על הסבל והעינוי מבני הכפר שמתאכזרים עליו ומענים אותו בצרות קשים ומרים.

והנמשל ביאר ה'קדושת יום טוב', דהנה הנשמה יורדת לעולם הזה ובמשך כל השנה מטנף הגוף את הנשמה, וגורם לה לסבול צרות ויסורים, אולם ביום מן הימים שומע הגוף כי בא ה' לשפוט את הארץ בראש השנה, ולכן חוזר האדם בתשובה ומזדכך ומנקה את הנשמה מכל לכלוך, עד שבימים הנוראים עומד האדם באימה ויראה לפני אדון הכל ומתלבש בבגדים נאים ולבנים צחים כשלג, ואף אומר בקול רם 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' כמלאכי השרת משרתי עליון, עד שנראה בעיני הפמליא של מעלה שאין יותר טוב מחיבורם של הגוף והנשמה גם יחד, אולם הנשמה יודעת שכל הפעולות הללו אינן אלא לשעה, וכאשר יחלפו הימים הנוראים יחזור הגוף לסורו ח"ו, ולכן אנו מסירים את הטבעות מהלולב בעת תפלת הושענא רבא, להורות ולגלות דעת על גודל צערנו ושיחנו מזה שאיננו קשורים ואגודים במלך א-ל חי וקיים כדת וככון, וכל השנה אנו לבושים בבגדים צואים, וחוזרים בתשובה ומתוודים ומודים לפני הקב"ה בחרטה על העבר ובקבלה על העתיד שמכאן ואילך נהיה טובים באמת, ואז צועקים 'הושענא'.

שנינו בסוכה (מה.) 'מצות ערבה כיצה, מקום היה למטה מירושלים ונקרא 'מוצא', יורדין לשם ומלקטין משם מורביות של ערבה, ואמרו שם בגמרא, 'מאי טעמא קרי ליה מוצא, איידי דמיפק מכרנא דמלכא קרי ליה מוצא', פירוש כיון שהוציאו אותו מכלל חיוב המס, על כן נקרא 'מוצא' כי הוצא מן המס.

וב'שיר מעון' (להגר"ש סופר, הוש"ר ד"ה במתני') מבאר בדרך רמז, דקאי על 'כרנא דמלכא דשמיא' אלו היסורים שנגזר על האדם לסבול בהאי עלמא, וידוע מה שכתב האר"י ז"ל (שער הכוונות סוכות דרוש ה) ומקורו טהור בזוה"ק (פר' צו לא:) שבהושענא רבא מבטלין כל הדינים בחביטת ה' ערבות^{צד} וממילא אין עוד כרנא

עוד כתב הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (דף קמב:) 'ובהושענא רבא על ידי חביטת הערבה, הכל הוא בכדי להמתיק הנבירות, ושיושפע החסדים בעולם'.
עוד כתב הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (דף יז:) 'ובפרט בהושענא רבא צריך מאוד לעשות תשובה בעת חביטת הערבה, שבעת ההיא הוא גמר החתימה, וצריך האדם מאוד לעשות תשובה לפני הקב"ה, ועי"ז בורא בריה חדשה כידוע, כי ערבה בגימטריא זרע, ובגימטריא עזר'.

צד. כתב במנורת המאור, שמעתי שיש בה בערבה של הוש"ר סגולת שמירה למתכוין בה בסכנת דרכים. ומן העניין לציין מה שכתב בספר ליקוטי צבי (ענייני תפילת הדרך) בשם קדמון שאם נמצא על אם הדרך במקום סכנה אם יש אתו ערבה חבוטה מה טוב, ואם לאו יזכר במקום שהניחו ויאמר אני והו הושיעה נא ויראה ניסים. כעין זה כתב הכף החיים בשם ספר התניא, שהיו מניחים את הערבות החבוטות בראש מיטתן לחיוב מצוה, וכמה יש להתבונן בדבר שאם המחזיק בערבה חבוטה ואומר אני והו הושיעה נא רואה ניסים והוא שמירה בדרך, אם כן קל וחומר בן בנו של קל וחומר למחזיק בידו אגודת ערבות ביום הושענא רבא וחובטן ואומר אני והו עד כמה שעת הכושר היא להשפיע עליו שמירה עליונה בכל העניינים.

ידוע שבימי מלחמת העולם הראשונה חילק ה'אור שמח' לאותם שנאלצו לצאת לקרב מהערבות החבוטות לשמירה ולהצלה מסערות המלחמה, ואכן כל אותם שקבלו מידו שבו לביתם בריאים ושלימים בגוף ובנשמה, ולא מילתא זוטרתיה היא כלל כידוע. ובספר המידות מביא בשם ספר יפה ללב שסגולה לפחדים אצל ילדים וכדומה, מפחד לילה וחלום, שיניח מהערבות מתחת מראשותיו וישן עליה וייעלמו הפחדים.

צה. וכיון שניתנה הרשות לדרוש יש להוסיף על דבריו, דהנה מבואר ב'ספר החינוך' (מצוה שכד) שהערבה דומה לפה, והרמז שצריך לשמור את הפה מלשון הרע, וכיוצא בזה הסביר הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע מה שאמרו (סוכה לד.) בסימני הצפצפה שהיא פסולה לערבה 'עלה שלה עגול, ופיה דומה למגל', היינו שהוא מצפצף כציפור 'ועלה שלה עגול' דהיינו פתוח ואינו נזהר לסגרו כראוי, והיינו דאמרו שם 'פיה דומה למגל', היינו שדוקר את חברו בחרב פיפיות ומעליבו ומביישו, ומשום הכי הביאו את הערבות הכשרות מהעיר 'מוצא' שנפטרים שם ממס המלך מלכי המלכים, לרמז שהשומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. ואפשר שלכן נוטלים אגודה של חמש ערבות בהושענא רבא וחובטים אותה חמש פעמים, שהוא כדי לכפר ולתקן את חמשה מוצאות הפה, שהרי ערבה מורה ומרמזת על שמירת הלשון.

שמנ"ע ושמה"ת

אהבת שמיני עצרת שהיא על ידי שמחה, ויום השמיני הוא בעצמו כמו יוהכ"פ [כי בשניהם יש בקרבן מוסף רק פר אחד לחטאת], ואפ"ה קדושתו יותר מיוה"כ - על ידי שמחה - חדוותא דמלכא עם ישראל^{צו}.

ובבך מבאר החת"ס הטעם, ששונה שמיני עצרת מכל המועדים שקדושתם עומדת על דבר מצוה, כגון 'קרבן פסח' בפסח, שתי הלחם בשבועות, שופר בראש השנה, עינוי הנפש ביום הכיפורים, ונטילת לולב וסוכה בחג הסוכות, כמו כן עיקר מצוותן אינה אלא ביום לכן אמרה תורה לשמוח בהם ביום, אבל קדושת שמיני (עצרת) אינו אלא על ידי שמחת האדם, שמתענג על ה' וחדוותו יתברך, ואינו עומד על מצוה מיוחדת, ולכן דרשו חז"ל (סוכה מה.) 'לרבות לילי יו"ט האחרון של חג לשמחה'.

עוד איתא בזה"ק (ח"א רח:ז) על הפסוק (בראשית מה א) 'ולא עמד איש אתו בהתודע יוסף אל אחיו, וז"ל (בתרגום) בשעה שהקב"ה מתייחד עם בני ישראל, אין שאר אומות ועמים יכולים להיכנס עמם, בגין כך (במדבר כט לה) 'ביום השמיני עצרת תהיה לכם', כי בזמן הזה נמצא הקב"ה בחבורה אחת עם בני ישראל לבדם, ועוד מפרש כן על הזמן העתיד לבוא, אך כבר כתב ה'שפת אמת' (תרג"ב ד"ה ח' ימי) דקדושת שמנ"ע היא בעין דלעתיד לבוא, ונמצא ששני הפירושים עולים לקנה אחד.

כתב הרמב"ן בפירושו על התורה (פרשת אמור) לבאר הטעם שאין צריך ליטול אתרוג בשמיני עצרת וז"ל. אבל בשמיני אינו צריך - כי הוא עצמו הדר.

עכנו עוד יום אחד - הקירבה שבין ישראל לאביהם שבשמים בשמיני עצרת

איתא בזה"ק (ח"ג לב.) 'וישראל ביומא דא [בהושענא רבא] מסיימי דינין דלהון [מסיימים את הדינים], ושראן בברכתא [ומתחילים את הברכות], דהא ליומא אחרא [שמיני עצרת] זמינין [בני ישראל] לאשתעשעא במלכא^{צו} לנטלא מניה ברכאן לכל שתא [לקבל מאתו ברכות לכל השנה] ובההוא חדוותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודיהו [ובאותה שמחה לא יימצאו אלא בני ישראל לבדם], ומאן דיתיב עם מלכא ונטל ליה בלחודיה כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה' [וכל היושב לבדו עם המלך - כל העולה ברצונו יבקש וימלאו בקשתו].

נפלאים המה דברי הרמ"ע מפאנו (מאמר חיקור הדין ח"ב סוף פכ"ז) שלשון 'חג' מורה על חוגה ועיגול הסובב על נקודה פנימית ומרכזית, ולכן שמיני עצרת לא נקרא חג (עי' שו"ע סימן תרסח), כי כל שאר הימים טובים סובבים את נקודת השמיני עצרת, כי הוא קדושה העליונה מכל הקדושות, אפילו מקדושת יוהכ"פ, ולא שייך לקרותו חג.

הוסיף הרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (דרשות, סוכות תקפ"א ד"ה והיית), שקדושתו שונה משל יום הכיפורים, שהרי קדושת יוהכ"פ היא על ידי עינוי הנפש ואילו קדושת שמיני עצרת היא על ידי שמחה, וזה נקרא (שה"ש ז ז) 'מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים', כי אהבת ה' על ידי עינוי, כמו יוה"כ, למטה ממדרגת

צו. איתא בשפת אמת שבחג הסוכות אנו יושבים בסוכה תחת הסכך שהוא בחי' החופה שהקב"ה פורש חופתו עלינו, ואילו ביום שמיני עצרת הוא כענין היחוד לאחר החופה [ועיין עוד ב'בני יששכר' (מאמר י אות י) שהפליג

נוראות בגודל הקרבה והאהבה שיש בשמיני עצרת מה שאין הפה יכול לדבר לרוב קדושתם].

והנה בכל המועדים הזהירה תורה (דברים טז טז) 'שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך וגו', ולא יראה את פני ה' ריקם, כי אין ביאת האדם רצויה לפני הקב"ה כאשר היא ריקנית, אלא בכדי שיוכל בשר ודם לקבל פני השכינה עליו לרצות את קונו בקרבנות כדי להתקרב אל השי"ת, אבל בשמיני עצרת אינו צריך לעשות כלום כדי להוסיף דברי ריצוי לקרב בין ישראל לאביהם שבשמים, אלא עצם ביאתו הוא השמחה והריצוי לפני הקב"ה, 'כדי שאהנה מכם'.

צו. בדרך רמז פירש הגר"א (ביאור הגר"א משלי לא כה) את הפסוק 'עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון', עוז זה ראש השנה שהקב"ה יושב על כסא דין בעוז ותעצמות לשפוט כל יושבי תבל, הדר זה סוכות שנוטלים פרי עץ הדר כמצות היום, 'ותשחק ליום אחרון' זה יום אחרון של חג - שמיני עצרת שעליו נאמר (דברים טז טז) 'והיית אך שמח' (ומשמ נלמד (סוכה מה.) שמחה ליו"ט אחרון של חג).

לאומרים בכונה גדולה, כי מלבד שכל תיקון של הימים מיום ר"ה עד שמיני עצרת הוא נשלם, והכל תלוי ביום הזה, עוד בה, כי אין בכל אלו הימים יום רצון לה, לשמוע ה' תפילתו בכל מה דבעי ביום הזה^{צט}.

והרה"ק רבי אהרן ממשערנאביל זי"ע אמר, שתפלת 'גשם' בשמיני עצרת מסוגלת לפרנסה. וב'ייטב פנים' (שמת הרגל אות א) הביא הטעם שמתפללים תפילת גשם [דהיינו עניני גשמייות] בשמיני עצרת, כי בו פוסקים על האדם מסת פרנסתו, ורמוזו כן בפסוק (במדבר כט, לה) 'ביום השמיני עצרת תהיה לכם', וידוע כי חז"ל אמרו (ביצה כח:) לכם - לכל צרכיכם, המורה על כל צרכי הגשמיים של האדם, ונרמזו גם בלשון חז"ל (סוכה מה.) 'שמיני [עצרת] רגל בפני עצמו הוא, היינו שהוא הזמן הראוי להעתיר ולבקש על צרכי עצמו, שישפיע קוב"ה השפעות טובות גם בעניני גשמייות.

הפליג ב'עבודת ישראל' (לשמיני עצרת) עד כמה ניתן לפעול בהאי יומא, דהנה בגמרא (תענית ז.) נחלקו האמוראים כמה גדול יום הגשמים, רבי אבהו אמר 'גדול יום הגשמים מתחיית המתים', רב יהודה אמר 'כיום שניתנה בו תורה', רבא אמר 'יותר מיום שניתנה בו תורה', ובהמשך הסוגיא (שם ע"ב) 'כיום שנבראו שמים וארץ', ורב אושעיא אמר 'שאפילו ישועה פרה ורבה בו', ועיי"ש עוד דברים נשגבים, ופירש העבודת ישראל, ד'יום הגשמים' קאי על יום שמיני עצרת שבו מתפללים על ה'גשמים'. ונפלא הדבר למתבונן, כי הרי כלל ידוע ש'אלו ואלו דברי אלוקים חיים', נמצא שכל דברי האמוראים גם יחדיו מתקיימים היום... ורפואות וישועות לרוב נשפעות בעת הזאת^ק.

ואף כי וודאי רב הנסתר על הנגלה בדבריו הקדושים, מכל מקום חזינן כאן, שהיום גדול ונורא וכולו הדר שבהדרים, וב'ספר החינוך' (מצוה שכד) כתב הטעם שאין נוטלין לולב ביום השמיני כי יום שמיני עצרת כולו לה'.

עננו ביום קראנו - ימים המסוגלים מאד לקבלת התפילות איתא בחז"ל (ילקוט ש פנחס תשפב) 'ביום השמיני עצרת - למה נעצרו עוד יום אחד, רב אמר, משל למה הדבר דומה, למלך שהגיע לו יו"ט, באו ארסיו וכבדו אותו, באו בני ביתו וכבדו אותו, היתה מטרונא מרמזת בהם, עד שנוהג עמכם תבעו צרכיכם מן המלך, כך התורה מרמזת לישראל תבעו צרכיכם'. והיינו כי הזמן מסוגל לקבל כל התפילות ולהשפיע שפע טוב לכל השנה הבעל"ט, ובלשון הזוה"ק הנ"ל כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה, על כן כביכול התורה מרמזת לישראל אל תאבדו את שעת הכושר ואת העת-רצון המיוחדת הזאת, אלא תבעו צרכיכם. כי לגודל התעוררות האהבה דרחים קוב"ה לבניו הרי הוא ממלא להם כל משאלותיהם, ואנו דומים לבן המתחטא אל אביו שעושה לו בקשתו.

ובמו שכתב ב'יסוד יוסף' (פרק עט) 'ומנהג ישראל להוציא כל הספרי תורה שבהיכל, להראות חיבה גדולה להשי"ת ב"ה, כמו אב האוהב לבנו חביבו, ופותח לו כל גנוי אוצרותיו, ואינו מונע ממנו כלום, הכי נמי להריק אלינו כל האורות הקדושות, באופן שגם אנחנו נהיה כלי מוכן לקבל קדושה העליונה, ולא לפגום ח"ו^{צח}.

וכך כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י זצ"ל (מועד לכל חי כה א) וז"ל, מאד מאד יזהר בתפילות שמיני עצרת,

צח. הא למה הדבר דומה, ליום השוק שהרוכלים מוכרים חפצים יקרי ערך במחירים מוזלים ביותר, והנמצא שם יכול לקנות 'מציאות' בפרוטות ולמוכרם בביתו בסכום רב ועצום, והטיפש יסתובב כל היום כולו בשוק ולא יקנה מאומה, ובליילה יחזור לביתו וימרוט את שערות ראשו בצער על שלא ניצל את ההזדמנות הנפלאה. צט. וכן זירז הרה"ק רבי מרדכי מנדבורנא זי"ע לסיים את ספר תהלים בשמיני עצרת, כי שערי שמים פתוחים ביום הזה, ואף אמר שבית המדרש שאין מסיימים בו תהלים לא יקרא 'נדבורנא בית המדרש', כי זמנים אלו מסוגלים מאד לתפילות שתתקבלנה.

ק. בליקוטי מהרי"ח כתב בשם הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע לרמז על זה היום בלשון הכתוב (תהלים קד כט-ל) 'תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון, תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה', 'יגועון' - זה ראש השנה שכל הבריאה מתחלת מחדש, והבריאה הקודמת כלא היתה ובבחי' גויעה. 'ואל עפרם ישובון' - כנגד יום כיפור שבו הבריות נדמים למלאכי השרת ואין בבחי' אדם. 'ותחדש פני אדמה' - כנגד שמ"ע שממנו נשפע הברכות לחידוש האדמה והשנה כולה.

באר הפרשה - שמנ"ע ושמה"ת

ולכן כתיב 'תהיה לכם' - אותיות 'מלך', כי עד שמיני עצרת אפשר עדיין לתקן ולקבל על עצמו עול מלכות שמים ולשוב בתשובה לפני הבורא יתב"שקב.

תעלה תפילתי - תיקון לתפילות של כל השנה

דרש הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע (מהר"י, סוכות) בדברי חז"ל (סוכה מה). 'שמיני [עצרת] רגל בפני עצמו, לענין פז"ר קש"ב' (סימן לששה דברים ששמ"ע שונה מהג הסוכות, וסימנך פז"ר קש"ב, עי"ש ברש"י ותוס'), היינו שביום זה מתקבצות כל התפילות שמאזיה סיבה לא עלו לרצון לפני כסא הכבוד, והיו מפוזרים בעולמות העליונים ועתה עולים לפני כסא הכבוד לרצון והקב"ה מקשיב להן, והיינו פז"ר קש"ב' שהקב"ה מקשיב לתפילות הנפזרות קב.

כתב הרה"ק הישפתי צדיק' זי"ע (לסוכות) בשם הרה"ק ה'חידושי הרי"ם' זי"ע בשם רבו הרה"ק הר"ב מפשיסחא זי"ע שהזהיר להסידים שביום שמיני עצרת יתפללו כולם בציבור, ובוה יתוקנו כל התפילות אשר התפללו ביחידות בכל השנה קב.

שישו ושמו - סגולת השמחה בתורתנו הקדושה

אשרי השמח בשמחת התורה ושכרו הרבה מאד, כמו שמובא ב'יסוד ושורש העבודה' (פמ"ז) 'וכל הזהיר בשמחה של תורה ביום הזה, במוח שלא יפסק תורה מזרעו'. וכך היה מנהג גדולים וקדושים שהיו מפזרים ורוקדים בכל כוחם ומעוזם לכבוד התורה הקדושה קב, וכה כתוב ב'שער הכוונות' (דרושי תג הסוכות דף קד).

והזמן גופא משפיע רב ברכות על בני ישראל, כפי שמביא הרה"ק השם משמואל' זי"ע (שמחה"ת תרע"ג) בשם 'אדמו"ר [רבי חנוך העניך] הכהן הגדול זצלה"ה מאלכסנדר', שלכן אין מברכין 'ברכת כהנים' בשמחת תורה קב כי ביום הזה קוראים בתורה וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים את בני ישראל, 'וגנאי הוא לברכות משה רבינו ע"ה שנצטרך עמהן עוד לברכות של הכהנים'.

והקשה השם משמואל' על דבריו, דא"כ לא יעלו הכהנים לדוכן לעולם, שהרי ברכותיו של משה לעולם קיימות, לפיכך מחדש, שבעת שקורין את הברכות (בכל שנה ושנה) הוא כאילו משה רבינו ע"ה עומד עדיין ומברך את הברכות, ולכן רק אז יש משום גנאי להוסיף בברכות (ומוסיף שם, שהוא בתנאי, שנהיה 'כלים' [ראויים] לקבל כמו אז - היו הברכות פועלות תיכף, כי הברכה לא חלה אלא לפי ערך הכנת המקבל, עי"ש).

והחכם עיניו בראשו להרבות בתפילה מתוך התעוררות תשובה, בכדי שיוכל לפעול לעצמו ולכל בני ישראל 'שנה טובה ומתוקה', וכמו שביאר הרה"ק רבי משה מקאזניץ זי"ע (באר משה שמנ"ע ד"ה ביום השמיני), שלכן נקרא רגל זה בשם 'עצרת' מלשון עצירה ועיכוב, שהגם שהפתקין יוצאין בהושענא רבא, עב"ז מעכבין אותן עד שמיני עצרת, שיש עוד זמן להאדם בשמיני עצרת לשוב בתשובה ולקבל עליו מלכותו יתברך, עול מלכות שמים שלימה, וזהו (במדבר כט לה) 'ביום השמיני עצרת תהיה' - שאפשר לעצור ולעכב את הפתקין.

קא. אין זה לכל המנהגים, אלא שרבו המקומות שנהגו כן.

קב. הובא בשם הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע לרמז בדברי הגמרא (עירובין נד.) החש בראשו - שלא עבד כראוי בראש השנה, יעסוק בתורה- ישלים עצמו ביום שמחת תורה.

קג. כתב הרה"ק ה'מנחת אלעזר' זי"ע, (שער יששכר, זמן שמחתנו אות יז) שיש לו בקבלה איש מפי איש עד ה'חזוה' מלובלין זי"ע אשר קיבל ממרן הבעש"ט זי"ע מפי אליהו הנביא, שהמכוון בתפלות בשלשה ימים אלו, הוש"ר שמיני עצרת ושמחת תורה, מובטח לו שיכוון בתפלה בכל ימות השנה.

קד. הרה"ק רבי דוד מקאצק זי"ע היה נוהג מזמן לזמן להתפלל ביחידות (וסוד ה' ליראיו), שנה אחת בשמיני עצרת הבחין אביו הרה"ק רמ"מ מקאצק זי"ע, שבנו אינו נמנה בין המתפללים, ושלא לקרוא לו, באמרו שביום הזה חותמים גזר דינו של אדם בענין הפרנסה, וכדי להוציא כאור דינו צריך להתפלל בציבור, ונתן רמז לכך, כי בפסוק (דברים טז טו) 'והיית אך שמח אמרו (סוכה מה). לרבות יום אחרון של חג לשמחה, וס"ת של והיית אך שמח הוא חת"ך כשמו של המלאך הממונה על הפרנסה כידוע, לרמז שאז גמר החתימה בענין הפרנסה.

קה. כתב בשלמי חגיגה (דף רצ"ב ע"ב, יו"ל בשנת תק"ט) בשמחת תורה, אשרי אנוש יעשה זאת וכן אדם יחזיק בה בשמחתה של תורה, לתקן את פגמי נשמתו אשר פגם בכבוד תורת ה' תמימה, ומצא כדי גאולתו, ונוסף על שזה מה שאמרו הראשונים כי כל הזהיר בשמחה של תורה כהיום הזה בטוח שלא יפסק תורה מזרעו, ושראו לרב

הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע אמר בשם אביו הרה"ק מהר"ש זי"ע, 'מה הם הריקודים איני יכול להגיד לכם, אולם זאת אוכל לומר, שכל התפילות שאין להן עליה בכל השנה כולה עולים ביום הזה על ידי הריקודים' (מדבר קדש) ט.

כתב הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (לפסח דף צד.) אמר שמחת ריקודין ביו"ט הוא מדריגה גבוה ממדריגות הגבוהות שיש בתפילה. התפילה מדברים בפה, וכשעוזר לו הקב"ה נאמר (תהלים קמה כא) 'תהלל ד' ידבר פי

למהרח"ו זי"ע, 'וראיתי למורי ז"ל [האר"י הקדוש] שהיה נוהר מאד בדבר זה, להקיף את הס"ת, או לפניו או לאחריו, ולרקד ולשורר לפניו בכל יבלתו^ק, כליל מוצאי יום טוב אחר תפלת ערבית. ומפי השמועה מקובל עוד, שהיה האר"י הקדוש עובר מביהמ"ד לביהמ"ד כדי לרקוד עם התורה במשך שעות ארוכות^ק.

והנה בנוסח התפילה שתיקן החיד"א איתא, שבכוח הקפות אלו יפלו כל המחיצות של ברזל המפסיקות בינינו לבין אבינו שבשמים^ק.

גדול בישראל שהיה מרבה בשמחתה של תורה כהיום הזה, והעידו עליו שעד שלושה דורות היו מיוצאי ירכו שלשלת חכמים וידועים ומרביצים תורה זה אחר זה חבל נמרץ, וידעו הכל זה זכה על רוב שמחתו ביום שמחת תורה מה שלא ראו מעולם בשום גדול בתורה עושה כן, וברוב גדולתו היה מניח ומכרכר בכל עוז ומעורר לבות בני אדם לאמר שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישראל.

סוד גדול גילה לנו הרה"ק ה'ישמח ישראל' זי"ע (הובא בתפארת רבותינו דף קיז), דהנה כתיב (שמואל ב' ו טז-כג) כי מיכל לא היה לה ילד כי 'ותבו לה בלבה' - שהביטה בבזיון על דוד שהיה מפזז ומכרכר לפני ארון ה', אמור מעתה, במידה טובה מרובה - להיפך, המפזז ומכרכר בכל עוז מבלי להביט על עצמו ועל כבודו, יזכה לילד... עובדא ידענא באחד מבני חבורתנו שהמתין כמה וכמה שנים מיום נישואיו ועדיין לא זכה לחבוק בן, מה עשה, בהגיע יום שמחת תורה בעת הריקודים לכבוד התורה, היה מפזז ומכרכר באופן נפלא, וממש ביזה עצמו לשם כך, ואכן, כעבור תשעה ירחים נולדה לו בתו הבכורה, וכמעשהו בראשונה כן מעשהו שנתיים לאחר מכן, וגם אז זכה לבן כתשעה ירחים לאחמ"כ. אחד מידידיו ששמע ממנו על ה'סגולה', והוא גם נתנסה ב'חסרון בנין', הלך להתפלל ביום שמח"ת (תשע"ז) באיזה 'מושב זקנים' - מקום שאין מכירין אותו, והתבזה בעבור כבוד התורה, ובחודש תמוז הכניס את בנו בכורו בבריתו של אברהם אבינו.

קו. הרה"ק מסאטמאר זי"ע היה רוקד עד כלות כוחותיו ממש בשמחת התורה, וכאשר שאלו אותו פעם מהיכן שואב כוחות עצומים כאלו לרקוד בעוז ותעצומות (וכל זאת אחרי עבודתו בקודש בימים הנוראים, ובפרט שכיום אתמול בהושענא רבא האריך בתפילה ותחנונים במשך שעות ארוכות), השיב בדרך צחות 'הרי שמיני רגל בפני עצמו...' (סוכה מח.) והיינו שהקב"ה נותן לאדם רגלים חדשות שיוכל לרקוד בהן ביום הזה...

קז. ב'מעשה רב' (אות רלג) מביא ממנהגיו של הגר"א ביום הזה, 'ושמחים שמחה גדולה, ובשמחת תורה היו מקיפים הבימה עם הס"ת שבע פעמים וכו', והוא ז"ל היה הולך לפני הספר תורה שמח מאד, ברוב עוז וחדוה, וחכמת אדם תאיר פניו כלפיד אש בוערת, ומספק כף אל כף, ומפזז ומכרכר בכל עוז לפני הס"ת'.

קח. הרה"ק הרי"צ מליובאוויטש זי"ע היה אומר בשם אביו הרה"ק רבי שלום דוב מליובאוויטש זי"ע, שבמשך ארבעים ושמונה שעות של שמיני עצרת ושמחת תורה [-בחוץ לארץ משום ספיקא דיומא חוגגים יום טוב שני של גליות] 'דארף מען זעהן מייקר זיין, יעדער רגע קען מען שעפן אוצרות מיט עמערס און קאדקעס בגשמיות וברוחניות, און דאס איז דארך די ריקודים' (שצריך מאד לייקר ולהחשיב את השעות הללו, לנצלם במלואם כהוגן, כי בכל רגע אפשר לדלות ולמלאות דליים וחביות של השפעות טובות בגשמיות וברוחניות, ואפשר להשיגם על ידי הריקודים בעת ההקפות, הובא בספר המאמרים שנת תשי"א עמוד 79).

קט. שנה אחת בשמחת תורה אמר הרי"ץ, שבעת ההקפות אפשר לבקש ולפעול דברים נשגבים ביותר, כי מחזיקים את הס"ת בחיבה ומראים שאנחנו בבחינת 'חבוקה ודבוקה בך' [ולא כמו בשאר ימי החג שמחזיקים את הס"ת אצל הבימה ומסבבים אותה], והסביר את הדבר במשל, כי כך דרכו של העולם שאין החנווני מקיף בסחורתו כי אם למי שיודע ומכיר בו שהוא משלם את חובותיו, ואילו לאלו שאין משלמים כהוגן ימכור רק במזומן בלבד כדי שלא להניח מעותיו על קרן הצבי, ולכן קוראים הריקודים בשם 'הקפות', כי בעת הזאת יכול כל אחד לקבל השפעות טובות ב'הקפה' ולמלאות אסמיו בסחורה רבה [נראה הכוונה, כי אחר עבודת האדם בימים הנוראים, אין לך אדם

על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, גייריה, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואיך פירושה הוא זיל גמור, היינו כי הוא ביקש לדעת ולהבין סוד שמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו, וזהו 'כשאני עומד על רגל אחת', השיב לו הלל, 'דעלך סני לחברך לא תעביד', כי ביותר צריך להקפיד בזה בעת ההקפות, להיזהר עד מאד בכבוד הזולת ולכבד כל אחד ואחד יותר מכפי כבודו, וק"ו שלא לפגוע חלילה באחרים, דבכהאי גוונא יצא שברו בהפסדו, ותפס את הטפל ועזב את העיקר רח"ל ק"א.

פעם נשאל הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע מהו 'סוד ההקפות', והשיב, כשהנך מכוסה עם הטלית וכולך דביקות עם הספר תורה, אזי היזהר ביותר שלא לדרוך על כף רגלו של חברך, כי כשאניך רואה לא תדע לעולם את מי לפייס, וזה סוד ההקפות ק"ב.

מישראל שלא התעורר בהם לתשובה, ועל כן נאמנים הם להקיף להם סחורה בהקפה], אולם אח"כ עליו לשלם את חובותיו מדי יום ביומו, על ידי הודאה וברכה תפלה ובקשה לפני מלך הכבוד. קי. איתא ב'אמרי פנחס' (שער ד אות ד), שנה אחת לפני הקפות בשמחת תורה אמר הרה"ק רבי פנחס מקאריץ זי"ע להחסידי רבי רפאל ז"ל, 'תדע רפאל, שעד עתה עשינו הקפות והיה בידינו מאני קרבא [-כלי זיין] גדולים וחזקים שהם הד' מינים, וא"כ עתה שאנו הולכים לעשות הקפות בידיים ריקניות, כי תפיסת הס"ת בעת ההקפה אין בה משום קיום מצות עשה כמו בנטילת לולב, נו זאג מיר רפאל, וואס פאר א פנים האט א מענטש אז ער מאכט הקפות מיט ליידגע הענד [-איך מצינו ידינו ורגלינו בבית המדרש כאשר אנו ניגשים אל ההקפות בידיים ריקניות], נאר די עצה צו דעם איז [רק העצה היעוצה היא], שעתה יהיה האדם בעצמו קדוש כקדושת הד' מינים, ויהיה לבו בחינת אתרוג, ושדרתו בחינת לולב, ועיניו בחינת הדסים, ושפתותיו בחינת ערבה, ואז יש ביכולת לקחת הס"ת ולהקיף עמו בשמחה וריקודין..., ויהי כשמוע החסיד את דברי התוכחה של רבו ירדו פלגי דמעות מעיניו, בידעו שעדיין לא השיג קדושה זו, ואנה הוא בא, 'ואמר לו אדומו"ר זצוק"ל בזה הלשון, בדרך שחוק מעט, וויין נישט רפאל וויין נישט, דיך וועל איך מיט נעמען אויף מיינע פלייצעס' [כדי להרגיעו אמר לו 'אל תבכה, אני אשא אותך על כתפי...'].¹

קיא. פעם איקלע אורח אל הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל, הגרח"ע קיבלו במאור פנים וכיבדו לעלות לסוכה לאכול ולשתות כדי להשביע את נפשו, כשהוא עצמו מתנצל בפניו, שהוא הצטנן מאד מן הקור, וכבר אמרו (סוכה כה:): 'מצטער פטור מן הסוכה', ואכן עלה האורח והתחיל לסעוד סעודתו בסוכה, לא עבר זמן רב והנה לפתע הגיע הגרח"ע לבוש במעיל אל תוך הסוכה, ועל פליאת האורח השיב 'אכן מצטער פטור מן הסוכה, אולם במצות הכנסת אורחים מחויב גם המצטער...'.²

עובדא זו הוה מרגלא בפומיה דהרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע, והיה מפרש בדרך צחות על פי זה מה שמצינו בצדיקי הדורות שלא יצאו מהסוכה אף שירדו גשמים, משום שהיו אצלם באותה שעה אורחים - האושפיזין קדישין, וירידת גשמים פוטר מסוכה ולא מהכנסת אורחים... וללמדנו שבענייני מידות אין פטור מצטער.

קיב. מסופר על הגה"ק מהרי"ל דיסקין זי"ע שבאחת השנים לאחר שגמרו את ההקפות בשמחת תורה בבית מדרשו, הורה לחזור ולערוך שוב את ז' ההקפות, והעם לא ידע מה יום מיומיים ועל מה עשה כן, אך בנו העיד לאחר מכן, שהפציר באביו עד שגילה לו 'רז' זה היות ונכח שם תלמיד חכם חשוב אחד, אשר לא כבדוהו בהקפה כראוי לו והמהרי"ל הכיר שיש כאן עלבונה של תורה, על כן הורה לחזור ולרקוד עם ספרי התורה, כדי שיוכל לכבד את

ויברך כל בשר שם קדשו' - שנכנס בהבשר. וכשהוא במדרגה יותר נאמר (שם לה י) 'כל עצמותי תאמרנה' וכו'. וכן בריקודין הוא מגביה כל גופו בשמחת יו"ט.

בדרך רמז כתב ה'עטרת ישועה' (ד"ה במאמרם) לרמז בלשון המשנה (נגעים יב א) 'בית עגול אינו מטמא בנגעים' שעל ידי העיגולים והריקודים שעושים בשמחת תורה מסלקים ומבטלים כל הנגעים והפגעים רעים, ובל מרעין בישין ק"י.

תחילתה וסופה חסד - הזהירות בכבוד חברו

בה אמר הרה"ק מרוזין זי"ע (עירן קדישין שמיני עצרת) וו"ל, העיקר הוא ביום זה 'אהבת רעים' באמת, ולרדוף אחר השלום, והסימן לזה, שברוב העולם שכיחים ביום הקדוש הזה מחלוקת וקטמות ומריבות. ולכן אמרו חז"ל (שבת לא.) על אותו הגר שביקש מהלל הזקן גיירני

לאביו המלך, אך מחמת המרחק הרב לא היה יכול לנסוע אליו, פעם אחת הגיע אביו לבקר ושמוח עמו הבן עד מאד, ובמשך הימים ששהה עמו היה מלא שמחה וחרוה, אולם בשעת פרידה נכנס הילד שעשועים' בהתרפקות לפני אביו, השתמח לפניו על הארץ ובכה וצעק 'חולת אהבה אני' אנא, אל תעזבני ואל תששני, לבי אינני עומד לי, אי אפשר לי להיפרד מן המלך. התנצל האב באזני בנו ואמר, בני יקירי, אין לי כל רפואה לגעגועיך העזים, אך זאת איעצך בני, הכן עבורי דירה ראויה אצלך וכך אוכל לדור בקרבתך... אף כאן הקב"ה ובנ"י אומרים 'קשה עלי פרידתכם' אם כן עשו לי מקדש ושכנתי בתוכו - וממילא נשאר תמיד יחדיו.

ואם יאמר האדם הרי אני קרוץ מחומר, ואיך אוכל להכין משכן קדוש הראוי למלך מלכי המלכים הגדול הגבור והנורא, לזאת אומר הקב"ה 'עכבו עמי עוד יום אחד', שאין הבורא יתב"ש בא בטרוניא עם בריותיו, ואינו מבקש כי אם מילתא זוטרתא בעלמא, 'יום אחד' בלבד, איין קליינע קבלה [קבלה טובה אחת שלימה ורצויה] קט"ו.

ודברי שניהם עולים בקנה אחד עם דברי הגמרא (סוטה יד.) 'תורה תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים' ק"י, שבתחילתה עשה קוב"ה כתנות עור לאדם הראשון וחרוה, ובסופה נאמר שהקב"ה קבר את משה רבינו בגיא, ולכן דרך ארץ קדמה לתורה הקדושה ק"ד, דהא בלא הא לא סגיא.

עכבו עמי - בקבלה טובה ישאר קשור לכל השנה

ביום זה מבקש הקב"ה מבני ישראל (עי' סוכה נה:) 'בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם' קט"ו, ולכאורה קשה, מה יועיל לשהות עוד יום אחד כדי להקל על הפרידה שבה קשה, הרי אדרבה, איפכא מסתברא, שכאשר רעים אהובים יתעכבו ביחידות עוד יום הרי הם מתקשרים יותר ויותר בעבותות אהבה, ובתום היום ההוא יקשה עליהם טפי להיפרד איש מעל אחיו.

ובביאור הדבר אומרים משם הרה"ק ה'ישמח ישראל' זי"ע בדרך משל, לבן מלך שנשא אשה במדינה רחוקה מאד, ולבו היה מלא געגועים עזים

הלה כיאות בלא עשיית 'עסק' - לפייס את התלמיד חכם, כי פעמים ופיוס זה מרבה את הפגיעה לכן התחכם לערוך הקפות מחדש ואז כבר כיבדו כראוי לו, והכל בא על מקומו בשלום.

קיג. מעשה שהיה אצל הרה"ק רבי שלומ'קה זי"ע בשנים שעדיין היה דר בזוועהיל, באמצע יום שמיני עצרת - שמחת תורה, פשטה השמועה שצבאם של הרוסיים הגיעו אל תוככי זוועהיל, ובין אנשי הצבא היו הרבה יהודים, והללו לא אכלו ולא שתו כדבעי. תיכף פנה רבי שלומ'קה אל הגה"ח ר' יוסל קאז'ליק זצ"ל ואמר לו, מהר קח את השק ועבור עמו בכל בתי העיר לאסוף דברי מאכל עבור החיילים היהודים, אמר לו ר' יוסל מיד אחר ה'הקפות' אעשה כדברי הרבי, אך רבי שלומ'קה לא הסכים לו ואמר - התורה הקדושה תגיל ותשמח גם מבלעדי השתתפותך בהקפות, ואילו אנשי הצבא היהודים רעבים כבר עתה במה ישיבו נפשם. ואכן, ר' יוסל לא התמהמה ועשה על אתר כציווי הרבי, משחזר ר' יוסל לבית המדרש ובידו שק מלא עד גדותיו בדברי מאכל שתרמו בני העיר לצרכם של אותם יהודים, אורו פני רבי שלומ'קה, מיהר ולקח את השק, הניחו על כתפיו והחל לרקוד עם השק הקפות סביב הבימה. כי כל כך היה חשוב ונכבד אצלו כבודם של בני ישראל, והדאגה לצרכיהם.

קיד. בדרך צחות אומרים העולם, שעל כן נקטה תורה דוגמאות אלו דוקא של גמילות חסדים, - להורות בזה שפעמים מצטדק האדם לומר, וכי לפלוגי עלי להיטיב, הרי הוא בעצמו אשם בכל מצבו וגרם זאת לעצמו בידיים וכדומה בשאר טענות, על זה אמרינן ליה, הרי גם אדם ואשתו היו אשמים בעצמם, שהרי בחטאם גרמו לעצמם שיצטרכו ל'כסות' ללבוש, ואף על פי כן 'ויעש ה' אלוקים כתנות עור וילבישם', (כמו כן לענין קבורת משה בגיא, שלא נכנס לארץ מפני מעשה ד'מי מריבה', ומ"מ התעסק הקב"ה בעצמו בקבורתו) אף אתה תנהג כן, ותתדמה בזה ליוצרך ובוראך. קטו. ואמר הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע, הפירוש כי זה היו"ט הוא 'למשתוקקים ויש להם רצון לאחוז בהיו"ט', וזה אומרו 'עצרת תהיה לכם' - כפי מה שקשה הפרידה אצל האדם, כן למעלה גם כן קשה עלי פרידתכם (ליקוטי

יהודה פר' פנחס).

קטז. משל למה הדבר דומה לנברשת (chandelier) גדולה ומפוארת המאירה באור יקרות את כל ארמון המלוכה, אשר היא מחוברת אל התקרה על ידי 'מסמר' אחד. והגיע כסיל אחד וחשב לעצמו שהרי אין שום חשיבות

בזאת כאלו הרחקתי נדוד, וקשה, וכי בעבור 'יציאה' מבית קמנה כזאת יש בידו לבקש שייחשב כאילו הרחיק 'גלות' ארוכה ורחוקה, אלא מבאר וז"ל. ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, (בראשית כד א) אפילו כל דהו משמע (כמו שדרשו יומא עד. - 'כל חלב' לרבות חצי שיעור פירש"י אפילו כל שהוא משמע). ו'מדה טובה מרובה' שאפילו כל שהוא ממש תנועה קלה לכבודו ית' עושה רושם גדול למעלה כמבואר בחובות הלבבות ק"ט... וזה סוד 'ובזכות צאתי מביתי החוצה' (אפילו פעולה קמנה) יחשב לי בזאת [התנועה קלה] כאלו הרחקתי נדוד, ר"ל למעלה שם עושה רושם גדול כנודע.

זכר לדבר הביא הרה"ק ה'אבני נזר' זי"ע (נאות דשא), שבכל ימי חג הסוכות מרבים להקריב פרים הרבה על גבי המזבח, ואילו בשמחת תורה אינו מביא כי אם פר אחד, והיינו טעמא, כי בצאת החג צריך לעשות דבר קטן שיוכל להחזיק האור בקרבו"י, ובאלו אסור ללכת בגדולות, רק יקבל על עצמו דבר אחד קטן שיקיים בשלימות ק"ח.

ודע שאפילו דבר 'קטן' יש לו חשיבות גדולה בשמים ממעל, וכך פירש הרה"ק ה'ייטב לב' זי"ע (ייטב פנים ליל א' הסוכות אות ה) דהנה אנו מבקשים ובזכות צאתי מביתי החוצה ודרך מצותיך ארוצה, יחשב לי

למסמר הקטן שעולה כמה פרוטות, ועל אחת כמה וכמה שאין לו ערך כלפי הנברשת, אם כן מה צורך יש בו באותו מסמר, ומדוע שלא אסיר אותו מהתקרה ואשתמש בו לצרכיי... וכן עשה... גערו בו כולם ואמרו, שאמנם אין לו שום דמיון לגבי הנברשת, הן בגודלו והן בשוויו, אך מכל מקום, אי אפשר ל'נברשת' בלא 'מסמר', כי במה תחזיק הנברשת, וכיצד תשאר קבועה בתקרת הבית. כיו"ב תאמר, גבי הארות היו"ט העצומים והנוראים, שאינם מתקיימים אלא על ידי 'מסמר' אחד והוא הקבלה הטובה, ואף אם היא קטנה.

והנה מסופר, כי כה אמר הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זי"ע לחסידיו במוצאי החג, תדעו כי ה'אתה חוננתנו' הוא הוא ה'אתה בחרתנו' [והיתה כוונתם לחזק ליבם כעבור כל הימים הנוראים וחג הסוכות ושמח"ת, שאין הקב"ה עוזב אותנו... אלא אני ה' לא שניתני בין בחול ובין במועד...], ונכלל בדבריו שצריך לזכור בימי החול, לאחר ההבדלה בין קדושת המועדות לימי המעשה, את היו"ט שעברנו זה עתה, לבל תפוג כל אותה רישומא דקדושה וההתעלות שהיתה בימי החג. וכעין זה ביארו בטעם שקוראים 'פרשת עריות' במנחה דיום הכפורים, שלכאורה מה מקום לפרשה זו העוסקת בחטאים הירודים ושפלים ביותר לזמן קדוש כ"כ כיוה"כ בו אנו כמלאכים, אלא ללמד לאדם שאם יבוא עליו ח"ו שעת נסיון יעלה על זכרונו את יום הכפורים... ושוב לא יחטא.

אמנם יש לומר גם לאידך גיסא, שבימים בהם אומרים 'אתה בחרתנו' יזכור שעוד מעט ויאמרו 'אתה חוננתנו'... ויקבל על עצמו קבלה טובה להמשיך את קדושת החג גם לימי החול. וכך גם רצו לעורר אותנו ביוה"כ, שעתה בעמדנו במדרגה הגבוהה ביותר נקבל על עצמנו גדרים וסייגים לבל תמוט רגלנו בימות השנה, ולא 'ניפול' לאותה פרשה... קיז. וכאותו חסיד שזכה להסתופף בצל קדשו של הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע באחד מן המועדים, ובחזרתו נשאל על ידי חבריו 'ווי אזוי איז אריבער די יום טוב' (האיך עבר עליך היו"ט בצל הקודש), השיב להם החסיד 'די יו"ט איז נישט אריבער (היו"ט לא חלף ועבר חלילה), די יו"ט איז אריין געגאנגען' - אורות החג חדרו היטב בתוך כל עצמותיו... קיח. קבלה היתה לו להרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע שלא לדבר אחר קריאת שמע שעל המיטה, פעם אחת בהיותו מוכן ומזומן לעלות על יצועו וכבר קרא קריאת"ש, שלח אחריו אחיו הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע לקרוא לו, ומפני הכבוד לא היה יכול לסרב, לכן הלך אל הרבי והחליט שהוא לא יתחיל לדבר, אולם ה'בית ישראל' דיבר עמו על עניינים שונים ובלית ברירה היה צריך להשיב ולענות על השאלות, ויהי כאשר חזר לביתו לא עלה על יצועו כל הלילה כדי שלא לעבור ולבטל קבלתו, והרי אם לא שכב לישון לא היתה ה'קריאת שמע' שעל המיטה. וזו היא דוגמא של 'קבלה עד הסוף', שאם קיבל על עצמו דבר יקיימו בכל מצב שהוא.

קיט. וז"ל ה'חובת הלבבות' (שער חשבון הנפש פ"ה), וכפי זה אחי ראוי לך להתנהג בהרגיל החשבון עם נפשך בכל שעה ובכל רגע לא-ל יתברך, ואל תמעט בעיניך שום טובה שתעשנה לשמו אפילו במלה או בראיה, כי המעט ממך רב אצלו, וכן בענין העבירות. והקרוב שבדמיונם בזה העתקת השמש בארץ שיעור אמה. תעתק בגלגל מילין הרבה, וכן העתקת הצל באצטרולב. ואל ירבו בעיניך מעשיך, ואם יהיו לשמו, כי במעט שבטובות שיש לו עליך כפל מעשה כל יושבי העולם עם דקדוק החשבון'.

באר הפרשה - שמנ"ע ושמה"ת

הושע נא למענך אלוקינו הושע נא, הושע נא למענך במצוות יושפע עלינו שפע רב לאורך ימים ושנות בוראנו הושע נא, ונזכה לפיתקא טבא קי לשנה חיים בבריות גופא ונהורא מעליא בכל מיני ישועות טובה ומתוקה, ומזה החודש - ירח האיתנים דתקיפא וברכות.

קכ. הרה"ק רבי נפתלי מראפשיץ זי"ע היה מברך - יהא רעוא שיפסוק הקב"ה לנו ולכל ישראל לעכטיגע קוויטלעך, מיט גרויסע אותיות, (פתקאות מלאות כל טובות, באותיות גדולות) שאף נשים ו'עמי הארצות' יוכלו לקרוא את הפסק... כלומר, שיהיה בהם חסד נראה ונגלה.

ובזה פירשו מה שמבקשים בליל שב"ק 'מודה אני לפניך... על כל החסד אשר עשית עמדי ואשר אתה עתיד לעשות עמי', ואם תאמר שכל מה שהקב"ה עושה אינו אלא חסד ורחמים, על כן מסיימים ואומרים ועם כל בני ביתי היינו שגם הם יראו את הרחמים והחסדים.